

AFRIKAANSE VISSERSTAAL

L.R. Heiberg

++++++

Proefskrif goedgekeur vir die graad van
Doktor in die Lettere aan die Universi-
teit van Stellenbosch.

Pictura roborant cultus recti

++++++

++++++

++++++

DESEMBER 1957.

Graag betuig ek my hoogste waardering aan my promotor Prof. Dr. W. Kempen, Hoogleraar van Afrikaans-Nederlands aan die Universiteit van Stellenbosch. Dit was vir my 'n voorreg en eer om onder sy bekwame leiding te studeer.

My waardering ook aan Prof. Dr. Meyer de Villiers, Professor van Germaanse Filologie aan die Universiteit van Stellenbosch, vir sy belangstelling.

Met dank erken ek die toesegging van 'n beurs deur die Nasionale Raad vir Sosiale Navorsing vir 'n ondersoek i.v.m. die Afrikaanse Visserstaal. Hierdie verhandeling bevat die materiaal wat genoemde ondersoek opgelewer het.

Opgedra aan Dolly en Adré.

INHOUDSOPGAWE.

	Bl.
Voorwoord	1
Inleiding	6
Hoofstuk I.	
<u>AFFEK IN DIE SPRAAK VAN DIE VISSERS.</u>	
Inleiding	13
(i) Afleiding	17
(ii) Ablautsvorme	34
(iii) Die Historiese Presens	36
(iv) Die Sosiatiwe Pluralis	37
(v) Stapeling	39
(vi) Die Iteratief	47
(vii) Omskrywing	53
(viii) Die Vergelyking	62
(ix) Sinne met 'n Aanloop	65
(x) Sinne met 'n Nadrag	66
(xi) Herhaling	67
(xii) Affektiwiese Woordskikking	69
(xiii) Konstruksies met 'n Affektiwe Inslag	75
Hoofstuk II.	
<u>DIE AKTIEWE EN PASSIEWE TAALSKAT.</u>	
Inleiding	81
Vreemde Woorde	89
Die Substantiwiese Taalskat	114
(i) Substantiva soos hulle gebruik word	
(ii) Omskrywing van Substantiva	
(iii) Vorming van Substantiva	123
(iv) Naamgewing	154
Die Adjektiwiese Taalskat	168
(i) Adjektiva soos hulle gebruik word	
(ii) Vorming van Adjektiva	176

Inhoudsopgawe vervolg ...	B1.
(iii) Verdere Kenmerke	189
Die Adverbiale Taalskat	193
(i) Algemene Kenmerke	
(ii) Vorming van Adverbia	207
(iii) Adjektiva met adverbiale funksie	215
Die Preposisionele Taalskat	218
Kenmerke	
Die Voegwoordelike Taalskat	229
(i) Die gebruik van <u>aangesien</u> en <u>hoewel</u>	
(ii) Die gebruik van EN	230
(iii) Die gebruik van AS i.p.v. OF	233
Die Pronominale Taalskat	
Kenmerke	236
Die Verbale Taalskat	245
(i) Sekere verba met 'n hoë gebruiksfrekwensie en omskrywing van verba met 'n vae of abstrakte begripsinhoud	
(ii) Verba soos hulle gebruik word	249
(iii) Vorming van Verba	252
(iv) Verdere kenmerke	256
Die Uitroep	270
Hoofstuk III.	
<u>DIE SINTAKSIS.</u>	
Inleiding	286
(i) Verbale verbindings	292
(ii) Neweskikking ten koste van Onderskikking	314
(iii) Die Persona Pro Re-Konstruksie	332
(iv) Die Comparatio Compendiaria-konstruksie	334
(v) Die Apo-Koinou-Konstruksie	336
(vi) Die Sintaktiese Anakolouthon	339

Inhoudsopgawe vervolg ...

(vii)	Sintaktiese Kontaminasie	343
(viii)	Vooropplasing van die Objek	347
(ix)	Die Objek word gevolg deur 'n Voornaamwoord	348
(x)	Herhaling van 'n Meervoud-subjek + vf. in Enkelvoud-pronomen + vf.	352
(xi)	Afskeiding van die Graad-uitdrukkende Adverbium	353
(xii)	Agteropplasing van 'n Subjekwoordgroep	355
(xiii)	Onderbreking van 'n Sin deur <u>Hoekom</u>	356
(xiv)	Sinne met 'n Aanloop	356
(xv)	Die Ongemotiveerde „Maar”	357
(xvi)	Die Tydsbywoord „toe” in terugwysende funksie	360
(xii)	„Dan” in sinne wat met „as” begin	363
(xiii)	„Daar” in Hoofsin gevolg deur „daar waar” in Bysin	364
(xix)	Die Ontkenning	365
(xx)	Sintaktiese Antisipasie en Perseverasie	367
(xxi)	Die <u>met</u> <u>saam</u> -Konstruksie	374
(xxii)	Die Nie-mededelende Sin	383
(xxiii)	Die Kort Taalvorm	394

VOORWOORD.

Met die oog op 'n verhandeling oor AFRIKAANSE VISSERSTAAL, en by gebrek aan enige literatuur¹⁾ oor hierdie onderwerp, was ek verplig om twee jaar lank veldwerk te doen. Met die tyd en middele tot my beskikking, was ek genoodsaak om my navorsingsgebied af te baken. Ek het as navorsingsveld gekies die gebied tussen Port Nolloth en Jeffreysbaai, wat die volgende vissersgemeenskappe (beginnende by Jeffreysbaai) insluit: Stormsrivier, Plettenbergbaai, Knysna, Stilbaai, Gansbaai, Hermanus, Somerset Strand, Vishoek, Kalkbaai, Houtbaai, Clifton, Die Kaapse Dokke, Paternoster, Velddrif, Laaipek, Dwarskersbos, Lambertsbaai, Doringbaai, Hondeklipbaai, Port Nolloth.

By elk van die onderskeie gemeenskappe het ek 'n tydlank vertoef. Om in my doel te slaag, het ek my as „trekkende" visser voorgedoen en my aan skuiteienaars verhuur. Met die

/ ...

1) Prof. dr. J. du P. Scholtz het sy M.A.-verhandeling oor die taal van die Paternosterse vissers geskrywe. Hierdie verhandeling kon nie opgespoor word nie.

ondervinding wat ek mettertyd van die bedryfsbeoefening opgedoen het en die feit dat ek (waar omstandighede dit toegelaat het) by die vissers self tuisgegaan het, is ek, ofskoon aanvanklik met agterdog bejeën (en soms selfs met 'n mate van vyandigheid behandel) deur die gemeenskappe as „een van hulle" opgeneem, wat vanselfsprekend aanpassingsprobleme tot 'n minimum gereduseer het, sodat ek in die gunstige posisie was om die mense te leer ken soos hulle werklik is, en soos hulle werklik praat. Ek het probeer om, naas deelname aan die bedryfsbeoefening en alles wat daarmee saamhang, so ver moontlik by alle situasies - van die huislike tot die gemeenskaplike kring - aanwesig te wees. My belangrikste oogmerk was om 'n helder en betroubare beeld van die taal onder alle omstandighede te kry. Daarbenewens wou ek vasstel of daar noemenswaardige verskil(le) tussen die bedryfs- en die gemeenskapstaal is, so nie, of die bedryfs- en gemeenskapstaal min of meer dieselfde kenmerke openbaar, m.a.w. of die karakteristika van die bedryfstaal, wat uit die aard van die saak (met

/ ...

inagneming van sosio-psigologiese en geografiese faktore) noodwendig sekere karakteristika moet openbaar, nie spesifiek tot die bedryfstaal beperk is of gebly het nie, maar ook op die gemeenskapstaal oorgedra is.²⁾

Die metode van materiaalinsameling wat ek genoodsaak was om te volg, het sy probleme opgelewer. „Dinge” moes gewoonlik onthou word totdat 'n geskikte moment vir die optekening daarvan gevind kon word. Ek kon dikwels nie alles onthou nie, sodat ek òf moes wag op die herhaling van 'n bepaalde situasie òf 'n gesprek moes teruglei na 'n sekere punt ten einde dinge presies weer by herhaling te hoor. (Gelukkig het ek heel aan die begin uitgevind dat die vissers 'n min of meer vaste woordgebruik en 'n vaste patroon van

/ ...

2) Met bedryfstaal bedoel ek in die eerste plek die taal wat op alles wat in verband met die bedryf staan, betrekking het - in die tweede plek die taal soos ek dit tydens die bedryfsbeoefening waargeneem het; onder gemeenskapstaal verstaan ek die normale alledaagse taalgebruik van die spraakmakende gemeenskap.

gedagtewisseling het, m.a.w. hulle sê of stel dieselfde ding altyd met min of meer dieselfde taalmiddele op nagenoeg dieselfde wyse). Op see het ek gelukkiger gevaar. Deurdat ons soms tot elf dae lank van die land afwesig was, kon ek onder voorwendsel dat ek „briewe skrywe" gesprekke volledig opteken.

Afgesien van die feit dat ek vir die doel van hierdie verhandeling dit beoog het om 'n so deeglik moontlike beeld van die taal van elke gemeenskap te kry, het ek probeer seker maak of daar nog ou Germaanse konstruksies, 17e eeuse en ander relikte in die omgangstaal voorkom, veral in dié gemeenskappe waar daar sterk sprake is van neringskontinuiteit en familie-kontinuiteit.

Ek het ook probeer vasstel hoe die verskillende gemeenskappe met mekaar vergelyk waar dit gaan om die taalgebruik enersyds, en andersyds dié faktore wat m.i. 'n invloed of 'n uitwerking op die taalusus het. Uitgesonderd sekere

/ ...

verskynsels³⁾ eie aan bepaalde gemeenskappe, openbaar die taal van die verskillende gemeenskappe nagenoeg dieselfde kenmerke. Daarenteë het ek deurgaans sterk ooreenkoms gevind ten opsigte van die volgende: die algemene psigiese ontwikkelingspeil van die spraakmakende gemeenskappe, aangebore disposisies van die spraakgenote, die algemene rigting van die fantasie, die metodes van onderlinge gedagtewisseling, die omvang van die woordeskat; verder ook: die gemeenskaplike invloede en beïnvloedinge waaronder die spraakgenote staan, die bedryfsbeoefening en huishoudelike en gemeenskaplike belange.

Alles in ag genome, het ek genoegsame rede gehad om my materiaal as 'n eenheid te sien en as 'n eenheid te behandel onder die titel AFRIKAANSE VISSERSTAAL.

3) Op dergelike tipika word in die loop van hierdie verhandeling gewys (met vermelding van die betrokke gemeenskap).

INLEIDING.

Met hierdie verhandeling is die oogmerk om 'n so getrou moontlike beeld van die spreekwyse en spraakgewoontes van Afrikaanssprekende vissers te gee. By die aanvang van die navorsing het ek besluit om my hoofsaaklik te bepaal by dié verskynsels wat aan die visserstaal 'n eie karakter verleen,⁴⁾ sodat ek nie spesifiek aandag gaan gee het aan die dinge wat presies in ooreenstemming met algemene Afrikaans is nie. Dit beteken egter nie dat ek my uitsluitend op afwykinge of op dié dinge wat my as sonderling opgeval het, toegespits het nie.

Hier is daar bewyse gevind dat die taalbou of taalverloop afhanklik is van die psigiese ontwikkelingspeil, die beskawingsgraad van die spraakmakende gemeenskappe (as sosiale kollektiwiteit); dat die woordvoorraad, die sinsbou en die grammatiese sintaksis daardeur

/ ...

4) Aangesien daar in die klankleer volgens die materiaal niks tiperends of afwykends voorkom nie, word dit nie bespreek nie.

aangetas word want, en soos „La société y était représentée comme un corps vivant dont toute la vie consiste à répondre d'une manière appropriée aux excitations venues du milieu externe", is dit duidelik dat die visserstaal kenmerke sal openbaar wat hom van ander groeptale sal onderskei - veral as in gedagte gehou word die gemeenskaplike kring van indrukke, die gemeenskaplike ervarings, die aangebore karakter en rigting van die fantasie wat saamgenome, 'n belangrike invloed op die taalusus uitoefen en die keuse van die taalvorm beheers.

Tog is daar nie wesenlike verskil ten opsigte van die faktore wat hier en elders op die Afrikaanse volkstaalterrein werksaam is, gevind nie. Hier soos daar, verraa die taalgebruik 'n sterk primitiewe⁵⁾ karakter.

/ ...

5) Onder „primitief" verstaan ek: „Primitiviteit is een geestelijke structuur die zich in meerdere of mindere mate openbaart bij ieder individu, al naar de „cultuur" van het individu en zijn „milieu" en al naar den aanleg van zijn individuele „psyche." (G.S. Overdiep: Volkstaal en Dialektstudie p. 56).

Ek het die vissers leer ken as mense met 'n onmiskenbaar sterk emosionele lewe wat nog verder versterk word deur 'n hipersensitiewe ingesteldheid ten opsigte van prikkels van binne en van buite en verder, deur 'n abnormale spanning wat lewensomstandighede, bedryfstoe-stande en geografiese faktore meebring.

Afgesien van die feit dat hulle dan basies emosioneel is, werk bykomende faktore daartoe mee dat hulle maklik opgewonde raak. Daar is weinig sprake van beteueling of beheersing van gevoelens, sodat hulle in werklikheid lig ontvlambaar is. Hulle raak oordrewe haastig, gou paniekerig, skrikbevange. Hulle word maklik kwaad, baklei oor die geringste voorvalletjie. Maar net so maklik weer kry hulle jammer oor gedane kwaad, kan hulle vergoed waar hulle verbrou het, kan hulle erg teerhartig en mededeelsaam wees. Die een oomblik raak hulle veglustig, die volgende oomblik staan die veglustiges skouer aan skouer in die kroeg en, dáár heers 'n hartlikheid asof niks ooit die onderlinge vrede, goedgesindheid en welwillendheid

bedreig of versteur het nie.

Onder sulke omstandighede wissel die taalgebruik van 'n stapeling van kragterme tot die mees paaiende verkleinwoord binne dieselfde woordewisseling.⁶⁾

Dit het spoedig duidelik geword dat die affek van die moment bepaal watter taalmiddele en taalkaders vir die objektivering van ontladinge aangewend word. Dergelike taalmiddele en taalkaders is aangeteken. Verder het ek probeer vasstel of hulle min of meer dieselfde affektiewe taalvorme onder min of meer dieselfde omstandighede gebruik, hoe hoog die gebruiksfrekwensie van daardie taalvorme is, en hoe die taalusus wissel namate die intensiteit van die emosies varieer.

/ ...

6) Die volgende is bv. opgeteken in 'n woordewisseling: "Jou drie dubbele donnerse wetterse bliksem die f..... ding gaan maak dat jy tot by jou pens in die k..... sal trap". Later in die gesprek as daar tot besinning gekom is en die een spyt is oor wat hy vir die ander gesê het, vol: "Nou man, ons gooi sand daarop - kom ons loop gaan maak so 'n doppetjie of twee."

In die tweede plek is aandag gegee aan die woordeskat. In hierdie verband het ek veral gelet op:

(i) vreemde elemente (d.i. hoofsaaklik woorde of benaminge uit ander tale ontleen), (ii) die omvang van die substantiewiese, adjektiewiese, adverbiale, preposisionele, voegwoordelike, pronominale en werkwoordelike taalskat, (iii) Uitroepe.

In die geval van elk van die onderskeie taalskatte het ek gelet op: (i) die soort (hier is weer onderskei tussen konkreta en abstrakta), (ii) die gebruiksfrekwensie.

Met die gebruiksfrekwensie en die graad van algemeenheid as leidraad het ek ten opsigte van elke woordsoort 'n onderskeid gemaak tussen die aktiewe en passiewe taalskat (ek het nl. woorde met 'n hoë gebruiksfrekwensie tot die aktiewe gaan reken, terwyl die toevallige, die frekwentatief lae d.w.s. die ongewone, as elemente van die passiewe taalskat beskou is).

Met die aktiewe taalskat as

/ ...

uitgangspunt kon daar afleidings gemaak word ten opsigte van die mense se algemene psigiese ontwikkelingspeil; daar kon met ander woorde vasgestel word in welke mate daar tekens van funksionering van die hoëre geestesprosesse is (d.w.s. in welke mate die denke bevoeg is om abstrakte taalvorme en taalpatrone te hanteer). Inderdaad was my bevinding dat daar sterk sprake is van 'n hewige woekering van die voorstellingslewe⁷⁾ - daarom dat die visser hoofsaaklik met konkrete begrippe werk. Omdat hy met psigiese beperkinge te make het, en dus nie sy taal volkome soos die kultuurmens beheers nie, is die visser genoodsaak om die „geringe” hoeveelheid uitdrukkingsmiddele tot sy beskikking op 'n oordraagbare wyse te gebruik om begrippe wat verder van die sintuiglike lê, of wat by die innerlike ervaring tuishoort, te omspan, sodat daar nie sprake is van 'n omvangryke of uitgebreide aktiewe (en dus

/ ...

7) Onder voorstelling verstaan ek: „'n Voorstelling is 'n ervaring waarin de mens gericht is op 'n verskynsel dat, ofschoon zich voordoende als in hem omgaande, toch eigenschappen vertoont van de verschijnselen die hij waarneemt, dus van de verschijnselen die zich voordoen als buiten hem zijnde.” (A. Reichling: Het Woord p. 41).

passiewe) taalskat nie.

Die grote meerderheid sintaktiese kenmerke en verskynsels het ek in die lig van die vissers se betreklik onontwikkelde intellek gesien. Hier het ek die indruk gekry dat die denkwysse analities van aard is, vandaar dat ook die taalusus 'n sterk analitiese karakter openbaar. Uit die taalgebruik is die verskillende denkwyses afgelei, en verder is aandag gegee aan algemene sintaktiese tipika.

Ten slotte dien daarop gewys te word dat daar in hierdie verhandeling hoofsaaklik deskriptief te werk gegaan word. Waar parallelismes van sekere karakteristika in ander tale aangetref is, word daarna (waar dit te pas kom), verwys. Waar daar sonder die dinge klaargekom moet word, word die taalvormende kragte ten minste aangetoon.

HOOFSTUK I.AFFEK IN DIE SPRAAK VAN
DIE VISSERS.Inleiding:

Die visserstaal is nie die enigste taal met 'n sterk affektiewe inslag nie. Daar is geen verbale gedagte, deur wie en waar en onder welke omstandighede ook al geuiter⁸⁾, wat nie emosioneel getint is nie - want dit gaan nie bloot om die uitdrukking van 'n gedagte nie, maar ook om die uitdrukking van die self.

Die subjektiewe element is dus nie van die taalgebruik los te make nie. Hierdie element openbaar homself in die intonasie, in die stembuiging, in die spraaktempo, in die klemlegging, in die keuse van woorde en woorduitgange, in die posisie wat die gekose woorde in

/ ...

8) Wetenskaplike en tegniese taal uitgesonder.

die sin inneem en al hierdie faktore word op hulle beurt opgewek, gestukrag (of gerem) deur die subjektiewe element.

Die waarde en krag van elkeen afsonderlik, en dan in gesamentlike optrede, sal en moet noodwendig afhang van die persoonlike ingesteldheid van die spreker.

Is daardie ingesteldheid in 'n sterk mate affektief (soos in die geval van die visser), sal die taalvorm 'n veelheid affektiewe karakteristika openbaar. Dít trouens, was my bevinding t.o.v. dié spraakmakende gemeenskappe waarvan die spraakgenote, weens stremminge van psigiese ontwikkeling, hulle nog nie van die heerskappy van die gevoel kon emansipeer het nie. Dit is en bly immers 'n feit dat die hoëre geestesprosesse gerugsteun deur beskawingsomstandighede en gemeenskapsinvloede die emosie temper of rem na gelang van die peil van psigiese ontwikkeling wat die individu (en die spraakmakende gemeenskap) bereik het.

Waar ek dan beweer dat die visser se taaluiting in 'n hoë mate

affektief is, knoop ek dit aan hulle primitiewe psigiese samestel met as een van die vernaamste uitvloeisels - swak beheer oor emosionele lewe en 'n afwesigheid van inhibisies, sodat ons 'n botviering van impulse kry.

In hulle geval kry 'n mens in 'n minder mate te doen met die verskynsels eie aan die gekultiveerde maatskappy waar maatskaplike norme as demper vir die emosionele dien, sodat 'n grootskaalse sublimasie teweeggebring word. Hulle ongebondenheid van natuur, hulle ongedwonge spontaneïteit, hulle vatbaarheid vir indrukke, hulle oordrewe reaksies op sowel inwendige as uitwendige prikkels het as resultaat 'n taaluiting waarop hierdie eienskappe deeglik ingebrand is.

Hierdie algemene trekke word nog verder aangevul en versterk deur die aard van hulle beroep waarvan die uitvoering onder wisselende omstandighede geskied en dus noodwendig spanning meebring. As die vissershart boonop gesien word as 'n konsentrasie van spanning en

verwagting in 'n lewe ryk aan ontbering, begryp 'n mens soveel beter waarom sy taal die „lingua del cuore” is, en dan is dit nie vreemd dat sy keuse op daardie taalvorme val waarin die emosionele spanning op sy beste ontlaai kan word nie.

Waar die doel hier is om daardie taalvorme aan te toon wat by uitstek affekdraers is, wys ek net daarop dat die keuse willekeurig gedoen is. Haas elke sin bevat affektiewe elemente - en waar dit nie in die woordvorm, woordkeuse en woordorde setel nie, lê dit minstens in die intonasie, spraaktempo, aksentlegging, of selfs die begeleidende gebaar.

Ek het my nogtans in my keuse deur die gebruiksfrekwensie van taalvorme wat sterk affekweerspieëls is, laat lei en verder deur die feit dat die visser tog wel 'n voorliefde vir die kragtiger taalstruktuur toon waar dit gaan om die uitdrukking van emosies van 'n hewige aard.

Dit is dan so dat die vissers

/ ...

diskrimineer tussen taalelemente waaroor hulle beskik - sy dit dan onbewustelik - en daar is gevind dat hulle afwyk van die gewone patroon van gedagtewisseling na gelang van die intensiteit van die emosies. Hierdie bevindinge sal, waar dit te pas kom, aan die hand van die materiaal aangetoon word.

Die verskillende emosionele taalkaders word vervolgens genoem en bespreek.

(i) AFLEIDING.⁹⁾

Afleiding as affekontladende middel kom dikwels voor. Die vissers wend dit in emosionele omstandighede van 'n min of meer pejoratiewe aard aan, bv. „Die jaar was daar vir jou 'n vrekkasie onder die vis.” „Ek wil die dronkasie nie by my hê nie.”

/ ...

9) Alle grammatiese materiaal wat volg van p. 17 tot en met p. 80 word hier net gegee met die oog op die affektiewe waarde. Met 'n enkele uitsondering, word die grammatiese aspekte daarvan eers bespreek in hoofstukke II en III.

In die geval van sommige voorbeelde, (bv. dronkasie, vrekkasie) skyn dit asof van die affek wat aanvanklik in die stam gesetel het, deur die suffiks geabsorbeer word, sodat laasgenoemde 'n bykomende affektiewe element is en as sodanig die ekspressiewe krag van die woord help beliggaam.

Dit gaan hier dikwels om twee stelwyses. Onder gewone omstandighede sal die visser hom soos volg uitdruk: Ek hou nie van 'n dronk klomp mens nie. In emosionele omstandighede sê hy met 'n enkele afleiding wat hy andersins met 'n woordgroep sou sê, bv. „Ek wil die dronkasie nie by my hê nie.” „Daar's weer 'n vrekkasie onder die vis.” (Die vis is weer aan die vrek).

Dit is nie altyd moontlik om presies te bepaal of die affek deur die woord self of deur die formans as sodanig beliggaam word nie. In baie gevalle waar die woord (d.w.s. onafgelei) op homself draer van pejoratiewe

/ ...

gevoelswaarde is, dien die formans as versterking by die grondbegrip. Vgl. „Is dit nie 'n morsdadigheid met die vis saam nie.“ „Kom die gatlike vent ook daar aan.“ „Rob is sommer 'n vuilste ding as hy in die seën kom.“ „Het jy al ooit so 'n varklike spul gesien.“

In baie gevalle is die hele klimaat om en by die afgeleide woord sterk affektief. Dit sou dan nie geregverdig wees om af te lei dat die afleiding uitsluitend affekdraend is nie. Vgl. „Staan hy verdomp vervrek daar.“ „So 'n vervuilste vuilgoed en dan nog sta lieg.“ „Die heel dêm ding gebedôner! Dis wat jy verdomp gedoen het.“

Hoewel in 'n veel geringer mate, dien 'n postformans soms as draer van amelioratiewe gevoelswaarde, bv. „Kom's loop kyk as daar nie 'n hittigheidjie in die foksel is nie. Ja nee, hier's darem 'n loutetjie.“ „Dis maar 'n ligte koutigheid.“

Ek het gevind dat afleiding

/ ...

in omstandighede van 'n sterk emosionele aard tot 'n minimum beperk is, en waar daar wel van hierdie middel gebruik gemaak word, kry 'n mens 'n stapeling van formantia, bv. „Het jy nou al ooit so 'n donnerse gruweloselikere spul gesien?" „Ek sê jou loop haal die verdêmstede plukse." „Lyk my na 'n bedônerylike affêring." Hier het die afleiding ongetwyfeld versterkende en verswarende funksie.

Die Diminutief.

Ten spyte van die feit dat die diminutief 'n gevoelskategorie met besondere skakeringsmoontlikhede is, maak die vissers nie veelvuldig gebruik hiervan nie. Die verskynsel dat ander taalmiddele bo die diminutief verkies word, knoop ek aan die vissers se leef- en werksomstandighede. Dít is eenmaal van so 'n aard dat ervaarde emosies van 'n intense aard is en daardie intensiteit word nog verder gestimuleer deur hulle psigiese samestel.

Tóg, en soos straks

/ ...

aangetoon sal word, maak die vissers wêl van die diminutief gebruik, sy dit dan in gevalle van 'n ligte emosionele aard. In werklikheid is dit anders geaarde gevoelens wat deur die verkleinwoord gelei word. Net so ru as wat hulle op die oog af voorkom, net so teer en fyngevoelig kan hulle wees. Hierdie fyner skakeringe van gees word in die diminutiefgebruik openbaar. Die gewoonste gevoelens by hulle word in ander emosionele taalkaders uitgestoot. Dit is dan soos prof. Kempen dit stel: „Waar daar 'n behoefte tot uiting is, en 'n taalmiddel voor hande waarin dit geredelik vorm kan vind, raak die behoefte feitlik vanself in die bevatlikste taalstruktuur geobjektiveer.” (Die Verkleinwoord in Afrikaans p. 44).

Vervolgens 'n onderskeiding van die materiaal waaraan die grondwaardes pejoratief, amelioratief, kleinheid basies ten grondslag lê, plus 'n verdere onderskeiding onder hoofde van elkeen (waar nodig) na aanleiding van die variërende

/ ...

gemoedskakeringe wat daarin beliggaam¹⁰⁾
is (word).

Emelioratief:

- (a) Ligspottend, maar tog nie
onsimpatiek nie.¹¹⁾

So 'n maaifoetertjie, so 'n ou klein
vissietjie wat sta jy sta peuter aan my
asies.

Let op die gemoedelikheid
van die situasie wat, afgesien van die
diminutiva, veral versterk word deur
gebruikmaking van die modale hendiadis-
konstruksie. Verder sien ek hierin 'n
psigologiese ingesteldheid van die
spreker t.o.v. dit waarmee hy besig is.
Die kleinheid van die vissie bring mee
'n verkleining van aas om aan te pas
by vissie. Die gebruikmaking van 'n

/ ...

10) Hier word van prof. Kempen se inde-
ling gebruik gemaak.

11) Te oordeel na die voorbeelde self
is dit nie altyd maklik om te oor-
tuig met die indelings nie aange-
sien dit nie altyd moontlik was om
die volle redesamehang op te teken
nie.

dubbele diminutief kan die gevolg van grammatikalisasie wees. 'n Ander moontlikheid waarmee rekening gehou moet word, is dat klein dikwels deur 'n dubbele diminutief in die omgangstaal gevolg word.

Verdere voorbeelde:

'n Geraamtetjie! sê jy 'n geraamtetjie!
Dié 'n geraamtetjie! Probeer jy vang so een!

'n Uithalervrouentjie die van Dail - al dra sy die broek.

(b) Vertedering:

Die ou seetjie is my stukkies brood.

Bring vir ma die ou broodblikkie van pa.

Sien jy die ou broodblikkie? Hulle het die ou blikkietjie op die water gekry dryf.

Dis al van hom wat ons teruggekry het - en binne in hom was nog 'n ou stukkietjie brood.

/ ...

Hier val veral die gebruik-making van die begeleidende ongeaksentueerde adjektief ou op, wat gevoelsversterkend werk by die gediminueerde substantiva. Daar is soveel affek op die spel (waar dit gaan om die nagedagtenis van die gestorwe vader) wat die gewone diminutief ondoeltreffend is vir die beliggaming van die aandoening wat opnuut opvlam by die aanskoue van die voorwerp. Daarom dat ons ook 'n stapeling van diminutiefsuffikse kry.

Verdere voorbeelde:

Party lag vir ons oor ons ou skuitjies so stukkend is, maar hulle kom soek darem 'n vissie by die ou skuitjies.

In die ou kissietjie het hy altyd sy lyne en lote gebêre.

As die ou skeetjies (skuitjies) nie hier is nie, gaan hier ook niks op die strand aan nie.

Opvallend is die gebruik-making van diminutiva in die aanspreekvorm

by die vangs. Klaarblyklik is die idee hier dat die vis daarmee gepaai word en selfs gunstig gestem word, vgl.

Toe dan vissietjie! Kom pik dan aan jou lekker ou asietjie!

Hoe is die kindertjies se gevoelenheidjies vanmôre?

Kom kindertjies - toe dan vissietjies!

('n Mate van ongeduld by die vertedering in laasgenoemde geval).

Wil die rooivelletjies (kreef) nie bietjie kom inklim nie?

(c) Geringstelling:

„Die belangrikheid of erns van die saak word verbloem, weggepraat of verheel om allerlei motiewe." (Prof. Kempen t.a.p. p. 35).

Vgl.

Die skuit lê op 'n klipbankie.

Die wind het die seiltjie geskeur.

/ ...

Die tou van die bakkietjie het afgebreek.

(In werklikheid gaan dit om die verlies van 'n bakkie - 'n ernstige ramp by die treknetvangs).

„Hoe geringer of hoe geringer gestel die gevraagde, des te geringer die moontlikheid van geweier te word." (Prof. Kempen t.a.p. p. 35).

Vgl.

Oom Boet, ek kom vra net 'n paar pond geldjies om te leen. Sien oom, afreken-tyd is nog ver, en die kossies raak min.

Het jy nie vir my 'n ekstra hoekie by jou nie?

Ou Klasietjie, kom help gou bietjie seën boet.

Het jy dan nie vir my 'n vleiseragheidjie nie?

'n Illustratiewe voorbeeld kensketsend van situasies wanneer dit laat geword het en die dag nog geen vang opgelewer het nie, is die volgende:

/ ...

Ag my vadertjie, net een ou vissietjie of
sê maar twee, en vir die manne elke een 'n
ou enetjie - asseblief tog Heretjie. Ons
kinders kyk al vir ons by die huis.

Word kort daarna een gevang,
volg:

Dankie my ou Heretjie, maar gee nou maar
vir jou ou bruinmensie nog so drietjies of
viertjies.

(d) Bewondering:

Vergelyk die opwinding oor die
vaardigheid van 'n skuit in die volgende
geval. Die bewondering word in 'n aantal
diminutiva beliggaam:

Oempie Kaal, Star of East sny los voor!
O moenie vir dai bont waentjie! Siesa
hy klim - maar kyk vir so 'n tentjie!
Siesa sy ploeg walle-walle, vóre deur
seewater. So 'n tentjie! So 'n spring-
bokkie! Pa se rooigansie!

/ ...

Verdere voorbeelde:

Dai ou skuitjie staat goed see - o hy staat goed see! Jy moet net nie dwars wees nie - net altyd kopgee, net altyd kopgee.

Met sy ou gebrekkige lyfie van hom swem hy soos wafferse vis.

(e) Bejammering en Selfbejammering:

Die visser se minderwaardigheid wat die buitewêreld hom besorg, natuursomstandighede waarmee hy daaglik te kampe het (en waarvan hy afhanklik is), sy blootstelling aan allerlei gevare, ont-aard in 'n selfbejammering wat op sy beste deur die diminutief weerspieël word:

Hulle doen met ons soos hulle wil - nouja dis soos hulle sê - soos die ou violtjie maar speel, so moet jy maar dans.

Vandag se dag - is nie meer soos eers nie. Jy moet seek vir jou kossie. Ja dis maar 'n moeilike stukkies brood dié van ons.

'n Man kan nie eers vir jou 'n ou lappie klere koop nie - als gaan vir kos.

Dit gaan baie swaar met ons. Ons kry ook maar swaar. Hulle het niks vir ons oor nie. Jy kan nie eers vir jou 'n ou veetjie aanhou nie.

Die verdienstetjie is ook maar minnetjies - 5/- 'n dag. Dis nie eers 'n emmer meel nie - en waar is die kleertjie?

Ons is maar net 'n ou vistermannetjie wat ok wil leef.

Die ou geldjie is maar min en die kinders is baie.

Pejoratief:

Sodra die gevoelswaarde van 'n pejoratiewe aard is, word ander en kragtiger taalmiddele gekies. Gevalle waar wêl van die diminutief as affekontladende middel gebruik gemaak is, is sporadies aangeteken. Vgl.

Hierdie ou missietjie kom bedôner net alles.

(Let op die gebruik van die kragterm in die onmiddellike omgewing van missietjie. Hieruit blyk dat laasgenoemde nie al die affek van die oomblik

kan beliggaam nie, sodat van 'n sterker middel gebruik gemaak word vir ontlading van die restant affek).

Heelnag gelê (op see gewees) vir die ou paar sardyntjies.

Ek moet bietjie vir die vrou sê sy kan die ou kossies self vreet.

Kleinheid:

In teenstelling met die voorafgaande groepe, weerspieël hierdie groep 'n mindere mate van emosionaliteit. 'n Mens kom voor 'n probleem te staan deurdát jy nie altyd presies kan onderskei tussen die affekgelaaide en die nie-affekgelaaide nie. Die probleem is des te lastiger as in die oog gehou word dat daar heelwat gevalle is waarvan die gebruik 'n blote taalmode geword het. Gelukkig egter dat die verbandsomstandighede waarin sodanige diminutief voorkom, nooit heeltemal neutraal is nie.

Vgl.

Ma ons gaan noord kry. Kokkewiet skree vanmôre - ja dit smaak vir my sy bekkie is te klein vir die groot skree.

Ons kan gerus weer 'n kenterkie kry, laat die vis kan kom.

Hulle sê in die voortyd het hier 'n water-meisietjie gebly wat die manne in die sône in verlei het.

As ons maar nou so 'n paar dae so 'n ligte briesie kry, sal dit nie sleg wees nie.

'n Klein dingetjie kan 'n grote wen. 'n Miertjie maak dan 'n olifant dood.

Dis maar 'n slegte plekkie dié.

Ek gooi maar die poeier. Hier's so 'n spinnekoppietjie. Hy vreet die goed onder die grond af. As dit nat kry, dan dood hy.

Ek moet nog 'n paar pond geldjies loop haal.

Die paar dui daarop dat dit nie soveel is dat hy van geld kan praat nie - vandaar dié gebruikmaking van die diminutief om die geringe hoeveelheid verder te beklemtoon.

/ ...

'n Plantjie moet 'n mens maak.

Vandag weer nie 'n geldjie gemaak nie.

So 'n buientjie kom 'n mens net laat koud kry.

So met 'n endjie son kan ons darem maar loop probeer.

Van ek my verstandjie het, vang ek vis.

Dis 'n lekker vissietjie om gaar te maak.

Hierdie steentjie is die vis se gewetendheidjie.

Jy sien die harders maak sulke witspoortjies, dis op dié wat ons vir hom witskoentjie sê.

Twee gevalle is opgeteken waar iets groots gediminueer word om daarmee 'n buitengewone omvang van iets kleins aan te dui:

Man, die skuit lyk soos 'n bergie.

Toe hy die lyn vat, smaak dit my ek het 'n noorkappertjie aan.

'n Interessante „losstaande" geval is die volgende waar besonderhede breedvoerig aangedui word met behulp van gediminueerde adjektiva (funksioneel substantiva):

Hierdie plek is groot bekend omdat hier so baie skulpies is. En hier is mos skulp! Grotetjies en kleintjies, rondetjies en langetjies. Daar is nie 'n kleur of jy kry hom hier.

Opvallend hier (i) die ongediminueerde subst. skulp om die buitengewoon groot aantal aan te dui; (ii) diminuering van groot wat daarop neerkom dat die grotere skulpe in vergelyking met die kleintjies nie soveel groter is dat hulle as groot bestempel kan word nie. Verder moet die rol van die aanskoulikheidsfaktor nie hier uit die oog verloor word nie. Die visser se totaliteitsbeeld van die skulpe van sy buurt is een van kleinheid.

Opm.

Tot dusver het ek my hoofsaaklik beperk tot gediminueerde substantiva. Hoewel daar nie juis produktiwiteit ten opsigte van

diminuering van ander woordsoorte is nie, kom sulke gevalle wel voor - sy dit dan sporadies.

Die Adjektief:

Daar was maar minnetjies vis vandag.

Ek het maar dunnetjies kos vandag.

Die Adverbium:

Jy moet kyk, strakkies brand die brood.

En bynatjies loop verloor ek hom.

Hy was noumaartjies hier.

Ampertjies was ek ondertoe.

Sowel die gediminueerde adjektiva as die adverbia het modale waarde. In werklikheid dien die diminutiefuitgang as versterking by die grondbegrip.

(ii) ABLAUTSVORME.

Ablautsvorme kom in die visserstaal voor, bv. „En wat ek sien riem kom na my kant toe, man en ek greep

/ ...

hom vas - dit smaak toe vir my ek los nooit." Die vissers gebruik dit om handelinge in affektiewe situasies (waar die emosies van 'n intense aard was) te beskrywe, sodat dit voorkom asof dit veral 'n gevoelskategorie in die vissers-taal geword het, bv. „Maar de man sprong vir jou laat hy doer staan." „Waar smeet hy my van die water." „Toe vloog ons vir jou huis in." ¹²⁾

Dit is asof die groter sonoriteit van die preteritumvorm plus oorbeklemtoning daarvan (rekking van konsonant en vokaal) gesogte middele is vir die beliggaming van die affek van die oomblik en soos dit blyk, tree sulke verba sterk op die voorgrond om die kritieke omstandighede te teken.

/ ...

12) Daar kom meer ablautsvorme in die visserstaal voor. Hierdie vorme word in Hoofstuk III, p.257 bespreek.

(iii) DIE HISTORIESE PRESENS.

Daar is gevind dat die historiese presens 'n affektiewe taalkader is. Die vissers maak hoofsaaklik hiervan gebruik in mededelings en vertellings van gebeure of besondere situasies van 'n by uitstek affektiewe aard, soos gevaar van verdrinking, bv. "Toe kraak die skuit se ribbes. Toe's daar nie meer plank onder ons nie. Gaan ons. Hier skree een, daar spook een om bo te bly. Toe weet ek ook niks meer nie."

Dit gebeur dikwels dat die verhalende presens en die preteritum mekaar in 'n vertelling deurkruis. Die verteller begin aanvanklik met die preteritum om later in die historiese presens voort te gaan namate die spanningskurwe styg en die vertelling meer en meer dramaties en affektief word. By aanvullende besonderhede word van die preteritum gebruik gemaak. Inderdaad blyk dit dat die historiese presens 'n subjektiewe uitdrukkingsmiddel is en dat dit juis die stemming is, waarin die verteller verkeer, wat bepaal of

/ ...

by vertelling van 'n besondere gebeurtenis gebruik van die presens of die preteritum gemaak sal word. Vgl. „Ons het eendag Steenbrasbank toe gegaan net so vir 'n kyk en 'n dyk en 'n oogknip. Wat ons nou daar gelê para (dryf) het, lyn in die water (tot en met hier gebruikmaking van die preteritum); (die visser slaan vervolgens oor in die historiese presens), voel ek 'n pik. Hy sak sommer weg - en die skuit was (pret.) nie op anker nie (aanvullende besonderheid). Die ding was so sterk dat hy die skuit rondruk (spanningskurwe styg, gebruik van die historiese presens voortaan). Ek hou, maar dit smaak vir my ek val nou oor. Ons staan naand drie man stokvas. Toe daar kom hy, hy kom so beur-beur aan. Toe klap lyn - en jy sien net mens val (hier het die spanningskurwe sy hoogtepunt bereik; die visser sluit af in die pret.) - wat dit kan gewees het, het nie een van ons geweet nie tot vandag toe nie."

(iv) DIE SOSIATIEWE PLURALIS.

Die sosiatiëwe pluralis
(eerste persoon mv.) as affekdraer word

dikwels aangewend in situasies van 'n hoofsaaklik gemoedelike aard. In die reël word hiervan gebruik gemaak wanneer daar tot vermaak van die aanwesiges direk die spot gedryf word met 'n lid van die bemanning. Daar word skynbaar van die veronderstelling uitgegaan dat die betrokke persoon nie vermoed dat daar op hom gesinspeel word nie. Die volgende voorbeelde illustreer dit:

Hoe lyk ons (hy) dan soos een wat vroeg-vroeg gespeen is?

Ons (hy) hou maar vir ons (hom) so simpelweg.

Ons (hy) lyk maar nie van die skoonste nie.

Ons (hy) kan maar nie vir snoek kolskoot slaan nie.

In al hierdie gevalle hou ons 'n gemoedelikhedskwaadse in en as sodanig is dit draer van affek van 'n ligte aard:

(v) STAPELING:

Die visser se affektiewe ingesteldheid blyk veral uit sy gebruikmaking van stapeling as middel om modaliteit uit te druk. As geleidingsstelsel van affek wat wissel van 'n ligte tot 'n hewige aard word daar veelvuldig gebruik hiervan gemaak. Daar kan dikwels nie notisie geneem word van watter woorde gestapel word nie, maar wat tel is nie die woorde nie, maar die stapeling as sodanig. Die volgende onderskeiding word nietemin gemaak:

(a) Stapeling van adverbiala (of stapeling met 'n adv. funksie):¹³⁾

Die storm vang ons en hy neem ons diep see toe. Hier af dwarsdeur voor die wind uit.

/ ...

13) Die stapelinge word onderstreep.

Die seewind maak hom deurmekaar, maak die stroom sterk. Nou bly jy nie op een plek lê nie. Hy trek jou doernatoe en hiernatoe, rond en bont. Dan's jy op en dan's jy af hier onder in die holte tussen in die sees in.

Snoek vang ons meeste in die winter, nou nie baie nie, maar ons vang darem so-so darem so om aan die gang te bly.

Toe bly ek weg - skoon heeltemal van die see af.

Was omtrent sesuur die môre toe gaan ons in en die brander slaat die skuit toe heeltemal vol onder water.¹⁴⁾

Toe was die see laat ons nie deur gekon het nie, maar sommer omdat ons moet gehuistoe het, skoon los anderkant toe deurgebars - dáár kon jy nie bly nie.

/ ...

14) toe hier nie temporale adv. nie, maar deel van die skeibaar saamgestelde verbum toeslaan in die betekenis van bedek. Let op die herhaling van die begrip d.m.v. heeltemal vol (water) en onder (water).

Hy wil sommer mos toe net daar vir my
vastrap.

Dis mos maar net 'n ou plankie dié dis mos
niks om hom breek te slaan nie - fyn,
flenters in stukkies.¹⁵⁾

Nou die kanse is klein - sommer baie swak -
die vis is skaars en hy's ver - nie hier
nie, sê ek vir jou, vér doer diep in die
seewater in. Dan moet ons op die span
houte bly van doer agter tot hier agter,
van donker tot donker. Kla kla ons nie,
ons gaan maar vir sulke dinge deur.

As ek die dag nie meer kan sal see toe
nie - gaan my pot nou mos maar ook leeg
staan - leeg en kaal, nie meer kook nie,
nie meer eet nie.

Ons het nie gewag dat die dag uit - skoon
heeltemal uit is nie, dan vang ons mos al
lankal, dan bít vis so in die voormôre
nie hiernatoe nie.

/ ...

15) Hierdie geval kan ook adjektiwies
opgevat word.

Steenbras is 'n dekselse vis - as hy jou byt - sy tande is so skerp soos hierdie mes - hy byt jou dwarsdeur anderkant uit deur jou vinger deur.

Die voorbeelde toon watter kapasiteit hierdie taalkader besit om aan gemoedstoestande van 'n uiteenlopende aard gestalte te gee. Dit word ook gebruik om nadruk aan 'n betoog te gee.

(b) Stapelning van adjektiva:

Bevindinge ten opsigte van adverbiala geld mutatis mutandis ook vir die stapeling van adjektiva. As verder in die oog gehou word dat die adjektief daardie woordsoort is wat die houding, standpunt of oordeel van die spreker t.o.v. dit waarvan met 'n substantief of pronomen gepraat word, aangee en daarby word bedink dat die spreker se houding, standpunt of oordeel in hierdie geval uit 'n emosionele ingesteldheid voortspruit wat, afgesien van die feit dat dit 'n primêre psigiese trek is, nog verder deur faktore van buite gestimuleer word;

/ ...

verbaas dit nie dat stapeling van hierdie woordsoort 'n hoë gebruiksfrekwensie het nie. Enersyds dien dit as uitlaatpyp vir die emosionele energie, andersyds as middel tot aanduiding van die fynste besonderheid - sy dit dan (in die laaste geval) die objektivering van affek van 'n minder intense aard. Fleksie van gestapelde adjektiva weerspieël die neiging tot klem- of nadruklegging.

Die voorbeelde:

En in die blanke dode stilte kom skielik 'n see en hy keer ons om.

Magtag! maar julle het mooi, pragtige vette goed gevang.

So in die klaar-klaar, doodklare water gaan sta verdrink die kêrel.

Hier byt lelike grote visse.

Ek het hom al geroei dan's ek dood, mors-dood, flou, styf, koud van hongerte en gedaan.

/ ...

Agter die breë weg is, gee hy 'n smoot,
'n stille, moeie, gelyke smoot - dan
moet jy spring.

Ons kry eendag 'n skool, 'n tamaai,
wonderlike, grote skool - hy lê vaal
somer die water so.

Ek maak die toue vas en ek sien daar kom
weer 'n see - 'n kwaai, wilde, weeste,
see, ja hy krul somer so.

En in die koue, winderige, reënerige dag
moes ons maar uit.

Rob is 'n lastige, stout, moedwillige
ding - haal al jou vis van jou lyn af.

Opm.

Uit die voorbeelde blyk dit
dat dit veral in emosionele omstandig-
hede baie dikwels gebeur dat byvoeglike
naamwoorde wat andersins nie verbuig
word nie, wêl verbuig word, veral as
hulle gestapel word.

Uit die bogenoemde voorbeelde
blyk verder dat die visser van stapelinge

gebruik maak om besonderhede volledig aan te dui. Hierdie neiging nl. die volle aandag wat aan besonderhede gegee word, het as verdere uitvloeisel die stapeling van verba, maar nog altyd bly dit 'n emosionele taalkader. Vgl.

Hy het gehardloop met die skuit en ek moes vashou, vashou, vashou en amele nader-pluk, naderpluk, naderpluk.

Die skuit het nie gesink nie, nie gekantel nie, omgeslaan en op die water lê dryf.

En hy kom, buk, kruip-kruip so nader.

Die mense skree, lawaai, spring, doen enige ding, maar die man hoor hulle nie en haai vat hom.

Die visser beskryf die situasie volledig. Elke handeling word òf apart benoem òf dieselfde handeling word tot driekeer herhaal. Daardeur word die mededeling sterk aanskoulik en affektief gekleur.

Deur oormatige gebruikmaking

/ ...

van affektiewe taalvorme verstar die affek mettertyd, sodat daar van ander en nuwe middele gebruik gemaak moet word vir die beliggaming van affek, maar hierdie verstarringsproses kon ek nie in die geval van stapeling by die vissers bespeur nie - ek kon nl. geen voorbeeld vind waar daar van stapeling gebruik gemaak is in gewone alledaagse gesprekke waar daar geen affek op die spel was nie. Mens sou verwag dat daar verstarring is, maar teen die verwagting in word dit baie min aangetref. Dat verstarring van affek in die geval van stapeling sover uitgebly het, moet m.i. toegeskrywe word aan die feit dat daar hier sterk sprake is van gebondenheid aan die begeleidende aanskouing. Die stapeling wissel na gelang van die wisseling en die aard van die situasie en die gepaardgaande waarneming en, verder na gelang van die intensiteit van affek verbonde aan die betrokke situasie.

Die moontlikheid van min of meer „vaste“ stapelinge is dus so goed as uitgesluit en daarmee die moontlikheid van verstarring van affek.

/ ...

(vi) DIE ITERATIEF.

Die visser maak veelvuldig van die iteratief of herhalingskompositum gebruik. Sy gemoedsdisposisie is eenmaal van so 'n aard dat sy keuse op die kragtiger taalstruktuur val as middel tot affekontlading. Die hoë gebruiksfrekwensie van hierdie taalmiddel moet deur sy doeltreffendheid as uitingsvorm vir emosionaliteit verklaar word. Ook hier gaan dit dikwels om twee stelwyses. Onder min of meer neutrale omstandighede sal die visser praat van „'n groot trop vis wat inkom", maar sodra daar opwinding op die spel is, stel hy dieselfde gedagte só: „Jy kan sien trousse-trousse (vis) wat so inkom, trousse-trousse aanmekaar." Dit is waar van al die voorbeelde wat hieronder woordsoortelik ingedeel, volg.

(a) Subst. + Subst.

Jy kan sien trousse-trousse (vis) wat so inkom, trousse-trousse aanmekaar.

/ ...

Die skuide-skuide vis net so wegge-
gooi.

Jy sien net berge-berge (hoë bran-
ders) voor jou.

Daar lê toe plate-plate (vis) uit-
gespoel.

(Naas die feit dat hierdie kom-
posita by uitstek affekdraers
is, is die semantiese waarde
daarvan hoofsaaklik intensive-
ring).

Met adverbiale funksie:

Vis lê sommer so kolle-kolle aan-
mekaar.

Dis 'n vreselike dag. Sees kom
wiele-wiele aangerol.

Vandag wei bok weer lappe-lappe.

(In die geval van kolle-kolle en
lappe-lappe is die semantiese
waarde distributief, terwyl dit
in die geval van wiele-wiele
intensivering is).

/ ...

Met verbale funksie:

Party goed bolling-bolling (bondel)
jou lyn op (semantiese waarde: intensivering).

Hy vrou-vrou net heeldag - doen nie
sy werk nie (semantiese waarde:
duratief).

(b) Adj. + Adj.

In die kwaai-kwaai storm moes ons in.

Tamaai-tamaai steenbrasse loop daar.

Dit was 'n donker-donker nag.

Jy kry woeste-woeste goed in die
seewater.

(Semantiese waarde: intensive-
ring).

Met adv. funksie:

Vis loop vanmôre vaal-vaal onder die
skuide.

Ons loop party slag honger-honger
see toe.

/ ...

Mens moet donker-donker by die vis-
grond aankom.

Hulle loop sommer so kaal-kaal hier
rond.

(Semantiese waarde: intensive-
ring).

Opm. Die gevalle honger-honger
en kaal-kaal kan ook adjektiwies
opgevat word.

Met verbale funksie:

Toe ek hom sê toe bleek-bleek hy so.

Daar waar die water so wit-wit,
daar loop vang ons hotnots-
vis.

(Semantiese waarde: intensive-
ring).

(c) Verbum + Verbum.

Die skuit vryf-vryf so aan die
„jetty“.

Geelbek spook-spook kwaai aan 'n
lyn.

/ ...

Reën val-val so bietjies-bietjies.

Glas sak-sak so effentjies.

(Semantiese waarde: iteratief
ook intensivering).

Met adv. funksie:

Hy werk maar amelee so sit-sit,

Ons loop eenmanier nog so sing-sing,
toe's ons op 'n klip.

Wat die wal sink-sink haal, is ons.

(Semantiese waarde: iteratief
en enigsins duratief).

Saamgestelde verbum met adv. funksie:

Hy loop toe so omkyk-omkyk aan
(semantiese waarde: duratief).

Verbum + Verbum met adj. funksie in

'n Kompositum:

Kom staan sy met haar ou lek-lek-bek
ook daar.

/ ...

Jy met jou vreet-vreet-manier,
bring jou eie seekos saam.

(Die semantiese waarde is intensivering).

Hierdie twee gevalle is abnormaal in dié sin dat ons hier die verbinding (ww. + ww.) + subst. kry. Dit kom immers nie in gewone taal voor nie. Wat wel in lg. geval voorkom, is die verbinding (ww. + ww.) + ww., bv. loop-loop-werk, sukkel-sukkel-stap.

Opm. Waar daar behoefte tot buitengewone nadruk bestaan, word 'n woord tot vierkeer herhaal - soms in kompositumvorm, soms nie:

Was so skraps-skraps-skraps of ons was wal toe.

Toe ek so na hom kyk, toe's hy so wit, so wit, wit, wit, wit, soos daardie muur.

Ek het so byna-byna-byna agtergebly.

Dis wat hy so vat-vat-vat aan my laat ek hom slaat laat hy doer val.

/ ...

(vii) OMSKRYWING:

In die reël is die omskrywing, deur die verrassende uitwerking, nadrukker as die gewone vorm. Waar die visser onder gewone omstandighede die verbum skrik sal gebruik, vervang hy hierdie begrip deur 'n affektiewe omskrywing in 'n emosionele situasie, bv. „As hy dit moet sien, val hy nog 'n end dieperder in sy graf in."

Hierdie nadruk kan die weer-slag van 'n hewige gemoedsbeweging wees; die omskrywing is dan die vorm vir die affek,¹⁶⁾ bv. „Toe ek so na hom kyk, toe's daar nie bloed in sy gesig nie" (toe's hy bleek).

Dit is nie so dat die omskrywing uitsluitend 'n affektiewiese taalkader is nie. Dit kom onder normale omstandighede algemeen voor,¹⁷⁾ maar ek meen tog

/ ...

16) Vgl. Overdiep: Stilistische Grammatica p. 123.

17) Hierdie aspek word later in Hoofstukke II en III bespreek.

dat dit in emosionele taalgebruik 'n besondere funksie het. Naas hewige gemoedsbeweginge met as uitvloeisel die omskrywing, kan die volgende faktore verantwoordelik gehou word vir die feit dat die begrip liever omskrywe word as wat dit direk benoem word.

(a) Oordrywing.

In mededelings van 'n hoofsaaklik affektiewe aard, en in effektiewe situasies gee die affek aanleiding tot oordrywing, bv.

Jy moes die koek gesien het, hierdie huis lyk soos 'n mol se huis teen aan hom.

Dans! Ons het gedans laat hulle komberse bring om ons af te droog.

Lyk my ma het sommer die peperboom in die kos gegooi.

En hy lek nog so en toe ek weer kyk is daar 'n dam vol visse in die kombuis.

Hier groei patat - een patat en die sak is vol.

Heeldag gelê - hier teen die aand vang ek
'n steenbras soos daardie hotel.

En ek lóóp - smaak toe vir my ek het twaaalf
bene en dertien voete.

(b) Ontslag, Vrees, Skugterheid:

Ontslag, vrees, skugterheid
t.o.v. dit waaroor of waarvan gepraat word,
is dikwels die rede waarom daar „om" 'n
begrip gepraat word. In werklikheid word
dergelike begrippe dan verbloem deur die
omskrywing. Vgl.

Partymaal behandel die man van bo ons goed,
maar partymaal laat hy hom nou nie van ons
sien nie.

Maria se kind raas weer in die wolke van-
dag (donderweer).

Hy lê daar by die wit stene (begrawe).

Lankal toegegooi.

Ons kom nog aangejaag, maar toe het hy
al verstik in die water.

/ ...

Nooit weer opgekom nie (verdrink).

Bodem toe (verdrink).

Hy't oor boord geval.

Met die wat hy nou wil gekeer het, gly sy
voet en..... (hy het gesink).

Nog eenmaal het sy kop bo water gekom en
toe het hy weggebly.

Ek het my man nooit weer gesien nie - moet
maar seker op die bodem wees.

En 'n groot see het gekom en hy het die
bakkie met die drie manne toegemaak.

Nooit g'n woord of taal weer nie, net die
planke van die bakkie het uitgespoel.

Opm. L.w. in die laaste geval word
daar „om“ die begrip verdrink gepraat,
sonder dat dit deurskemer dat die drie
manne verdrink het. Die uitspoeling
van dele van die bakkie dien egter as
bevestiging dat hulle die ramp nie
oorleef het nie.

/ ...

Vgl. verder:

Hy't die soort siekte gehad wat 'n mens
altyd maerder maak - jou longe klaarmaak.
So het hy maerder geword en maerder,
later nie meer mens nie - één, vel,
asem.

Twee man verloor by Ramassi se duin.

Hierdie voorbeelde toon aan
(i) dat die naam van die Opperwese vermy
word, enersyds omdat daar ontsag is,
andersyds (en veral op see) omdat hulle
hulle diep afhanklik van Hom voel ten op-
sigte van hulle bestaan en alles wat
daarmee saamhang. Vgl.

Al sien mens nie hoe swaar laat ons kry
nie, twee oë sien altyd of dit dag is,
of dit nag is.

(ii) dat die begrippe verdrink en dood en
ook die name vir gevreesde siektes doel-
bewus vermy word. Hierdie neiging kan
verklaar word aan die hand van 'n soort
bygelowigheid en 'n daarmee gepaardgaande
vrees wat die persoon koester t.o.v. dié
dinge wat hom kan tref.

(c) Skerts:

Behalwe bogemelde word andersins met alles lustiglik die spot gedryf. Die konkrete omskrywing maak hier groter indruk op die sintuie as direkte noeming. In hierdie opsig is omskrywing veral die middel om uiting te gee aan die visser se humoristiese inslag ('n basiese persoonlikheidstrek by die visser in die algemeen). Sielkundig gesproke, het dit in sommige gevalle 'n goeie uitwerking omdat die opkomende ergernis deur „'n grappie" verdryf kan word.¹⁸⁾ Die materiaal word vervolgens ingedeel onder hoofde van

(i) Gevangenis, Tronk en Straf:

Hulle het hom kom haal (d.i. tronk toe geneem).

Dié dinge gaan maak laat jy donkerkamer toe.

/ ...

18) Weens die uiteenlopendheid van die gevalle is klassifisering daarvan nodig.

Twee maande lank moes ek sit en uitkyk
(deur die tralies kyk).

Sal maar weer moet ryswater kou.

Jy moet oppas, jou wol gaan weer geskeer
word.

Hy sit in die koelkas.

Laat ons bietjie sien of die draad (boeie)
jou polste gesny het.

My blaai op gekerf - en dit van 'n rokie
wat nie soos 'n ander rokie geruik het
nie - wie sê dai kakievoël se neus was
nie toe nie.

(ii) Drank en drankmisbruik:

Ek sê hoe stap ons dan weer vanaand so
verkeerde koers! (vgl. hier die sosia-
tiewe pluralis as geleier van 'n groot
gedeelte van die gemoedelikheid).

Jy moet stil bly, dis nie gisteraand toe
jou kop so swaar was dat ons eintlik 'n
stoel onder jou kin moes indruk nie.

/ ...

Weer te veel agter die kleur aangegaan né!

Toe ek weer daar kom, toe trek die man sy skoene aan sy hande.

In sommige van die gevalle word die afkeurbare van die daad verbloem deur dit met 'n verskoning „goed te praat“.

Mens bewee maar so teen die laataand.

Sy hart is net seer oor sy grootjie.

Mens kry maar seesiek op land ook.

Laat hom staan, mens sing mos van pelsierigheid.

Ons het maar net gewag tot die raasplek toemaak.

(iii) Huislike Lewe:

Nee maar hulle hou nie verniet konyn aan nie.

Kry julle darem nog name vir die kinders?

/ ...

Sy vrou gee hom te min kos, dis die laat
hy so lyk (ironies bedoel).

(e) Bedryfsbeoefening:

Wind waai weer man en skuit weg (alles).

Party mens vang mos vis dan's lyn nie in
die water nie.

Ek sê het hy suiker by die aas gegooi?

Jy dag toe dis kreef wat inklim toe's jy
al die tyd kreef.

Hy sal nooit iets maak nie, hy't mos die
hele Kaap op sy skuit.

Uit die voorbeelde blyk dat
die omskrywing deurgaans tot die sintuie
spreek. Afgesien van die feit dat dit
'n nadrukliker vorm (die vorm vir affek)
is, is dit lewendiger en konkreter as die
gewone vorm, sodat dit my geregverdig lyk
om af te lei dat die visser in sy soeke na
uitingsvorme vir verhoogde emosionaliteit
gerugsteun word deur die aanskoulikheids-
faktor.

/ ...

(viii) DIE VERGELYKING:

Wat die vergelyking betref, is dit nie altyd maklik te bepaal welke van die twee faktore, affek of die aanskoulikheidsfaktor, die sterkste op die inwendige taalvorm ingewerk het nie. In die geheel beskou, skyn dit asof die inwerking gelyktydig moes geskied het, maar dat veral affek verantwoordelik was vir die vergelykingsvorm waarby die aanskoulikheidsfaktor as hulpmiddel in die objektiveringsproses opgetree het. As emosionele taalkader het dit 'n betreklik hoë gebruiksfrekwensie in die vissers-taal.

'n Opvallende kenmerk van die vergelykings oor die algemeen is dat baie van die beelde ontleen is aan die bedryf en bedryfsbeoefening, aan die natuur en die huishouding.

Die Voorbeelde:

Die man stink soos ou aas.

/ ...

Maar die manne spring weer vanaand soos
makriel.

Hy's amelee so agteruit soos 'n kreef.

Hy's so dom soos 'n snoek.

Ek is so leeg soos 'n leeg skuit.

Hulle loop so agtermekaar soos 'n trop
skuit.

Toe voel ek soos 'n skip wat gesink het.

Oppas maar vir hom hy's so gevaarlik soos
'n seekat.

Afgesien van die feit dat die
vergelyking in hierdie gevalle affekdraer
is, druk dit ook versterking van die be-
grip uit. Vgl. verder:

Vlieg die skuit soos 'n stuk snot.

En hy kom daar aan met sy oop bek soos 'n
dors kraai.

Hy's so lui soos oostewind.

/ ...

Vis aanmekaar soos mieliepap.

Bars die skuit soos 'n sleg muur.

Son brand weer soos 'n buiteoond.

Seewater is so stil soos 'n leeghuis.

Storm is weer so giftig soos 'n knoppie-
spinnekop.

Vis is so skaars soos 'n vark in Jerusalem.

Vis is so skaars soos hoendertande.

Die lus tot spot of skerts is
dikwels die aanleiding tot 'n vergelyking
waarvan humor 'n belangrike element uit-
maak:

Sy met haar uitpeuloë soos 'n hartseer
steenbras.

Die het vir jou 'n litterige lyf soos 'n
jaaroud hakiesdraad.

Hulle loop toe soos 'n trop dronk sardyn.

/ ...

Hierdie voorbeelde toon almal 'n gebrek aan logiese duidelikheid.

Die vergelyking berus nie altyd op 'n verstandelik opgemerkte ooreenkoms nie. Die vissers „sê” dikwels sommer maar „iets” uit wat byderhand is, bv. „Die water kan so smoet word soos hierdie tafel.” „Hy hou hom slim, maar hy weet so min soos daardie kreef.” „Toe's die manne so stil soos daardie bord.”

(ix) SINNE MET 'N AANLOOP.

Sinne met 'n aanloop is 'n algemene verskynsel in die vissertaal, maar ek meen tog dat hulle veral in emosionele omstandighede hiervan gebruik maak.

Man waar was jy - net hier anderkant Keurboom, begin skuit mos gevaarlik lek.

Vuil en vol modder, kom ons toe daar aan.

Sewende dag sien ons weer land.

Flou van hongerte, en koud, het ons wal gehaal.

Rooi, soos 'n stuk bloed, het hy gestaan daar.

Lui en skelm, so is hy.

Vaal, vaal, vaal, loop vis toe onder die skuit.

(x) SINNE MET 'N NADRAG.¹⁹⁾

Die vorm van die nadrag dien meer tot weergawe van naklinkende stemminge:

Duisende van duisende snoeke dryf toe so - die dooie visse.

Een jaar se tyd haar man dood, twee kinders - die arme vrou.

Die naaste toe lê skop hy met die seil saam - stomme kêrel.

/ ...

19) Vgl. Duits: „Nachtrag“, nadrag, byvoeging.

-67-

Die rooi water, die rooi water hy bring
die vis - so 'n rooi water!

Snoek is die see se domste vis - hy's
verdomp dom.

Hierby sluit aan die herha-
ling van sinsdele of woorde wat die gevolg
is van die behoefte tot duidelikheid en
nadruklikheid:

Hy het twaalf jare gesukkel - twaalf ronde
jare sê ek jou.

Mens moet kophou in die seewater, kophou
en jou lampe rondgooi.

Dit was 'n vreselike dag - 'n vreselike
dag, goeie mens, 'n vreselike dag.

Weer net berge die week - berge, berge
aanmekaar.

Hulle was sommer so stukkies gewees -
stukkies.

(xi) HERHALING.

Herhaling van bepaalde

/ ...

sinselemente kom baie algemeen voor. In sulke gevalle is daar gewoonlik 'n oormaat affek op die spel. Deur die herhaling van sekere elemente slaag die visser daarin om van die affek ontslae te raak, Vgl.

En hy val, hy val hom sat teen die grond.

Die vis dryf, hy dryf jy kan nie deur hom sien nie.

Toe kom hy, hy kom, ja hy kom laat die water sommer so opspring agter hom.

Waar spring ek, ek spring laat ek sommer so doer staan.

Toe byt hy, hy byt altyd vaster vaster.
Wat hy nog so byt, pluk ek.

Hierby sluit aan die volgende asindetiese sinne:

Ek ruk, pluk, trek, laat skiet, maar lyn sit vas.

Dis wind, reën, mis, wolke, see,
laat ek vir die manne sê dis klaar met ons.

In die hart van Augusmaand - see, wind,
reën.

En jy sien net planke, hoede, brood,
vis drywe so op die water.

Dan moet ons bakrug maak, vasskop, bly
op die span houte, roei.

Herhaling en die asindetiese
sinsvorming is emosionele taalkaders in
die visserstaal. Ek beskou albei
middele as van die kragtigste taalstruk-
ture vir affekontlading.

(xii) AFFEKTIWIESE WOORDSKIKKING.

„Die Wirkung der Entspan-
nungstendenzen zeigt sich sodann vor
allem auch in der Wortstellung. Man
spricht von einer „affektischen Wort-
stellung, von einer impulsiven
Voranstellung“ von „emphatischer
Heraushebung gefühlsbetonter Satzglieder“
oder „sprachlicher Hervorhebung der domi-
nierenden Vorstellung.“ (Havers: Hand-
buch der Syntax p. 158).

/ ...

Op grond van die voorbeelde
word onderskei:

(i) Sinne van die tipe Vf. + S. + A.²⁰⁾

Kom 'n yslike see van die anderkant af.

Hardloop hy dié kant om.

Val hy laat hy so omslaan.

Spring hy skoon uit die water uit.

Lig ek hom so aan sy hare uit die water
uit.

Vergeleke met die gebruik-
like woordskikking d.i. S. + vf. + A. ('n
Yslike see kom van die anderkant af),
openbaar hierdie sinne op 'n veel meer
doeltreffende wyse die gespannenheid van
die bepaalde oomblik. Die handeling is
vir die spreker psigologies belangriker
as die voorwerp wat die handeling veroor-
saak. Onder druk van affek spring dit

/ ...

20) Vf. = verbumfinitum; S. = subjek;
A = ander sinselemente.

dan na vore as die belangrikste inhoud, en ons kry inversie van subjek en verbum finitum. Die begeleidende affek vind dus 'n uitingsvorm in die sinsposisie van die verbum (waarvoor „Hervorhebung der dominierenden Vorstellung“ verantwoordelik is) en in die tydsvorm van die verbum (nl. die historiese presens) wat terselfdertyd ook meer aanskoulik ~~is~~ as die preteritum-vorm ('n bewys dat affek en die aanskoulikheidsfaktor dikwels gelyktydig optree by die taaluiting).

- (ii) Klanknabootsende interjeksie + vf. + S. + A.

Doef-doef kom die ou skuitjie nog so aan.

Sjoemps val hy in die water.

Klap sê die enjin toe's hy stil.

Woeps val hy daar onder.

Foep verby hy ons.

Woer sê die kar toe loop staan hy.

/ ...

Die klanknabootsende interjeksie in 'n dominerende sinsposisie is, soos uit die voorbeelde blyk, sterk affektief.

- (iii) S. + vraende vnw. + vf. + her-
vatting van S. in pron. vorm + A.

Onder druk van affek gly die subjek na die dominerende posisie in die sin as die belangrikste inhoud voordat die gewone grammatiese struktuur gerealiseer word. Hierdie vooruitglyende subjek word dan weer later in die gewone posisie van die subjek herhaal in die vorm van 'n pers. vnw., bv.

Die seewater, waar kom hy vandaan?

Dié wind, waar jaag hy heen?

Jan Tos, wat sal hy nou weer sê?

Dai see, waar gaan hy loop breek?

'n Soortgelyke verskynsel vind ek in verklarende sinne, bv. „Die skuif van Kosie Wamaker daar in die bek, hy gaan sandbank toe.”

Sterk affektief is ook die volgende:

S. + onderbreking deur 'n interjeksie
of vokatief + hervatting van die S. in
Pron. vorm + vf. + (A), bv. „Die see,
mense! hy's weer op wiele." „Ou
Wessel, kêrel! hy lieg soos ek nog nie
gehoor het nie." „Seewater, sjoe!
hy raak hier omgekrap."

Hierby sluit aan:

Die mense van die baai, kêrel! hulle
kan vir jou suip.

Die vis van die plek, siesa! hulle het
skool gegaan.

Haai van dié baai, so alla! hulle is
baie waaglik.

Opm. Hierdie voorbeelde verskil van
die vorige hierin dat die subjek be-
staan uit 'n substantief + 'n prepo-
sionele bepaling.

Dikwels spring die predi-
kaat in sy geheel na vore, gevolg deur
die subjek:

/ ...

Was 'n kwaai see gewees, dai see.

Is 'n slegte teken, dié wind.

Is 'n ander jaar, dié jaar.

Is 'n swak tyd, dié tyd.

Was 'n slegte vent gewees, die Slaappop.

Die subjek word dikwels uit die sin geïsoleer, 'n tydlank „vasgehou" gewoonlik tot aan die einde van die sin, bv. „Skuins voor Petro se duin tussen die klippe, loop val hy in." Die visser maak van hierdie konstruksie gebruik wanneer die mededeling hoofsaaklik van 'n spannende aard is. Daardeur kry die subjek die volle aandag. Vgl.

Vroegmôre so 'n klein endjie voor sonuitkomtyd, net toe die water begin klein word, val ons mooi vas.

Nou vir 'n jaar terug net toe die siesen begin, loop dryf skuit op die klippe.

Daai jaar, die jaar van die groot storms, vergaan die heel klomp mens van honger.

In die tyd, dit was gewees so skuins voor die bek, loop staan enjin.

Septembermaand in die broeityd, bou ek en die seuns toe skuit.

Dit blyk dan uit die voorbeelde van affektiwiese woordorde dat die „ongewoonheid“ daarvan verklaar moet word aan die hand van die feit dat dit wat in die brandpunt van die aandag staan, die eerste uitdrukking vind. Prof. Havers stel dit so: „sie strebt mit Macht an den Satzanfang d.h. an die am stärksten betonte Stelle. Diese Anfangstellung ist in lebhafter Darstellung ein beliebtes Mittel, um den Fortschritt der Handlung auszudrücken (t.a.p. p. 158/159).

(xiii) ANDER KONSTRUKSIES MET 'N
AFFEKTIEWE INSLAG.

(a) Die Hendiadiskonstruksie:

As modale konstruksie (met gewoonlik 'n sterk neiging tot die pejoratiewe) het die hendiadis 'n besonder hoë gebruiksfrekwensie. Leef- en beroepsomstandighede bring spanning mee en juis

daarom is dit te begrype waarom die konstruksie, as uitingsvorm vir affek, veelvuldig gebruik word.

Op grond van die voorbeelde en aan die hand van die redesamehang (d.w.s. al die faktore aanwesig by 'n mededeling waarin die konstruksie voorgekom het), kon ek die volgende onderskeiding maak: In min of meer neutrale omstandighede (d.i. waar daar nie veel affek op die spel is nie) is die gebruikelike konstruksie: vf. + bindwoord + (en of te) + inf., bv. „Ek sit en speel nog so met die lyn saam. Ons staan so en kyk hoe die skuit wal vat."

Sodra daar meer affek op die spel is, word die dele van die konstruksie geskei deur 'n tussenbepaling wat herhaling of herbevestiging van die eerste lid meebring, bv. „Plaas dat pa loop vir hom loop en aantrek, staan hy vir my morsdood staan en kyk." „Heeldag lê hulle daar lê en visvang, kom leeg wal toe."

In gevalle van verhoogde emosionaliteit ondergaan die konstruksie die volgende strukturele wysiging: verlies van die bindwoord en soms fonetiese

verlies van die eerste lid staan \geq sta),
 bv. „Moenie vir my so sta kyk as ek met
 jou saam praat nie.“ „Plaas dat jy los,
sta jy in jou moer in sta vrek.“ „Moenie
 hom roep nie, laat hy lê vrek.“

Die voorbeelde toon (i) dat
 die konstruksie normaal is (d.w.s. essen-
 sieel nie verskil van die gewone Afrikaanse
 spreektaalkonstruksie nie) waar die be-
 liggaamde affek van 'n minder intense aard
 is, (ii) dat herhaling van die eerste
 lid in gevalle waar daar, relatief ge-
 sproke, meer affek op die spel is, dui
 op die behoefte tot nadruk, (bv. Heeldag
 lê hulle daar lê en visvang), (iii) dat
 die konstruksie strukturele wysiging
 ondergaan wanneer die affek (wat dit be-
 liggaam) van 'n hewige aard is.

(b) Die konstruksie „Drink drink
 ek nie.“

'n Taalkader met 'n sterk
 modale inslag is die konstruksie: gramma-
 tiese gesegde as psigologiese subjek +
 herhaling van die grammatiese gesegde +
 grammatiese subj., bv. Drink drink ek nie.

/ ...

Suip suip hulle net. Vrek vrek hulle.
Mors mors ek nie. Kla kla ons nie.
Uitgee gee ek nie 'n tiekie nie. Vloek
vloek ek nie. Die grammatiese gesegde
word as psigologiese subjek vooropgeplaas
en sterk beklemtoon.

Daar kan nie presies aange-
toon word hoe hierdie konstruksie (nl.
Drink drink ek nie) in die visserstaal pos-
gevat het nie. In hulle taal en in aan-
grensende gebiede, en ook in Nederlands
kom allerlei vorme voor van herhaling van
'n verbum, bv. (Visserstaal): „Sukkel!
ons sukkel baie.” „Kla! ons kla nie oor
ons swarigheid.”²¹⁾ (Aangrensende ge-
biede): „Dans wil hulle dans” (soms met
'n pouse na die eerste „dans”). „Dans
doen hulle” (sonder pouse). (Nederlands)
„Zuipen willen ze zuipen.” „Zuipen doen
ze.”

Dit blyk dat die posisie t.o.v.
die gebruik van die konstruksie met wil

/ ...

21) Afwesigheid van die tweede „nie”
gebeur as hoë uitsondering.

(bv. Dans wil hulle dans) en die konstruksie met doen (bv. Dans doen hulle) in Nederlands en Afrikaans dieselfde is. In die visserstaal kom nie een van hierdie twee konstruksies voor nie. Die verbum-finita van beide konstruksies (nl. doen en wil) is in die visserstaal verdring deur herhaling van die eerste lid van die konstruksie, nl. die inf. (bv. drink drink ek nie (sonder pouse)). In die vooropplasing van die infinitief as eerste lid van die konstruksie is die posisie in Nederlands, Afrikaans en in die vissers-taal gelyk. Dit is dus die visserstaal wat gaan afwyk het - moontlik omdat die twee konstruksies drink wil hulle drink, en drink doen hulle deurmekaar geloop het. Dit is selfs nie onwaarskynlik nie dat 'n konstruksie soos: Kla! ons kla nie oor ons swarigheid, deur omsetting van verbum-finitum en subjek, bv. ons kla kla ons, oorgegaan het in Kla kla ons nie, nie. Analoga van hierdie tipe konstruksie, nl. vf. + S. + A, is volop, bv. Loop hy uit, Gaan hy nou, Sit sy daar. Verder moet die moontlikheid van 'n soort kontaminasie ook nie uit die oog verloor word nie. Ek kry die indruk dat in die visserstaal allerlei

forme voorgekom het. Net hierdie vorm (nl. grammatiese gesegde as psigologiese subj. + herhaling van grammatiese gesegde + grammatiese subj., bv. Drink drink ek nie) het behoue gebly, wat dan die geleier van affek geword het.

SLOTOPMERKING.

In hierdie hoofstuk is daar 'n poging aangewend om 'n beskrywing van die visser se affektiewe taalgebruik te gee. Dit moes geblyk het dat ons in sy geval te make het met 'n woekering van die gevoelslewe wat op sy beurt weer allerlei skakeringe - van lig tot hewig - openbaar. Dit moes ook duidelik geword het dat die affek van die oomblik die keuse van die emosionele taalkader bepaal. Gevolglik kry ons 'n variasie van affekontladende middele - van die gewone afleiding of diminutief tot die kragtiger stapeling; van 'n affektiewe omskrywing tot 'n vergelyking; van 'n affektiwiese woordskikking tot 'n by uitstek affektiewe konstruksie.

HOOFSTUK II.DIE AKTIEWE EN DIE PASSIEWE TAALSKAT.Inleiding:

Ofskoon algemeen aanvaar word dat elke spraakmakende gemeenskap (en elke individu) oor 'n aktiewe en passiewe taalskat beskik, kan daar nie 'n grens getrek word in dié sin dat daar met sekerheid gesê kan word dat die een deel van die taal tot die aktiewe en die ander deel tot die passiewe taalskat behoort nie - veral nie as rekening gehou word met die feit dat taalgebruik onder andere bepaal word deur die behoefte van die oomblik, die situasie en die meegaande omstandighede nie. Tog weet ons uit eie ervaring dat ons oor 'n min of meer vaste woordeskat beskik waarvan ons in ons alledaagse omgang met mense gebruik maak ter onderlinge wisseling van gedagtes, terwyl ons 'n verdere woordeskat in reserwe hou waarvan ons ons bedien in omstandighede ander as die alledaagse, dit wil sê wanneer ons in situasies kom wanneer ons met ons taalusus die indruk van „geleerdheid” of „deftigheid” wil skep.

/ ...

As ek bv. aan een van my leerlinge sou sê: „Jou antwoord is nie volkome duidelik nie“, en ek sou by geleentheid van 'n samekoms van ons plaaslike leserskring praat van „'n antwoord wat nie volkome eksplikatief is nie“, gebruik ek in lg. geval 'n woord (nl. eksplikatief) wat nooit onder normale omstandighede in my taalgebruik voorkom nie. Ek begryp as ander dit gebruik, ekself gebruik dit nie - behalwe wanneer omstandighede my tot die gebruik daarvan noep. Eksplikatief behoort dus tot my reserwewoordeskat. Dit is m.a.w. 'n element van my passiewe taalskat.

In die geval van die visserstaal het ek daardie elemente wat 'n vaste deel van die normale alledaagse omgangstaal (insluitend die bedryfstaal) geword het tot die aktiewe taalskat gaan reken. As passiewe taalskat het ek gaan beskou dié deel van die taal wat latent aanwesig is en alleen onder sekere omstandighede na die taaloppervlakte kom. Ek het besef dat daar nie sprake van 'n definitiewe skeiding kan wees nie - en tóg kon ek op grond van waarneming van die taal in haas

alle situasies en onder alle omstandighede wel 'n onderskeiding maak. Dat dit 'n moeilike en feitlik onbegonne taak was om die omvang van die aktiewe taalskat tot op 'n laaste desimale syfer te bereken, is voor die hand liggend - en eweneens het ek by die bepaling van die passiewe taalskat voor 'n probleem te staan gekom, juis omdat ek tot die passiewe gaan reken het daardie elemente wat alleen momentaan tot uiting gekom het (d.w.s. alleen uit die aktiewe taalskat, d.i. die alledaagse taalgebruik kon die passiewe gekeken word). Waar bv. gevind is dat die visser gewoonlik sê: „die see is kwaai” en heel toevallig of onverwags in dieselfde verband kwaai met onstuimig vervang, is laasgenoemde as passiewe element beskou.

Die aktiewe taalskat is as leidraad geneem en op grond daarvan is die toevallige, die ongewone, d.w.s. die frekwentatief lae tot die passiewe taalskat gereken. Op sigself genome was die aktiewe taalskat 'n betreklik betroubare instrument om die taaldiepte of taalniveau te meet. Daarvolgens kon afleidings ten opsigte van die denkvermoë gemaak word en verder kon vasgestel word in welke mate die denke bevoeg is om sekere begrippe of denkpatrone

te hanteer al dan nie. Inderdaad het ek bevind dat die visser die passiewe verstaan as ander dit gebruik, maar dat hyself dit nie gebruik nie; dat sekere intellektuele taalvorme beheer word, maar dat hy 'n afkerigheid van sulke vorme toon. So bv. beheer hy nie die sinsvorm wat op aangesien volg nie - in so 'n geval behelp hy hom met die woordorde van die aktiewe taal-skat. Vgl. Ingesien ek het die geld (i.p.v. aangesien ek die geld het).

Ek het verder gevind dat daar 'n bewuste maar planlose uitbuiting van konkrete taalvorme is, en dat dergelike konkreta op oordraagbare wyse aangewend word om inhoude wat binne die periferie van die sintuiglike val òf wat verder van die sintuiglike waarneming lê, te omspan. Die volgende voorbeelde illustreer dit:

„'n Grondsee maak eers 'n soort berg.”

„'n Ligte sedoos maak knoppies-knoppies, sulke kartels-kartels aanmekaar. Party-smale maak hy 'n sweltetjie dan weer 'n gaatjie.”

„Die see breek sommer 'n plaat.”

Dit het my voorgekom asof die visser 'n noue verband tussen die oorheersende kenmerk van die te benoeme

(waarneembare) voorwerp en 'n bekende voorwerp (d.w.s. een waarvan die benaming tot sy aktiewe taalskat behoort), sien, m.a.w. hy assosieer dit wat hy momenteel waarneem met dit wat hom bekend is (bv. Seewater maak vandag berge).

Die gevolg is dat dieselfde bekende benaming as passend gevoel word vir die nuwe voorstellingskompleks, d.w.s. die benaming van die bekende voorwerp word oorgedra op die „naamlose” voorwerp (vgl. Die see breek sommer so 'n plaat).

In hierdie proses van oordraging gaan hulle veel verder. Begrippe uit die abstrakte sfeer word feitlik konsekwent met middele uit die konkrete sfeer (d.w.s. elemente van die aktiewe taalskat) benoem of aangedui, bv. „Daar's te veel skop (lewe) in hom ('n vis). „En toe raak hy sommer so skielik wild (kwaai).” „Ons lê op 'n dik trop vis (baie).” „Ek het maar dunnetjies (min) kos in my kas.” „Die water is nie mak (kalm) nie.” „Hy's 'n lui (trae) wind.” Dit kom dan daarop neer dat sekere elemente (meer bepaald konkreta) 'n besonder hoë gebruiksfrekwensie het. Die volgende voorbeeld

illustreer dit: Die vissers ken en gebruik blink in die primêre betekenis van skitter of glans, bv. „Waar sien jy toe oog blink toe die trop vis drooglê" (d.i. na die oppervlakte gebring is). Vgl. ook blink as komponent van 'n kompositum in die volgende gevalle: „Die blinklywe (vis) laat hulle weer nie sien nie." „En die skuit het sommer weggesink onder die swaar van die blinkgoed in die seewater." In die volgende gevalle word blink gebruik om gees- en gemoedstoestande en menslike eienskappe te beskrywe. Vgl. „Toe ons so volskuit huis toe loop toe blink hart weer" (was opgeruimd). „As ons weer so 'n paar slag opgepak (d.i. met groot vangste) kan wal toe, gaan dit sommer weer blink" (sal dit weer goed gaan). „Hy's 'n kêrel met 'n blink kop" (vlug van verstand). „Hy hou hom maar so blinkerig" (alwetend).

Hierdie verskynsel, naamlik uitbuiting van sekere taalelemente, het tot die gevolgtrekking gelei dat die vissers oor 'n proporsioneel geringe voorraad uitdrukkingsmiddele beskik. Dit skyn egter asof die inwendige

/ ...

taalvorm²²⁾ as taalmakende faktor 'n besonder groot rol speel as middel om met 'n geringe hoeveelheid uitdrukkingsmiddele 'n steeds toenemende hoeveelheid inhoude te dek òf nuwe betekenissfere te verower. Dit kan ook só gestel word: met behulp van die inwendige taalvorm word konkrete taalelemente (d.i. elemente van die aktiewe taalskat) gebruik om begrippe wat by ander sinsgebiede, nie-sinsgebiede of innerlike ervaring tuishoort, op 'n oordraagbare wyse te dek. Vgl. weer die voorbeelde hierbo met blink in sy primêre betekenis en blink oordragtelik gebruik.

Hieruit kon afgelei word dat daar 'n neiging is om gekompliseerdheid van uitdrukking teë te werk, wat op sy beurt weer teruggevoer kan word op 'n beperkte aktiewe taalskat.

Hierdie beperktheid moet

/ ...

22) Onder inwendige taalvorm word verstaan: 'n Voorstelling wat as assosiasieband dien tussen die woord en sy betekenis. Vgl. Marty: Gesammelte Schriften p. 67.

moontlik gesien word in die lig van die feit dat die visser se denkontwikkeling nog in 'n onontwikkelde fase verkeer. Sy denke het m.a.w. nog nie daardie ontwikkelingstrap bereik waar die konkreet-gebondenheid op die agtergrond getree het en waar daar met intensionele betekenis-relasies gewerk kan word nie.

Met hierdie beeld van die aktiewe taalskat kan ex silentio konklusies ten opsigte van die passiewe taalskat gemaak word vërál as die passiewe met die ongewone, die frekwentatief lae geïdentifiseer word. Waar daar wel passiewe elemente opgeteken is, is in baie opsigte gevind dat die spreker/s 'n verwarde konsep van die begripsinhoud daarvan het, sodat dit of nie verband hou met die semantiese inhoud van die sin in sy geheel nie òf waar dit wel verband hou, vermink of verdraaid aangewend word. Die volgende voorbeelde bewys dit: „Ek het 'n dispusie (suspisie) dat dit gaan noord word.” „Verlede (oorlede) Sam.” „Hy's maar baie krankeloos (kranklik).”

Alles in ag genome, ly dit

/ ...

geen twyfel dat die spraakmakende gemeenskap ten spyte van sy psigiese en ander beperkinge, en ten spyte van sy relatief beperkte voorraad uitdrukkingsmiddele, sy gedagtes onderling wissel en waar hy ten gevolge van hierdie faktore gekortwiek word om sy gedagtes binne die gebruiklike bane te bewoord, kies hy eenvoudig bekende middele en metodes om homself verstaanbaar te maak.

Die Materiaal.²³⁾

Vreemde Woorde.

(a) Oosterse Elemente:

Daar kom nog heelwat oosterse elemente in die vissersomgangstaal van die

/ ...

23) Hier volg 'n kursoriese toeligting van die materiaalindeling: Naas vreemde woorde en uitroepe wat ek uitsluitend tot die aktiewe taalskat reken, word die materiaal onder hoofde van die verskillende woordsoorte ingedeel, en in die geval van elke woordsoort word 'n verteenwoordigende groep voorbeelde gegee. Die betrokke passiewe elemente word nie apart bespreek nie, maar waar dit nodig blyk, word daar melding van gemaak en toegelig.

Skiereiland voor. Sulke elemente het egter hoofsaaklik betrekking op die bedryfsbeoefening as sodanig òf op dié dinge wat in verband met die bedryfsbeoefening staan. Die volgende mededeling van 'n skipper spreek vir homself:²⁴⁾

„Die visterman wat hy weggaan van die Roggebaai af met die skuit saam - dan roei hy tot by die breekwater se kant. As dit 'n vêre plek is wat ons na toe gaan, dan trek ons vir ons uit daar. Die eerste ontmoet wat ons kry, wat ons agtertoe gaan, is die Moelie - die Moelie is 'n plek waar die lighuis eers gewees het. Dan kry ons batlaat - hulle noem hom so oor dat my pa het my geverhaal, dat hulle die klip teen die laatte gekry het. Nou van batlaat se kant kom ons by die Walvis (klip) so na Robbeneiland se kant. Nou gaan ons by die skip (klip) verby die rif (klip) verby. Nou by die rif is die eerste batties (visplek). Is ons op die visplek, sê ek vir die manne para (laat

/ ...

24) Die relikte word in die teks onderstreep en daarná bespreek.

dryf die skuit). Tjowa (probeer nou).
 Pik die vis goed, sê ek boeangbatoe (gooi
 die ankerklip). Nou daar laai ons - so
 nie soek ons 'n varse plekkie."

Batlaat: bat waarskynlik 'n afkorting van
batoe. Vgl. van Ronkel, Maleisch
 Woordenboek p. 17; "batoe, steen,
 rotsklip;"
laat: vgl. teks. Die maleise
 woord vir laat in die dag is
malam-malam (van Ronkel t.a.p.
 p. 221).

Batlaat kom my voor as 'n samestelling van
 Maleis bat en die bywoord laat (dus -
laatkliip).

Batties: Ek vind hierdie woord nie in
 woordeboeke opgeteken nie. Die betekenis
visplek is deur die vissers self gegee.
Batties toon egter so 'n sterk ooreenkoms
 met die Maleise klanksisteem dat ek dit
 as 'n vervorming beskou.

Boangbatoe: vgl. van Ronkel t.a.p. p. 23;
 "boeang, wegwerpen" - dus in hierdie ge-
 val, gooi (weg) die "ankerklip".

Para: Hierdie woord kon nie in die woordeboeke tot my beskikking opgespoor word nie. Dr. Francken (Die Huisgenoot, 7.11.1930) beskou para as van baster-Portugese herkoms in die betekenis van stilhout. Para in die betekenis van laat dryf die skuit is deur die vissers self gegee.

Tjowa: vgl. van Ronkel t.a.p. p. 153; "tjoba, probeeren, beproeven, pogen."

Naas bogenoemde het ek ook die volgende oosterse elemente in alledaagse gesprekke en tydens die bedryfsbeoefening opgeteken: akbar, bangang, djamalang, doepa, ikang, mandoor, paljas, sadiki, soesa, tjappa.

Akbar: vgl. van Ronkel t.a.p. p. 7; "zeer groot, hoog verheven (deel)." Die vissers gebruik akbar in die betekenis van hoog uitstaande. Dit het egter alleen betrekking op die kusstreek m.a.w. as 'n deel van die kus bo 'n ander waarneembare gedeelte uitstaan, word daardie uitstaande gedeelte die akbar genoem.

/ ...

Bangang: vgl. van Ronkel t.a.p. p. 15;
 „bangkang (Jav.) koppig;" Die vissers ge-
 bruik dit in die betekenis van astrant.
 Vgl. Jy hou vir jou danig bangang nê!

Djamalang: Ek vind hierdie woord nie in
 woordeboeke opgeteken nie. Die betekenis
in die nag visvang is deur die vissers self
 gegee. Dat dit egter van Maleise herkoms
 kan wees, lyk my nie onwaarskynlik nie.

Doepa: vgl. S.P.E. Boshoff, Etim. Woorde-
 boek van Afrikaans p. 42; doepa, 'n
 toormiddel uit Mal. doepa.

Ikang: vgl. van Ronkel t.a.p. p. 53;
 „ikang, vis."

Mandoor: vgl. van Ronkel t.a.p. p. 82;
 „mandoer, opzichter." Die vissers ge-
 bruik mandoor in die betekenis van leier
 of voorman.

Paljas: vgl. S.P.E. Boshoff t.a.p. p. 91;
paljas, toormiddel uit Mal. pelijas.

/ ...

Sadiki: Die vissers gebruik sadiki in die betekenis van gee pad. Dr. Francken (t.a.p.) gee kassi sediki (gee bietjie). Vgl. van Ronkel t.a.p. p. 118; "sedikit een weinig." Daar is wel 'n mate van klankooreenkoms tussen sedikit en sediki, maar die betekenis verskil. Die oorgang e>a is 'n algemene fonetiese verskynsel in die taal van die ongeskoolde Afrikaanssprekende (vgl. geloop x galoop). Dit is dus hoogs waarskynlik dat sediki mettertyd sadiki geword het. Wat die betekenis betref, is dit baie moontlik dat sadiki in die loop van jare die betekenis van gee pad kon gekry het.

Soesa: gebruiklik in die betekenis van moeilikhed. Vgl. Sedoos gee vir ons groot soesa, hy slaat ons se skuide stukkend. Vgl. van Ronkel t.a.p. p. 132; "soesah, moeite, las, moeilijk; kesoesahan, moeilikhed, moeite, in moeiten zijn, (last hebben, in last zijn)." Dit is moontlik dat sowel soesa as kesoesahan vroeër in dieselfde verband gebruik is. Vandag ken en gebruik die vissers egter net soesa.

/ ...

Tjappa: Tjappa in die betekenis van stadig roei vind ek nie in die woordeboeke tot my beskikking opgeteken nie. Bogenoemde betekenis is deur die vissers self gegee. Dr. Francken (Taalhistoriese Bydraes p. 125) meld: "Tjappa, kom nader." Dit kan Maleis of baster-Portugees wees. Vgl. Port. "chapejar, to dabble in water, to paddle." Maleis "tjapa, zich aansluiten aan iets of aan elkander."

Visname:

Heelwat visname van 'n oosterse herkoms is opgeteken. Die name word vervolgens alfabeties aangegee en daarnaas die wetenskaplike en die Portugese of Maleise benaminge:

Bamboefer (box salpa) (Port. pisce bamboe).

Bonyt (auxis rochei) (Port. bonita).

Daeraad (pagrus laticeps) (Port. dorado).

Damba (serranus diacanthus) (Mal. damba).

Halfkoord (thynnus alalunga) (Port. albacor(a)).

Janbruin (*gymnocrotaphus curvidens*) (Port. tamborino).

Jandorie (*zeus capensis*) (Mal. ikan dori).

Kaalkop (*lates calcarifer*) (Mal. kakap).

Katonkel (*thynnus pelamys*) (Mal. ketung).

Panga (*pagrus laniarius*) (herk. vermoedelik Maleis).

Parri (Mal. ikan pari).

Tjokka (port. choco).²⁵⁾

Dit is baie waarskynlik dat die visname jandorie, panga en tjokka deur die Slamse vissers bekend geraak het; Charles Pettman gee in sy *Africanderisms* die volgende Maleise en Portugese visname aan: damba, janbryn, jandorie, katonkel, paddie, tornyn, halfkoord en

/ ...

25) Ek kon nie die wetenskaplike benaminge vir parri en tjokka opspoor nie.

kaalkop.

In die geval van halfkoord en kaalkop skrywe prof. S.P.E. Boshoff (Volk en Taal van Suid-Afrika p. 161/162):
 „Naar aanleiding van 'n lys Mal.-Port. woorde in Afrik. versamel deur Mnr. G.W. von Wielligh skrywe prof. J.J. Smith: „Die ongetwyfeld Maleis-Portugese woorde in hierdie lysie van mnr. von Wielligh wat ons nog nie in Nederlands of Indies-Nederlands teëgekom het nie, is die volgende: albertkoord (of halfkoord)“
 ens. (Huisgenoot Febr. 1921, blads. 419).
 Maar albertkoord, waaruit waarskynlik later eers halfkoord ontstaan het, is reeds 'n 17e eeuse volksetimologiese vorming van Port. albacor(a), en was toe al in Ndl. seemanstaal bekend vir die „thynnus alalonga“. Allerlei vervorminge van hierdie woord skyn destyds reeds in die seemanstaal bestaan te hê. In die begin van die 18e eeu was die benaming halfkoord reeds goed bekend.

So is kaalkop 'n seemansvervorming van Mal. kakap (naam van die vissoort „lates calcarifer“) en skrywe De Vries voor die middel van die 17e eeu

reeds: (hier is mede een Vis die in Oost-Indien genaemt werdt Cakop)".

Dit is dus duidelik dat die benaminge halfkoord en kaalkop reeds in die 17e eeuse seemanstaal aanwesig was en via die seemanstaal na Suid-Afrika gekom het.

Plekname:

Baie „plekke" (d.i. die land- en seemerke in en om die Skiereiland) het hulle oorspronklike Maleise (of vermoedelik Maleise) benaminge behou.²⁶⁾ Hierdie

/ ...

26) As 'n skool vis op 'n sekere plek ontdek word, gebeur dit gewoonlik dat skole altyd weer op of by of in die onmiddellike omgewing van die spesifieke plek aangetref word. Om die ligging van so 'n „visveld" of „weibank" presies te bepaal, maak die vissers van land- en seemerke gebruik. Die lyne van twee land- of seemerke of van 'n land- en 'n seemerk, word dan so geneem dat hulle mekaar op daardie plek kruis. Op die kruispunt word die visveld dan later, of liever by die volgende besoek, gelokaliseer. Gewoonlik is sulke merke een of ander berg, bergpunt/spits, of 'n rotsformasie of klip of selfs 'n duin, en die benoeming van 'n merk geskied op grond van 'n assosiasie of ooreenkoms wat dit met een of ander bekende voorwerp het. Dikwels word die merk na die ontdekker vernoem.

benaminge word onder hoofde van (a) bergname, (b) klippe ingedeel en bespreek.

(a) Bergname:

Opm. Die naam word eers gegee, dan die betekenis, en vervolgens die ligging.

Boenting: (Vgl. van Ronkel t.a.p. p. 24; „boenting, zwanger, drachtig.") Die bergkoppe tussen Leeukop en Tafelberg heet die eerste, tweede, derde en vierde boenting. (Die vissers praat ook van die boentings in dieselfde verband. Vgl. „Ons gaan vandag op die kreefbank lê skuins agter die eerste Boentings").

Bonissettang: Boni - ek kon nie die betekenis van boni in woordeboeke opspoor nie. Settang (vgl. van Ronkel t.a.p. p. 126; „setan, duiwel, satan". Bonissettang is die vissers se ander benaming vir Tafelberg. Die Maleise woord vir tafel is medja. Dit lyk dus asof boni aanvanklik iets anders beteken het.

Die volgende twee benaminge vir bergpunte in die Drakensteinreeks is:

/ ...

Ghoenoematjan: (Vgl. van Ronkel t.a.p. p. 47; "ghoenoeng; berg," matjan (p.83) - "tijger" (dus Tierberg).

Ghoenoe mera: (Vgl. van Ronkel t.a.p. p. 83; "merah, rood" (dus Rooiberg).

Die vissers se benaming vir Duiwelskop is Ghoenoesettang (vgl. van Ronkel t.a.p. p. 47; "ghoenoeng, berg;" setan, duiwel, d.i. Duiwelsberg.)

(b) Klippe:

Bajang: (Vgl. van Ronkel t.a.p. p. 14; "bajang, schaduw, schijnsel (Seepunt)).

Bakat: (Vgl. van Ronkel t.a.p. p. 14; "bakat, golfgeklots, branding" (tussen Seepunt en Clifton)).

Batghila: Bat, klip (reeds bespreek) ghila, (vgl. van Ronkel t.a.p. p. 46; "ghila, gek, zot, dwaas," (batghila dus malklip) (naby Clifton)).

Batpesar: (Vgl. van Ronkel t.a.p. p. 20; "besar, groot" (dus Klip groot (groot-klip)) (tussen Seepunt en Robbeneiland).

Batsampie: 'n Klip vernoem na Sampie die ontdekker, (naby die Bakat).

Tanbaroe: Tan < tanah vgl. van Ronkel t.a.p. p. 136; "tanah, land, grond; baroe (p. 16) nieuw, versch" (dus Nuwe-grond) (tussen Clifton en Kampsbaai).

Die volgende klippe (stene) is na hulle ontdekkers - te oordeel na die name - hoog waarskynlik Maleiers vernoem:

Damoen se steen.

Aridin se steen.

Placido se steen.

(Hierdie "stene" is agter die eiland regoor Kalkbaai geleë).

Ook die volgende duine (tussen Strandfontein en Melkbaai) dra die name van waarskynlik Maleiers:

Ramassi se duin.

Sadrag se duin.

Gevolgtrekking t.o.v. Oosterse Elemente.

Die persentasie oosterse woorde in die huidige woordeskat van die vissers bied 'n aanduiding dat Maleis as taal - sy dit dan beperk tot 'n geslote groeptaal - in die vroeër jare tog wel 'n

rol gespeel het. Hierdie bewering word gestaaf deur die historiese feit dat Maleiers sedert die vroegste jare die bedryf beoefen het.²⁷⁾

A priori word aangeneem dat daar vroeër meer oosterse elemente in die bedryfs- en omgangstaal moes gewees het, maar dat min daarvan behoue gebly het - veral in hierdie eeu - ten gevolge van die feit dat Maleis as taal nie meer aan die Kaap gepraat word nie. Maleise relikte is hoofsaaklik 'n beperkte aantal woorde en ge-ykte formules wat op sekere gebruike betrekking het (vgl. doepa, paljas, mandoor.²⁸⁾

/ ...

-
- 27) "The Malays of the Cape Peninsula were for many years at the head of the Table Bay inshore fishery operations, and, down to within the last 30 or 40 years, virtually had the monopoly of the industry both as regards the catching and sale of fish." (Thompson: Sea Fisheries of the Cape Colony p. 39).
- 28) In sy „Bydrae van die Kaapse Maleiers tot die Afrikaanse Volkslied" (p. 9) konstateer dr. I.D. du Plessis dat Maleis as omgangstaal kort na 1850 nie meer bestaan het nie. Hy meld verder dat Maleise relikte al hoe skaarser onder Maleiers word. Miskien is die gewigtigste faktor wat hiertoe bygedra het die feit dat Arabies die taal by godsdienstige oefeninge geword het (die Koran is bv. in Arabies geskryf).

(b) Engelse Invloed.

Woorde wat algemeen in die omgangstaal voorkom, word onder twee aparte hoofde ingedeel t.w. (i) Engelse woorde, (ii) Verafrikaanse Engelse Woorde.

(i) Engelse Woorde:

accelerator - versneller; battery - battery;
blade - lemmetjie; board - raad; bonnet - kap;
bracket - haak; can - inmaak; captain - kaptein;
chimney - skoorsteen; collection - versameling;
cook - kok; concrete - beton; condensor - vergasser;
crew - bemanning; dock-master - hawemeester;
enjoy - geniet; expert - deskundige; factory - fabriek;
foundation - fondament; gear - rat; gillie - handlanger;
jetty - kaai; pier - kaai; bar - breekwater;
jib - kluiwerboom; join - aansluit; manager - bestuurder;
mate - maat; mix - meng; motorboat - motorboot; order - bestel;
pilot - loods; plastic - plasties; plugs - vonkproppe;
portboat - haweboot; signal - sinjaal; wireless - draadloos.

(ii) Verafrikaanse Engelse Woorde:

Hieronder word verstaan

/ ...

Engelse woorde wat in die volksmond in so 'n mate verandering ondergaan het dat die Engelse herkoms daarvan nie meer maklik realiseerbaar is nie:

bonkse - bunks; foksel - forecastle;
houl - hold; kêdjie - catch; kwêr - inquire;
koert - court; mêdjies - matches;
olskyn - oilskin; ouwerkrou - overcrowded;
panser - puncture; passasie - passage;
perpeller - propeller; poust-offies - post office;
rejetta - regatta; sten - stern;
resseworsie - reservoir; rofkas - rough-cast;
sajin - sergeant; shiewe - shifts;
siesen - season; smes - smash; smoet - smooth;
spruit - sprit; steen - stone;
stiembout - steamboat; trol - trawl;
venter - fender; vloek - fluke; weelluis - wheelhouse;
wiens - winch.

Deurdad die bedryf hoofsaaklik deur Afrikaanssprekende blankes en nie-blankes beoefen word, het Engels as taal tot nog toe nie veel geleentheid gehad om die Afrikaanse idioom aan te tas nie behalwe natuurlik in die Skiereiland waar taalgroepe voortdurend in aanraking met mekaar kom en waar daar dus 'n groter mate van blootstelling aan taalbeïnvloeding is.

Ook net in dié gebied is 'n sterk „slang“-element aangetref. In die verderliggende gebiede veral in die min of meer geïsoleerde gemeenskappe word Engelse woorde gebruik in gevalle waar die Afrikaanse woord blykbaar nie bekend is nie. So bv. gebruik die vissers van Jeffreysbaai neglect (neklek) i.p.v. verwaarloos. „Ons word baie geneklek van die witmense.“ „Mens moet nie jou skuitgoed neglek nie.“ Verder kom woorde soos telephone, bioscope, garage, bar, trailer, box, kitchen, pulley, ens. algemeen in die alledaagse spreektaal voor.

Daar moet onthou word dat die bedryf in die afgelope 10 - 15 jaar buitengewone voorspoed ken, wat uit die aard van die saak modernisering en meganisering van die bedryfsbeoefening meegebring het. Die primitiewe vistuig moes plek maak vir die moderne masjiënaangedrewe dekskuit. Hierdie verwisseling het nuwe woorde in omloop gebring. Baie daarvan is onmiskenbaar Engels (bv. chain, condensor, cook, crew, plugs). Ander weer, is deur die volksmond in so 'n mate vervorm dat die Engelse karakter daarvan alleen by etimologiese benadering realiseerbaar is (bv. bonks, foksel, smoet, weelluis, wiens).

Sodanige oorname van nuwe voorwerpe (en dus benaminge, bv. trawler, dingey, splice string, catch) kan vanselfsprekend net op 'n gee-verloor-basis geskied. Met die verdringing van alles wat oud was, moes ook dit wat eie aan en tiperend van die oue was, dieselfde graf vind. Afgesien hiervan het talle fabrieke by vissersdorpe verrys met hoofsaaklik Engelse besturende personeellede - daarom verbaas dit nie dat woorde soos fektri, mêneges, offies, kênery e.a. algemeen in die gewone omgangstaal geword het nie. Daarentoë het die jonger geslag met 'n mate van verpligte skoolopleiding die woordeskat verder verryk met 'n Engelse term hier en daar.

(c) Verdere Vreemde Woorde.

Bakkie: 'n Kleiner skuitjie wat deur die dekskuit op sleeptou geneem word en wat deur een persoon gehanteer word (vandaar die benaming bakkieman).

H.S. Falk en Torp gee in Norw.-Dänisches Wörterbuch (Erster Teil A-O p. 43) die volgende verklaring:

/ ...

„Bakke bezeichnet eigentlich das Brett worauf die Leine mit den Haken liegt, ist aber dann auf das Fischgerät übertragen worden." Dit blyk dus dat bakkie wel in hierdie tale in verband met die bedryfsbeoefening staan. Ontlening lyk my dus nie hier onwaarskynlik nie. Die vermoede word bevestig aan die hand van die historiese getuigenis dat enkele Skandinawiërs hulle sowat 'n eeu gelede hier op die bedryf toegelê het.²⁹⁾

Joppel: Die benaming vir swelling of deining. Ek kon nie vasstel hoe hierdie woord in die taal van een bepaalde gemeenskap (Velddrif) ingedring het nie. Navrae het egter aan die lig gebring dat 'n paar Dene hulle omstreeks 1852 daar gevestig het en dat veral een ('n sekere Nimb) 'n belangrike aandeel in die bedryfs- en gemeenskapslewe gespeel het. Dit is

/ ...

29) In „De Volkstaal van Katwijk aan Zee" (p. 45) maak Overdiep ook van bakkie melding. Na aanleiding hiervan sê hy: „In den tekst van 1790 komt „bakje" voor in de betekenis van „kopje koffie". Aan den wal noemt men dit nog zoo, ook wel „'n bakje"; maar op zee is alleen de term „'n bakje" gebruikelijk." Hierdie gebruik van „bakje" het dus niks met die bedryfsbeoefening te make nie.

waarskynlik dat joppel via Deens deel van die woordeskat van die genoemde gemeenskap geword het. Daar is rede om te glo dat dit wel die geval was op grond van die feit dat die verbum hop (hopper getalsvorm van die verbum a hoppe) in die betekenis van spring in die Skandinawiese tale voorkom. Dit is moontlik dat 'n deverbatiëwe substantief hopper tot stand gekom het - wat ten gevolge van die feit dat die destydse vissers die benaming deining moontlik nie geken het nie, in die taal ingedring het. Miskien het hulle dit wel geken en selfs gebruik, maar verdringing daarvan deur joppel kon geskied het na aanleiding van 'n aanvanklike spot of skerts met die vreemde dit of hy hopper - dit kon later ontaard het tot 'n gewoonte en gaandeweg kon hopper deining vervang het. Vir die klanksubstitusie wat intussen plaasgevind het, is daar genoeg analoga in algemene primitiewe Afrikaans. Vgl.

h > j (here > jere)

(help > jelp)

r > l (skoppermaaier > skoppelmaaier).

Fehler: Die enigste Duitse woord wat opgeteken is. Dit kom baie voor in die

/ ...

taal van die Velddrifse vissers en ook sporadies verder langs die Weskus tot by Hondeklipbaai. Fehler word deurgaans gebruik in die betekenis van fout of fout met iets of daar skeel iets. Vgl. „Daar's 'n klein fehlertjie by die skuit." „Jy maak nou groot fehler." „Hy's vir my al of daar 'n fehler aan hom is" (daar skeel iets).

Ek kan nie sê hoe fehler presies in die taal van hierdie gemeenskappe gebruiklik geraak het nie. Ek voel geneig om dit as 'n Duitse relik te beskou.

Algemene Gevolgtrekking t.o.v.

Vreemde Woorde.

Soos aangetoon, het die visnywerheid rede om op 'n baie hoë ouderdom aanspraak te maak. Hierdie

/ ...

faktor plus die bevolkingsamestelling³⁰⁾ en die feit dat genote van die verskillende rasse sedert die volksplanting hierdie bedryf gaan beoefen het en nog beoefen, veronderstel a priori 'n bont geskakeerde taal of, anders gestel, 'n taalryk aan vreemde elemente. Waarnemings het aan die lig gebring dat die teendeel waar is. In die hele gebied (deur my gedek) is Afrikaans die omgangstaal en hoe verder van die Skiereiland geleë, des te minder die spore van vreemde invloed - ofskoon vreemde tale in sommige gevalle in 'n besondere gunstige posisie was om hulleself te laat

/ ...

-
- 30) „Auf diese Condition also wisse er, mein Herr, dass hier allerley Mund-Arten und Nationen anzutreffen seyn wenn auch gleich der Hottetotten nicht einmal gedacht wird. Denn mann findet Holländer, oder generalliter Niederländer, Hochdeutsche und aus denselben Preussen, Brandenburger, Sachsen, Francken, Schwaben, Westphälinger und Schweitzer; ferner Schweden, Dänen, Pohlen, Portugiesen, Franzosen, Savoyer, Italiëner, Engelländer, Hungarn und andere; welche, wenn mann Sie zugleich und einen jeden absonderlich in seiner Sprache reden hörte, auch etwau noch die Slaven die vielerlei Sprachen reden, als die Malayen, Malabaren, Ceylonesen, Javanen, Banjanen, dazu zehlte, dürfte es gewiss nicht anders lauten als ob die Verwirrung der Sprachen bey dem Babylonischen Thurme aufs neue vorstellig machen wollte.“ (Vgl. Dr. D.B. Bosman: Afrikaans en Maleis-Portugees, p. 8).

geld. Dr. D.B. Bosman het in sy werke „Oor die Ontstaan van Afrikaans" en „Afrikaans en Maleis-Portugees" o.a. die feit beklemtoon dat die superioriteitsgevoel van die Afrikaanssprekende blanke hom sou verhinder om sy taal prys te gee ter wille van die vreemde idioom van sy onderhoriges. Wat dit betref, word 'n sterk aanknopingspunt t.o.v. die vissers-taal gevind - veral in die lig van die feit dat dit aanvanklik „Afrikaanssprekende" blankes was wat hierdie bedryf gaan beoefen het.³¹⁾

/ ...

31) "In 1657 the freemen, who were then being located on the lands at Rondebosch and the Liesbeek River were given permission "to fish with hooks anywhere in the river, but at first not for the sake of selling; only enough for themselves, that agriculture may not suffer which is the chief point." But van Riebeeck found a good deal "original sin" amongst these early burghers; no sooner does he settle them on the land and begin to hope that this Garden Settlement will justify its existence than they seem to have found out that catching fish and selling them to the ships in the bay was a more lucrative occupation than husbandry, and we find the Governor complaining that more attention was being paid to fishing than to the development of the country." (Thompson t.a.p. p. 7).

Afgesien van die oorwegend blanke- is daar die kleurlingelement waarmee rekening gehou moet word. Naas die blanke is die kleurling medebeoefenaar van die bedryf. Lg. se taal is Afrikaans en 'n besondere karaktertrek van die kleurling is sy nabootsingsdrang tot alles wat blank en eie aan blank is. Die onafrikaansheid in sy taal - meer bepaald die aanwesigheid van vreemde elemente is net soos in die geval van die blanke visser se taal te verklaar aan die hand van oornames van vreemde voorwerpe en die name van daardie voorwerpe - plus die algemene neiging om van vreemde woorde gebruik te maak in die poging om bewustelik indruk te maak met die taalusus.

Om tot die vreemde elemente terug te keer - opvallend is dat die grootste persentasie aangetref is in en rondom die Skiereiland. Naas hoofsaaklik Engelse elemente aanwesig in die taal van die verderliggende vissersgemeenskappe plus 'n sporadiese nie-Engelse en nie-Afrikaanse element is heelwat ander elemente in bogenoemde gebied aangetref - sy dit dan van 'n hoofsaaklik topografiese, toponimiese en igtiologiese aard.

-113-

Redes vir 'n opeenhoping van vreemde elemente in dié gebied in vergelyking met die relatiewe skaarsheid daarvan in ander gebiede hoef nie ver gesoek te word nie - veral nie as in die oog gehou word dat hier sterk bewyse is van neringskontinuiteit en familiekontinuiteit.

DIE SUBSTANTIWIESE TAALSKAT.

Hierby is inbegrepe (i) substantiva soos hulle gebruik word, (ii) omskrywing van substantiva, (iii) vorming van substantiva, (iv) naamgewing.

(i) SUBSTANTIVA SOOS HULLE GEBRUIK WORD.

Opm. Hier beperk ek my tot substantiva wat hoofsaaklik betrekking het op die bedryf en bedryfsbeoefening.

Bas: Vloeistofmengsel waarin lyne geplaas word ten einde dit sterk te maak. (Julle moet die lyne in die bas loop sit) (bas looibas).

Blad: Voorste plat gedeelte van 'n roeispaan (vgl. van Dale p. 249; "blad - benaming van platte brede voorwerpen, het blad van een riem".)

Blakte: Windstilte. (En in die doodstille blakte, loop gaan slaan hulle om) (vgl. Woordenboek der Nederlandsche Taal³³) (A-Bl.) p. 2775; "blak, In de meer noordelijke provinciën van Nederland: volkomen stil (op zee). Daar waait geen

/ ...

33) Voortaan gebruik ek die afkorting: W.N.T.

111
-115 = 114

van substantiva, (iv) naamgewing.

(i) SUBSTANTIVA SOOS HULLE GEBRUIK WORD:

Opm. Hier beperk ek my tot substantiva wat hoofsaaklik betrekking het op die bedryf en bedryfsbeoefening.

Bas: Vloeistofmengsel waarin lyne geplaas word ten einde dit sterk te maak. (Julle moet die lyne in die bas loop sit) (bas looibas).

Blad: Voorste plat gedeelte van 'n roei-spaan (vgl. van Dale p. 249; "blad - benaming van platte brede voorwerpen, het blad van een riem".)

Blakte: Windstilte. (En in die doodstille blakte, loop gaan slaan hulle om) (vgl. Woordenboek der Nederlandsche Taal³³) (A-B1.) p. 2775; "blak, In de meer noordelijke provinciën van Nederland: volkomen stil (op zee). Daar waait geen

/ ...

33) Voortaan gebruik ek die afkorting: W.N.T.

bries - 't is blak op zee. Afl. Blakte,
vlakke, open ruimte".)

Bol: 'n Paar branders wat deur die wind
kort op mekaar gejaag word, staan bekend
as die bol. (Vgl. W.N.T. (BO-BYZ)
p. 293; „Bol van den wind. Telkens met
losse vlagen waaiende. Bij overdracht,
van eene swelling enz.").

Blink: 'n Skynsel. (Daar slaan 'n mooi
blink uit) (vgl. W.N.T. (A-Bl.) p. 2826;
„Blink, Eene plaats die helder uitkomt of
uitsteekt".)

Blinder: 'n Klip of rots onder water.
(Vgl. van Dale p. 254; „blind, onzicht-
baar; eene blinde klip, die onder water
is." Vgl. ook W.N.T. „Eene blinde klip,
onder water".)

Bloed: 'n Mengsel waarby o.a. die bloed
van diere gevoeg word en waarin nette 'n
tydlank lê om sterk te word.

Boei: 'n Toestel wat gebruik word om die
plek aan te toon waar die anker lê.
(Vgl. van Dale p. 264; „boei toestel van
kurk, hout of hol metaal met touw of

-117-

-117-

of ketting aan een anker verbonden om de plaats aan te wijzen waar dit ligt".)

Doefie: 'n Klein masjienaangedrewe skuitjie (so genoem weens 'n doefgeluid wat dit maak).

Doffie(s): Bankies in die roeiskuit waarop die bemanning sit. (Vgl. van Dale p. 403; "doft, roeibank, (gew.) zitplank".)

Dol: Holte waarin roeispaan beweeg. (Vgl. van Dale p. 403; "dol holte in het boord waarom resp. waarin een riem zich by het roeien beweegt".)

Frak: 'n Klipbank (herkoms kon nie vasgestel word nie).

Geraamtetjie: 'n Ligte seebries.

Glas: Barometer (bv. Hoe staan die glas?) (hoe meet die temperatuur?).

Graat: 'n Klein of kleinerige vissie; ook ironies bedoel vir 'n besondere groot vis.

/ ...

Kas: Enige soort houer waarin elke visser sy proviand hou.

Kis: 'n Reghoekige kis wat deur sommige fabrieke vir aflaaidoeleindes gebruik word (Hoeveel kis het julle opgehad?) (d.i. Hoeveel vis het julle aan boord gehad?).

Klamp: 'n Houtstuk wat lasplekke aan die skuit bymekaar hou. (Vgl. van Dale p. 881; „klamp houten belegstuk om planken, schroten, latten enz. bij elkaar te houden of meerder stevigheid te geven".)

Klossie: Vis in repies gesny en om die hoek (as aas) gedraai.

Knol: 'n Klipbank onder water. (Vgl. Kuypers; „knol bet. hoogte, heuveltje, ronding en verheffing van den bodem".)

Kol: 'n Skynsel of skaduwee wat 'n skool in die water maak (Daar slaan 'n mooi kol uit). Kol word ook gebruik vir skool, bv. „Ons lê op 'n dik kol" (d.i. 'n groot skool).

Laai: 'n Afskorting in die roeiskuit waarin elke visser sy vangs hou (Hoe lyk jou laai?) (d.i. Hoeveel vis het jy in jou laai?) (vgl. ook vakkie later).

Opm. Hier is sprake van betekenis-oordrag. Vgl. laai in die huishoudelike sin van die woord.

Manilla: Benaming vir 'n visser van Filippynse afkoms (word ook passano genoem). (Vgl. van Dale p. 1059; „manilla geurige tabaksoort van de Philippijnen genoemd naar de hoofstad Manilla".) Hoewel dus nie volkome ooreenstemmend met manilla as benaming vir 'n visser van Filippynse afkoms nie, is dit tog wel moontlik dat die Filippyne wat hulle hier kom vestig het, van Manilla afkomstig was, en die benaming Manilla gekry het.

Mootjie: Benaming vir afgesnyde stukkies vis. (Vgl. van Dale p. 111; „moot, afgesneden stuk van een vis; een vis in moten snijden; mootje; kleine stukjes".)

Muis: 'n Toestel by die hawehoof van Hondeklipbaai wat as 'n soort „verkeerslig" diens doen vir inkomende skuite.

Dit bestaan uit 'n lang paal waaraan 'n apparaat geheg is wat op en af beweeg. 'n Opwaartse beweging is aanduiding van veiligheid. Die op- en afwaartse beweging word deur die wind veroorsaak.

Opm. Daar kon geen verklaring vir die herkoms van muis gevind word nie. (Volgens W.N.T. is muis as „scheepsterm” „eene verdikking, rondom touwwerk aangebracht door het met kabel te omwoelen en deze omwoeling met repen te bezetten”.)

Piek: Die piek van die skuit. (Vgl. van Dale p. 1369; „piek, ruimte in het onderachterschip, die door eigenaardige vorm van het schip op die plaats naaronderen scherp toeloopt; soms ook deel van het voorschip”.) Daar word ook gepraat van die piek (bopunt) van die mas; en die piek van 'n huis (nok).

Pol: 'n Uitstekende rotsformasie. (Vgl. van Dale p. 1399; „pol, 'n plekje grond dat iets hoger ligt dan zijn omgeving en gewoonlijk door sloten of anderen water omringd is”.)

/ ...

Pilletjie: 'n Vissoort (doppie) wat so klein is dat dit „ingesluk” kan word.

Opm. Interessant is verbindings met riem om die verskillende lede van die bemanning in hulle posisies op die skuit aan te dui, bv. voorriem, agterriem, sesriem, agtriem.

See en seewater: Die vissers maak 'n onderskeid tussen see en seewater. Hulle gebruik nl. see in die betekenis van brander (Kom 'n tamaai see (brander) en breek ons toe) en seewater in die betekenis van see (Die dag was die seewater (die see) omgekras). Ek moet byvoeg dat hulle egter nie altyd konsekwent in hulle onderskeiding is nie.

Skoot: Die tou waarmee die seile op die skuit beheer word. (Vgl. van Dale p. 1599; „schoot, touw aan de achterbenedenhoek van een gaffelzeil bevestigd om het in een bep. stand gespannen te houden“.)

Stoot: 'n Stuk net wat vir lapdoeleindes gebruik word. (Vgl. van Lennep, Zee-mans Woordenboek p. 216; „stootlap lap

op een zeil tot versterking aangebracht".)

Stuk: 'n Stuk see (d.i. 'n gedeelte van 'n brander); 'n Stuk wind (d.i. 'n gedeelte van 'n wind - hier is ook skwal (Eng. squall) gebruiklik); 'n Stuk vis (d.i. 'n betreklik groot gedeelte van 'n skool) (Toe hol die sedynskool weg, maar ons het nog 'n tamaai stuk van hom opgeskep).

Vakkie: Afskortings op die skuit heet vakkies (Elke man in sy vakkie). (Vgl. van Dale p. 1924; "vak, elk beperkt begrenscht verticaal of horisontaal vlak, begrensde ruimte".)

Wal: Vaste grond in onderskeiding van die see self staan bekend as die wal. Hulle praat van die wal (d.i. die kant of selfs die land).

Hoeveelheidsaanduidende Substantiva.

Kwatjie: Dit is ses visse in 'n bos gebind (herkoms kon nie vasgestel word nie).

/ ...

Snoer: Dit is ses bosse vis saamgebind.
(Vgl. van Dale p. 1662; „snoer aantal aaneengeregen voorwerpen".)

Opm. In dieselfde verband word van sloer (en ook) sloor gepraat.

Tel: Dit is vis volgens soort in getalle saamgebind. Die hoeveelheid per tel word bepaal deur die grootte van die vis. (Vgl. van Dale p. 1813; „tel, getal; by de tel verkopen".) (Tel het ek uitsluitend in die taal van die vissers van Jeffreysbaai, Plettenbergbaai en Stormsrivier opgeteken).

Kol en Plaat: Kol en plaat dui op 'n bepaalde hoeveelheid vis; terwyl boel, hoop en trop op 'n onbepaalde hoeveelheid dui.

(ii) Omskrywing van Substantiva:

Omskrywing van substantiva is 'n algemene verskynsel in die taal van die vissers. Selfs substantiva van die aktiewe taalskat word omskrywe, bv.

bakhuis: „Dis nou die plek waar hulle brood en anderlike lekker dinge maak."

Daarenteë het ek die volgende opgeteken:

"Loop haal gou 'n grofbrood by die bak-huis." "Sy werk hoeka in ou John se bak-huis." Vgl. ook hawemeester: "Hy gee vir ons swaar dae die man wat die jetty oppas. Hy's al jare al hawemeester hier-so."

Verdere voorbeelde:

Die man wat die skuit dryf (drywer).

Die vis wat voorloop (voorloper).

Die man wat skuide bou (skuitbouer).

Ons het nie 'n muur wat die water kan keer nie (breekwater).

Bring gou vir my die skoene wat ek mee see toe gaan (seeskoene).

Ek vat toe maar al die goeters wat ek mee vang (gereedskap) seewater toe.

Die oog van die dag (son).

Die oog van die nag (maan).

Die ding wat mens mee jou pad kry (kompas).

Die ding wat ons mee windmaak (blaasbalk),

Toe die son reg bo my kop kom (middag).

Hierdie verskynsels hang m.i. nou saam met die analitiese ingesteldheid van die visser. Daar word dikwels by wyse van differensiasie van die omskrywing gebruik gemaak, bv. „Dis nou die bakkie (skuitjie) wat ons by die trol mee werk.“ „Vanmôre breek die bakkie mos nou wat ek die botter in sit“ (botterbakkie). „Toe ons nou die mandjies mooi vol het - dis nou die goete wat die kreef in inklim“ (ringnette).

By oorvertellings (veral wanneer dit op affektiewe situasies betrekking het) het die omskrywing gewoonlik groter nadrukswaarde as bv. die simpleks of kompositum. Die volgende voorbeelde bewys hierdie stelling: „Wát hy storm, gryp ek die mes wat mens vis mee vlek (vismes) en ek staan reg om te steek.“ „Toe ons nou in die moeilikheid is, skree Oosgat - ek het vir julle gesê dis nie weer om in vis te vang (visweer) dié nie.“ Sommige omskrywings moet as 'n uitvloeisel van taboe gesien

word. 'n Verklaring hiervoor kan daarin lê dat die betrokke substantief vermy word uit vrees en bygelowigheid. Vgl.

Mens neuk so aan tot die blou Vader (d.i. die vader van die blou hemel) die dag praat.

Julle moet mooi loop vir die goete wat die skuit kan seermaak (klippe of rotse).

Mens weet nie wanneer dai man (die dood) jou kom haal nie.

Gevangenis en tronkstraf met bybehorende voorstelling gee aanleiding tot 'n omskrywing wat òf aan angs òf aan spot en skerts grens:

Hy sit en uitkyk (hy is in die tronk).

Wat ons nog so lekker ravot, hou die wa met die groen kleur stil (vangwa).

Omskrywing van die volgende substantiva moet in die lig van 'n armoe-dige substantiwiese taalskat gesien word en aan die hand daarvan verklaar word. By gebrek aan 'n substantief om in die behoefte van die oomblik te voorsien, dui

die visser aan (i.p.v. noeming). Dus, waar daar 'n behoefte tot gedagtewisseling is, word daar van bekende middele en metodes uit die aktiewe taalskat gebruik gemaak.

Vgl.

Hy was 'n soort Java se kind (Javaan).

Die vrou wat die kleintjies vang (vroedvrou).

Die kop van die skuit (voorstewe). (Vgl. van Lennep t.a.p. p. 113; „kop-voorste. Met den kop zeilen (den voorsteven aan de golven bieden".)

Die gat van die skuit (agterstewe). (Vgl. van Lennep t.a.p. p. 71; „gat, het achterste gedeelte van het schip".)

Die apteek van die fektri (laboratorium).

Opm. Te oordeel na die voorbeelde self en op grond van waarneming bestaan daar rede om te glo dat die vissers nie hierdie substantiva ken nie.

(iii) VORMING VAN SUBSTANTIVA.(a) Kompositumvorming:

Op grond van persoonlike waarneming vind ek 'n sterk aanknopingspunt by dr. Overdiep in sy bewering dat: „de samenvoeging is een middel der Syntaxis bij de uiting, samenvoeging en afleiding beide of liever: de keuze van het samengevoegde of afgeleide woord is gelijk aan keuze van een korten taalvorm" (Stilistische Grammatica p. 193). Beroeps- en bedryfsomstandighede bring dikwels mee dat die woordgroep of sin deur 'n kompositum vervang word. Vgl. „Ons moet sonuitkومت op die merke lê" i.p.v. die andersins normale omskrywing (Ons moet op die merke lê die tyd as die son uitkom). Verder is opmerklik dat dergelike komposita hoofsaaklik betrekking het op bedryfs- en natuursomstandighede. Vgl. „Vis is skaars in stormweerwater." Wat die vorming van substantiva betref, het ek op 'n enkele uitsondering na niks gevind wat nie met algemene Afrikaans of met die algemene Afrikaanse wyse van kompositumvorming in ooreenstemming is nie. Ten opsigte van sekere tipes bv. subst. +

subst. is daar, relatief gesproke, besondere produktiwiteit gevind. Hier volg 'n verteenwoordigende groep voorbeelde:

Bankvis: d.i. vis wat by klipbanke aangetref word.

Bootvolk: bemanning van 'n skuit.

Briessee: branders deur seebries veroorsaak.

Doppiewater: water waarin die doppie (vissoort) in groot getalle aanwesig is.

Joppelwater: (seedeinings). „As dié wind waai, kry ons joppelwater.”

Landwind: 'n wind wat van die kant van die land in die rigting van die see waai.

Seewind: teenoorgestelde van landwind.

Skuitkissie: 'n gereedskapkissie wat op die skuit gehou word.

Snoeksiesen: snoekseisoen.

Snoekbiltong: gedroogde snoek.

/ ...

Snoekmootjie: afgesnyde stukkies snoek.

Trolwerk: werk verbonde aan trol (Eng. trawl).

Visgereedskap: gereedskap waarvan gebruik gemaak word by die vangs van vis.

Vishuis: 'n bergplek vir gedroogde vis.

Visweer: weer vir visvangs.

Walmense: landbewoners - mense wat nie see toe gaan nie.

Walvis: d.i. vissoorte wat by die „wal“ langs hou. Vgl. „Perdetand is 'n walvis, mens vang hom nie in die diepsee nie.“

Waterkleur: die kleur van water. Vgl. „Mens moet na die waterkleur kyk - jy sien die kleur lyk anders as daar 'n kol vis lê.“

Windsee: branders wat deur die wind veroorsaak word.

Wintervis: vis wat hoofsaaklik in die winter gevang word.

In teenstelling met die gewone gebruiklike vergelyking (wat uit die aard van die saak analities is), kom komposita met 'n implisiete komparatiefverhouding tussen die samestellende dele ook voor. Vgl. Melkweer: „Môre weer pure melkweer” (na sterk winde is daar sulke wit skuimstroke op die water wat soos melk lyk).

Netwolkies: „Dié netwolkies beteken ons gaan reënweer kry” (d.i. los drywende wolkies waarvan die formasie op net lyk).

Semelwater: „Ons kan maar wal toe - dis semelwater” (d.i. klein stukkies stof wat op die water dryf en wat soos semels lyk. Gewoonlik byt vis dan nie).

Hierby sluit aan komposita van drie lede wat soos volg beskou moet word: tweeledige verbindings van 'n reeds samegestelde of saamgekoppelde woord + 'n simpleks. Dit kan ook 'n simpleks + 'n samegestelde of saamgekoppelde woord wees.

(Subst. + subst.) + subst. of Subst. + (subst. + subst.)

Aandkostyd: tyd om kos vir die aand te maak.

-132-

Aandwerktyd: tyd vir aandwerk.

Dekskuitmense: mense van die dekskuit.

Landwindsee: branders deur landwind veroorsaak.

Visgereedskapplek: plek vir visgereedskap.

(Adj. + subst.) + subst.

Anderdagmôre: oggend van die volgende dag.
Vgl. „Anderdagmôre skrik ek wakker - toe's die skuide al doer diep in die visveld.”

Diepseevis: d.i. vis wat in die diep see hou.

Dooimaanwater: (As die water so stil lê, sê ons dis dooimaanwater).

Kouwatervis: vis wat in die kouwater hou.
Vgl. „Stokvis is 'n kouwatervis.”

Vroegaandvis: vis wat vroeg in die aand gevang word.

Witpensvis: vis met 'n wit pens.

/ ...

(Adj. + subst.) + subst. of adj. +
(subst. + subst.)

Agterriemman	}	bemanningslede van 'n
		roeiskuit, so genoem
Middelriemman		na die verskillende po-
	}	sisies wat hulle op
Voorriemman		die skuit inneem.

Opm. In dieselfde verband word gepraat van die agriemman, sesriemman, tweერიemman; ook agriemlaai, sesriemlaai, tweერიemlaai (hier bestaan die kompositum uit (num. + subst. + subst.))

Vgl. verder:

Boplaasmense:³⁴⁾ d.i. mense wat in die boonste gedeelte van die dorp woon.

Oopskuittyd: d.i. die tyd toe die skuite nog sonder dek was.

Oopmistyd: d.i. as die mis oopgetrek het.

/ ...

34) Dit het my opgeval dat die benaming plaas vir dorp of plek algemeen voorkom in die taal van die Jeffreysbaaise vissers. M.i. het die Nederlandse plaats hier behoue gebly.

Drie- en meerledige komposita.

Subst. + (verbum + subst.) of Subst. +
(ss. verbum + subst.)

Dagoprysvis: d.i. vis wat in die dag na die oppervlakte „rys“.

Seegaanaand: d.i. 'n aand om see toe te gaan. Vgl. „Vanaand is 'n seegaanaand.”

Sonuitkomtyd: d.i. tyd van sonopkom.³⁵⁾
Vgl. „Sonuitkomtyd toe's ons binne-in die snoek.”

(Adj. + subst.) + (verbum + subst.)
of (adj. + subst.) + (ss.wv. + subst.)

Donkermaanvangtyd: d.i. die tyd wanneer daar met „donkermaan” vis gevang word.
Vgl. „Ons moet die nette boet vir donkermaanvangtyd.”

/ ...

35) Die komposita oprysvis, gaanaand, uitkomtyd, ingaantyd kom algemeen voor - vandaar die indeling subst. + (verbum + subst.). Hoewel nie afwykend van algemene Afrikaans wat die woordsoorte wat verbind word in die volgorde waarin hulle verbind is, betref nie, (vgl. middagslaaptyd), meen ek tog dat hier van uitbreiding sprake is.

Vroegaandoprysvis: d.i. vis wat in die vroeë aand na die oppervlakte kom. Vgl. „Pa sê julle moet afstap, loop kyk vir vroegaandoprysvis.”

Adj. + Subst.

Opm. Samekoppeling van 'n adj. + 'n substantief kom algemeen voor.

Blindesee: d.i. 'n brander wat onverwags breek. Vgl. „Pasop vir blindesee.”

Blouwater: Vgl. „Ai, die blouwater, die blouwater hy bring die vis.”

Booswind: d.i. 'n vernielsugtige wind. Vgl. „Sedoos is 'n booswind hier by ons - slaan alles flenters.”

Dooistroom: d.i. 'n stroom wat min of geen gevaar inhou. (Vgl. Katwijks; „doodstroom : Getijstroomen die niet „fel” zijn”. Overdiep: Taal van Katwijk aan Zee p. 59)).

Geelwater: kleur van die water na reëns. Gewoonlik nie 'n goeie teken vir die vangs nie.

Grofvis: 'n kollektiewe benaming vir halfkoord, steenbras en bankbloues.

Kaalbrood: d.i. brood sonder botter of vet (droë brood).

Kaalkoffie: d.i. koffie sonder melk.

Kleinson: d.i. kort voor sonsondergang.

Vgl. „Ons gaan met kleinson uit.”

Kleinkind: d.i. die jongste kind van die gesin.

Kwaaisee: onstuimige see.

Kwaaiwater: soos kwaaisee.

Losman: d.i. 'n addisionele bemanningslid.

Vgl. „Ek neem maar altyd 'n losman saam.”

Vaalvis: d.i. 'n kollektiewe benaming vir kabeljou en geelbek.

Voorkind: d.i. 'n onegte kind.

Opm. Talryk is die samekoppeling van veral 'n kleuradjektief + subst. as benaminge vir skuite: blougans, witgans,

bloubok, bruinbok, rooibok.³⁶⁾

Verbum + Substantief.

Algemeen is die verbinding van verbum + substantief wat veral op die huishouding betrekking het. Vgl. bakkos, bakvis, brandbrood, kookkos, kookeiers, kookvrugte. Vgl. „Wil jy van die bakkos hê?" „Ek het net 'n paar kookeiers vir aandkos.” „Maak sommer bakvis van-aand.”

Hoewel hierdie tipe komposietum in algemene Afrikaans gebruiklik is by die huishouding (vgl. braaiwortels, braai-brood, braaiboud) meen ek dat hier sprake is van uitbreiding - en vir die uitbreiding moet analogiewerking verantwoordelik gehou word.

Verdere voorbeelde van ww. + subst.:

/ ...

36) Die vissers vernoem dikwels hulle skuite na een of ander diersoort. Vgl. blougans, witgans, ens. Daar is gevind dat hulle mekaar veral t.o.v. naamgewing naboots. In Gansbaai het 'n sekere Bokkie Fourie sy skuit die naam Bloubok gegee. Daarna het ander hom gaan navolg, maar onderskeid is egter gemaak wat die kleure waarmee die skuite geverf is, betref - vandaar, die name - bloubok, bruinbok, rooibok, ens.

-1 . .
-138-

Draaiwater: d.i. draaikolk.

Flikkersee: d.i. waterspieëlings.

Lêbed: d.i. slaapplek. Vgl. „Die water-meisie se lêbed is tussen die klippe.”

Lêplek: d.i. verblyfplek. Vgl. „Steenbras se lêplek is daar by die knolle langs.”

Maaktyd: d.i. broeityd. Vgl. „Nou sê die groot koppe vis se maaktyd is in September. Dis nie so nie.”

Skynmaan: d.i. ligte maan. „Wanneer is dit weer skynmaan?”

Suigstroom: „Daar moet 'n suigstroom gewees het - die man is somer ondertoe - nout weer opgekom nie.”

Trekstroom: d.i. 'n sterk bewegende stroom. Vgl. „Hier by Koelbaai is 'n sterk trekstroom - hy trek mens somer in.”

Wagplek: „Dis nou onse wagplek - ons lê wag nou hier vir die grootwater” (vloed).

Werkmanier: d.i. metode van werk. Vgl. „Man jy het 'n sleg werkmanier.”

Daar is gevind dat die taal 'n sterk analitiese karakter openbaar. Die vissers „gee voorkeur" aan 'n los, gesplitste taalkomposisie (waarin die geleding van die gedagte nog realiseerbaar is) en tóg is komposituurvorming om en binne die onmiddellike omgewing van die analitiese nie 'n seldsame verskynsel nie. Vgl. „Die meeste vis wat ons hier kry, is vis wat ons in die nag vang. Maar partymaal is hier volop dagvis." Vgl. ook: „Kry ons nie vis in die nag nie, soek ons maar dag-opryvis." Redes vir die totstandkoming van dergelike komposita hoef nie ver gesoek te word nie - veral nie as in gedagte gehou word dat komposisie in die volkstaal denkbaar is in die beperkte groep van gesin, beroeps- en bedryfsbeoefening, waar die lede vertrouwd is met dinge en met die spreekgewoontes van die vertroudes.

Met 'n uitsondering hier en daar het die bespreekte komposita feitlik almal betrekking op die bedryf en die bedryfsbeoefening. Komposita (van min of meer dieselfde as die bespreekte tipes) het egter ook ander terreine van die visserstaal binnegedring, soos bv. die gesinslewe en die huishouding.

Vgl.

Wil jy nie van die neerslaankoek hê nie?

Ma moet kyk die geelwortelpot brand.

Hoe lyk dit my hier is 'n bokslagaffêring.

Sien, van dié deeg maak ek sommer droogbroodbeskuit.

Vat van die hoenderkosmielies.

Dit blyk inderdaad dat die besondere kenmerke van die bedryfstaal nie alleen tot die bedryfstaal as sodanig beperk is nie, maar ook in die taalgebruik buite die bedryf deurgedring het. Waar dit te pas kom, word die invloed van die bedryfstaal op die gemeenskapstaal later verder aangetoon.

(b) Vorming van Substantiva deur Afleiding.

Naas kompositumvorming maak die visser van afleiding gebruik by woordvorming. Ook hier het ek niks buitengewoon gevind wat van algemene Afrikaans

/ ...

afwyk nie. Daar word min of meer van dieselfde pre- en postformantia gebruik gemaak.

Afleiding deur postformantia:

Verbumstam + agenssuffiks-er > nomen
agentis:

Boener: 'n ander benaming vir besem - daar word ook gepraat van skuit boen (vee). (Vgl. van Dale p. 268; „boender, werktuig om mee te boenen".)

Boeter: d.i. 'n persoon verantwoordelik vir die herstel van beskadigde nette. (Vgl. van Dale p. 270; „boeten, wat gebroken of gescheurd is, herstellen, lappen; vis netten".)

Gocier: d.i. 'n persoon verantwoordelik vir die afgooi en ophaal van die anker.

Gorter: d.i. 'n persoon belas met die optrek van die net. (Vgl. van Dale p. 632; „gorden, een zeil gorden door middel van bepaalde touwen (gordings) ophalen tegen het rondhout en zodoende inkorten".)

Klopper: d.i. 'n houtinstrument waarmee die vis gedood word. (Vgl. van Dale

p. 899; „klopper, iets dat of waarmede men klopt".)

Laaier: d.i. 'n persoon belas met die laai van vis.

Skepper: d.i. 'n persoon wat die skepnet hanteer.

Steker: d.i. 'n persoon wat aas steek.

Vlekker: d.i. 'n persoon verantwoordelik vir die vlek van vis.³⁷⁾

Opm. 'n Paar gevalle is opgeteken van subst. + agenssuffiks-er sonder dat die afgeleide substantief 'n nomen agentis is. Vgl.

Kuiter: d.i. 'n vis met kuit (naas kuiter is ook broeier gebruiklik). (Vgl. Katwijks; „kuiter, haring die kuit in heeft".)

/ ...

37) Dieselfde tipe afleiding word in Katwijks aangetref. (Vgl. Overdiep t.a.p. 63; „Er zijn afleidingen op -er van een werkwoordstam: baggerder (schepenvisser) klimmer (de man, die werkt, boven in de mast)").

Snotter: d.i. 'n jong seun wat snipperig is. Vgl. „Verdomde klein snotter hier vir hom kom sta klater-kloeter hou" (d.i. groot vir sy skoene). (Vgl. W.N.T. p. 3547; „klater, soms aangetroffen als benaming voor een man".) (Vgl. ook van Dale p. 896; „kloet, overal zijn kloet inslaan, overal meepraten".)

Snotter: (Vgl. van Dale p. 1663; „hy heeft het al in zijn snotter, hij merkt het al - snotjongen".)

Verbumstam + -ery:

Asery: 'n kollektiewe benaming vir mecus en duikers wat teenwoordig is by die vangs.

Malery: Daar's 'n groot malery (d.i. vis spring goed in die net).

Morsery: Julle moet end kry met julle morsery saam onder die rokke uit.

Skolliery: d.i. oneerlikheid onder die bemanning op see - meer bepaald in gevalle waar tabak of kos ongevraag geneem word (vgl. Hier's weer skolliery tussen die bonkse in).

-144-

Spelery: Gewoonlik word die lyn om die toon gedraai en sodra daar 'n vis aan die aas peuter, volg: „Hier gaan groot spelery aan.” Vgl. ook: „Daar kom 'n spelery aan.”

Vretery: d.i. klein vissies wat die aas van die hoek afhaal sonder dat hulleself aan die hoek kom. Vgl. „Hier's te veel vretery - ander plek soek.”

Adj. + te:

Styfte: „Dis nes 'n mens 'n styfte in jou kry. (Vgl. Katwijkse; „Hy kon iet meer loope van de stijfte.”)

Normaal is:

Mens kry 'n slegte teen 'n goeie aan (d.i. 'n slegte naas 'n goeie).

Die slegte en die goeie word mos in dieselfde pot stukkend gesny.

Mens weet nou nie of dit die regte die is nie.

Ek loop hom net hier by die skuinste by.

/ ...

Dis nes of ek 'n slapte in my kry.³⁸⁾

Afleiding op -sel:

Die totstandkoming van die volgende gevalle moet aan die hand van analogiewerking gesien word (vgl. broei-sel, baksel). Hierdie is 'n produktiewe formans in die visserstaal en in baie gevalle druk dit kollektiwiteit uit. Vgl.

Brandsel: „Die brandsel (skynsel) van die water en die brandsel van die vis is nie eenders nie.”

Kotsel: „Die man se kotsel (vomering) lê die hele bonks vol.”

Laaisel: „Party slag bring jy net een laai-sel (lading) in 'n week wal toe.”

/ ...

38) In teenstelling met A.B. waar afleiding op -te van b.nwe. soos half en lank gepaard gaan met stamklinkerverandering (bv. half + te = helfte; lank + te = lengte), geskied dit in die visserstaal sonder verandering van die stamklinker. Hierdie verskynsel is blykbaar te wyte aan 'n onbekendheid met die skrifbeeld. Vgl. „Ek sny hom sommer in die halfte en ek sit sommer die hele halfte aan die hoek.” Langte: Nou weet ons nie of die vis die regte langte het nie - nou kom ons maar so leeg terug.

Vangsel: „Iedere man het nou sy vangsel apart - nou neem hy die rottang en hy ruie die sloere."

Verkleursel: „Mens moet amelee kyk na die verkleursel van die water."

Afleiding op -geid:

Daar is gevind dat die algemene Afrikaanse -heidvorm (bv. skoonheid) geheel en al deur -geid (bv. skoongeid) verdring is. M.i. is hierdie verskynsel in die eerste plek 'n uitvloeisel van onbekendheid met die skrifbeeld. Verder moet daar rekening gehou word met die feit dat daar in die verskillende gemeenskappe t.o.v. die meeste taalvorme - gewoonlik tussen weinig (of geen) vorme te kies is. Op grond van eie waarneming bestaan daar rede om aan te neem dat daar alleen met die geid-postformans gewerk word, ofskoon dit nie beteken dat die vissers die heid-formans nie ken nie. Hulle verstaan dit as ander dit gebruik, hulleself gebruik dit nie.

Voorbeelde:

/ ...

-147-

Dikgeid: „Die dikgeid wys dat die vis vet is."

Gougeid: „Sy gougeid maak toe dat die skuit nie wal vat nie."

Kaalgeid: „Die water wys kaalgeid" (geen vis nie).

Klamgeid: „Mens word siek van die klamgeid."

Koudgeid: „Die koudgeid van die water jaag die vis weg."

Mooigeid: „Hy kan net mooi wees - met sy mooigeid en al koop ek hom nie."

Soetgeid: „Sê die kok moet sorg vir bietjie soetgeid."

Sterkgeid: „Dis die vis se sterkgeid wat die lyn breek."

Taaigeid: „Die elbekor se taaigeid breek toe die lyn morsaf."

Vetgeid: „Van vetgeid spook die elbekor toe nie."

/ ...

Die -geidformans beliggaam dikwels òf amelioratiewe òf pejoratiewe gevoelswaardes (soms ook sarkasme of spot of ironie). Dit sou egter foutief wees om te beweer dat sulke gevoelswaardes in die postformans alleen opgeslote lê, aangesien die sin of sinne waarin die afgeleide woord voorkom, in sy geheel amelioratief of pejoratief gekleur is (in sommige gevalle lê dit ook in die stamvorm van die afgeleide woord). Vgl.

Julle vuilbekgeid moet end kry (pejoratief).

Die blougeid van die water bring die vis (amelioratief).

Van die warmgeid kook die speul toe (pejoratief).

Sy vrotgeid vat ons klippe toe (pejoratief).

Maar ek het geweet hulle se blinkgeid gaan nie hou nie (sarkasme).

Dis nou die soetgeid van 'n visterman se lewe -- weet nooit as daar môre iets vir die pot is nie (ironie).

Nee maar Kalie is sommer weer bont van mooigheid (spot).

Afleiding op -igheid en -erigheid:

Soos in die geval van A.B. word daar t.o.v. die gebruik van -igheid en -erigheid onderskei. Die -igheid-formans dui "'n minder mate van" aan en gaan dikwels met 'n bietjie ironie gepaard, terwyl -erigheid 'n meer intensiewe vorm van -igheid is, d.w.s. dit gee "'n nog minder mate van" te kenne (plus minder of meer ironie of sarkasme). Vgl. (i) kwaaigheid, (ii) kwaaigheid, (iii) kwaaierigheid d.i. (ii) minder kwaai as (i), (iii) minder kwaai as (ii) en veel minder as (i).

Voorbeelde:

Afleiding op -igheid:

Opm. Die postformans dui hier op "'n geringe mate van".

Blinkigheid: "Daar is so 'n blinkigheid op die water."

/ ...

Klammigheid: „Wie skrik nou so vir so 'n klammigheid.“

Koutigheid: „Smaak vir my daar kom so 'n ligte koutigheid aan“ (daling in temperatuur).

Kwaaiigheid: „Sy kwaaiigheid skrik ek nie voor nie.“

Luiigheid: „Hy's 'n goeie visterman - maar partymaal lyk dit nes of daar so 'n luiigheid oor hom kom.“

Swarigheid: „Dis mos nie so 'n swarigheid nie.“

Valigheid: „Daar waar die valigheid uit-slaan, daar's die kabeljou se gronde.“

Opm. Die idee van „geringheid“ word dikwels nog verder versterk deur toevoeging van 'n verdere suffiks (in diminutiefvorm). Vgl.

Varsigheidjie: „Ek sê kok, is daar dan nie 'n varsigheidjie nie?“ (Is daar nie bietjie koffie).

/ ...

-151-

Vlakkigheidjie: „Moenie skrik nie - dis
sommer 'n vlakkigheidjie dié."

Vuiligheidjie: „Daar's 'n vuiligheidjie
in die enjin."

Afleiding op -erigheid:

Dooierigheid: „Daar is so 'n dooierigheid
in die water."

Groenerigheid: „Kook maar (die vleis)
daardie groenerigheid sê niks."

Kleinerigheid: „Dis sommer 'n kleinerig-
heid."

Klipperigheid: „Op dai plek is bietjie
klipperigheid, maar mens hoef nie bang
te wees nie."

Wilderigheid: „Party vis het 'n soort
wilderigheid as jy hom aan die lyn het."

Winderigheid: „Die dag was daar so bietjie
winderigheid."

/ ...

-152-

Afleiding op -ing:

Die postformans -ing skyn nie produktief te wees nie. Slegs die volgende paar gevalle is opgeteken:

Behoeding: „As 'n mens op die seewater is, dan vra jy maar altyd vir behoeding.“

Bekommering: „Mens het maar baie bekommering.“

Lewensbestaning: „Ek is hier gebore en my lewensbestaning was gewees vir 40 jaar in die see hierso.“

Pasopping: „Hy was nie in sy pasopping nie - ook die laat hulle toe wal vat.“

Afleiding op -entheid.

Die volgende voorbeelde van afleiding op -entheid dui daarop dat die vissers hierdie suffiks ken. Hulle gebruik dit egter selde:

Bedoelentheid: „Ek weet nie wat die man se bedoelentheid is nie.“

/ ...

-153-

Gevoelentheid: "Vis het ook 'n gevoelentheid vir sleg weer."

Afleiding deur 'n preformans:

Daar is ook produktiwiteit t.o.v. hierdie tipe afleiding. In al die gevalle beliggaam die afgeleide woord pejoratiewe gevoelswaarde. Daarbenewens druk dit 'n voortdurende handeling uit. Vgl.

Wat vir 'n gekots het jy altyd as jy moet gord.

Daar's altyd 'n gelek aan die ou skuit.

Man en die jaar was dit mos 'n gevrekk onder die vis - die goed het sommer so opblaaspens uitgespoel.

Wat vir 'n geneuk is dit met jou saam?

Van die heeldag se gelol aan die ding werk hy toe nie.

Wat vir 'n gedôner is dit so met jou saam?

/ ...

-154-

(iv) NAAMGEWING.Visname:

Sover moontlik word die wetenskaplike benaminge aangegee. Waar aan dieselfde vissoort deur verskillende gemeenskappe 'n ander naam gegee is, word daardie naam en die naam van die betrokke gemeenskap vermeld. Waar ek daarin geslaag het om 'n verklaring vir sommige Afrikaanse benaminge te vind, word dit aangegee. In die meeste gevalle is die Afrikaanse benaminge egter selfverklarend.

Assous: (Atherina breviceps) Assoua (Lambertsbaai) Spiering (ook Smelt) (Struysbaai-Hermanus) Spierinkie (Strand-Bloubergstrand).

Bassie: (pagellus mormyrus).

Bastergaljoen: (Hophegnathus conwayi)
Popgaaivis (Stormsrivier) Kraai-
bek (Knysna-Stilbaai).

/ ...

-155-

Blaasop: (Tetrodon honkenyi). (Hierdie vis is geneig om op te blaas sodra hy uit die water gelig word).

Byter: (Blennius cornutus).

Dassie: (Sargus rondeletti).

Doppie: (Argyrozona argyrozona).

Dikkop: (Gobius nudiceps).

Elf: (Temnodon saltator).

Fransmadaam: (Pagrus holubi).

Galjoen: (Diptrodon capensis).

Geelbek: (Otolithus aequidens).

Grunter: (Bistipoma bennetti) Varkie
(Saldanhabaai-Stilbaai).

Harder: (Mugil capensis).

Hongerpens: (wetenskaplike benaming kon nie opgespoor word nie. 'n Vis met 'n besonder „hol" maag).

/ ...

-156-

Hotnotsvis: (*Cantharus blochii*) Hangberg
(Stormsrivier).

Jakobpewer: (*Sebastis capensis*) Sankoor
(Jeffreysbaai-Stilbaai).

Jacobswart: (*Chrysophrys gibbiceps*)
(Jeffreysbaai-Stilbaai) Rooistomp-
neus (Skiereiland).

Kaapnaar: (*Dentex argyrozona*) (Jeffreys-
baai-Knysna). Gelopene (Gansbaai-
Hermanus) Silwervis en Rooitjie
(Strand-Bloubergstrand).

Kabeljou: (*Sciaena hololepidota*) Boer-
kaweljou (ook Rietbul) (Knysna-
Stilbaai) Kop (Eng. Cob) (Skier-
eiland).

Kalkvis: (*hepodopus candatus*).

Karelpculoog: (*Boopsidea inornata*).

Katonkel: (*Thymnus pelamys*).

Kingklip: (*Acanthistius Sebastoides*).

Klipvis: (*Clinus superciliosus*).

/ ...

Koeskop: (cymatoceps nasutus).

Knorhaan: (Trigla capensis).

Leervis: (hypacanthus amia).

Lintvis: (Alectis ciliaris).

Marsbanker (caranx trachurus) Buitenaatvel-
skoen, Omkrulvelskoen, Hakies-
draad, Onderbaadjie, Omkyk,
Haas, Papierbek (Weskus).

Makriel: (scomber colias).

Moggel: (Barbus capensis) Baardman.

Mooinoointjie: (Box Salpa) (Gansbaai-
 Strand) Strepie (Jeffreysbaai-
 Stilbaai) Bamboefer (Skiereiland).

Perdetand: (Matoceps nasutus) Bankbloue,
Stompkop, Biskop, Mosselkraker
 (almal benaminge in die gebied
 tussen Jeffreysbaai en Stilbaai).

Perdevis: (agriopus torvus).

Rooi Steenbras: (Dentex rupestris).

Sandvis: (Dentex Filosus).

Sebra: (Elops saurus) Skiepjek (Plettenbergbaai) Wildeperd (Siereiland).

Skotsman: (Polysteganus Praeorbitalis).

Snoek: (Thyrsites atum).

Steentjie: (Cantharus emarginatus).

Stokvis: (Merlucius vulgaris),

Tiervis: (Therapon jarbua).

Tongvis: (Austroglossis microlepis)
Sole (Skiereiland).

Varkie: (Pristipoma bennettii).

Vioolvis: (Rhinobatus columnae).

Witkop: (Barbus capensis) Witperd (Skier-eiland).

Witsteenbras: (pagellus lithognathus).

/ ...

Witstompneus: (Chrysophrys globiceps).³⁹⁾

Haaisoorte:

Blouhaai: (Glyphis Glancus).

Grondhaai: (Rhincodon typus).

Luihaai: (Poroderme Africanum).

Penhaai: (Squalus acanthias).

Pylstert: (Stoasodon narinari).

Sambokhaai: (Alopias vulpinus).

Sandhaai: (Mustelus punctuillus).

Spierhaai: (Mustelus punctulatus).

Tommiehaai: (Carcharodon carcharias).

/ ...

39) Vir die wetenskaplike benaminge vgl.
Smith: The Sea Fishes of Southern
Africa.

Tornyn: (Thunnus Thynnus).

Vaalhaai: (Eulamia limbata).

Voëlname:

Die herkoms van sekere voëlname kon nie vasgestel word nie. Daar kan egter met 'n redelike mate van sekerheid aangeneem word dat baie hiervan reeds in die 17e eeu bekend was. Die wetenskaplike benaminge word so ver moontlik aangegee:

Albatros: (herkoms onbekend).

Basjan: (Priocellaria aequinoctialis).

Ghaaibout: (Port. gaivota. Vgl. prof. J. du P. Scholtz: Uit die Geskiedenis van die Naamgewing aan plante en diere in Afrikaans, p. 4).

Duiker: (Phalacrocorax spp.).

(Die volgende benaminge is opgeteken):

Bankduiker.

Geelbekduiker.

-161-

Kuifkopduiker.

Trekduiker.

Witborsduiker.

Malbartjie: (Porus afer) (vgl. prof.
Scholtz t.a.p. p. 63).

Malmok: (Thalassarche spp.) (vgl. prof.
Scholtz t.a.p. p. 7).

Malgas: (Morus capensis) (vgl. prof.
Scholtz t.a.p. p. 4).

Pikkewyn: (Ndl. pickoweijnen) (vgl. prof.
Scholtz t.a.p. p. 4).

Seeduifjie: (Daption capensis) (vgl. prof.
Scholtz t.a.p. p. 4).

Snoekvoëltjie: ('n voëltjie wat snoekskole
vergesel - vandaar die benaming).

Spekvrettertjie: (Cercomela familiaris)
(vgl. prof. Scholtz t.a.p. p. 62).

Sterretjie: (Vgl. van Dale p. 1733; „stern-
tje, zeezwaluw, waarvan vele
soorten bestaan).

/ ...

Strontjaer: (Vgl. prof. Scholtz t.a.p.

p. 37; „Strontjaer is van oudsher in Nederlands bekend as naam vir 'n soort voël uit die familie van die meeuagtiges en is in dié toepassing ook nog aan die Kaap gebruiklik".)

Plekname:

Klippe (en Klipbanke):

Klippe of klipbanke het name ontvang op grond van assosiasie met 'n bekende voorwerp of 'n besondere situasie waarmee die ontdekking gepaard gegaan het òf dit is vernoem na die ontdekker daarvan. Afgesien van die feit dat dit in baie gevalle as gevaartekens beskou word, word dit gebruik om rigtings noukeurig te bepaal. Dit gebeur ook dikwels dat 'n „visveld" wat in die onmiddellike nabyheid daarvan ontdek word dieselfde naam kry. So heet drie van die visplekke agter Robbeneiland - Die Walvis ('n klip waarvan die gedeelte wat bo die water uitsteek, op 'n walvis lyk). Die Kolonie (d.i. 'n groep klippe bymekaar).

-163-

Die Blaasbank (met die breë van 'n brander teen dié klip skiet die water die lug in).

Verdere benaminge vir (a) Klippe:

Die Meul (naby Clifton); Die Skip (by die punt om naby Houtbaai); Ou Danie se steen en Willie Halfpad se steen (beide ou Danie en Willie Halfpad was skippers); Die Kombuis, Die Gat, Matroosklip (aldrie by Gordonsbaai).

(b) Klipbanke:

Ou Daat se kop (naby Simonstad).

Oktober se steen (agter die eiland regoor Kalkbaai).

Salie se steen;

Sop se steen. (Albei in die omgewing van Melkbaai).

Opm. Al hierdie benaminge het hulle ontstaan te danke aan die ontdekkers daarvan.

/ ...

Klippe en Klipbanke aan die kus tussen
Seepunt en Houtbaai:

(Soos hulle een op die ander volg):

Die Noorman, Die Perd, Die Geldkis,
Kamer Sewentien ('n groep van 17 klippe),
Tamboersteen, Pannekoek, Die Knol,
Duiwelsteen, Die Groot en Klein Blinkklip,
Skuimsteen, Bobbejaansteen, Hamersteen,
Middelmas, Ou Skip, Soldaatjie.

Knolle:

Opm. Dit is klippe of klipbanke wat geheel en al onder water is.

Ou Jors se blinder (Kaappunt).

Die Ambyl (miskien uit aambeeld) (Kalkbaai).

Die Fransman.⁴⁰⁾

Eenkop (tussen Kalkbaai en Muizenberg).

/ ...

40) Vgl. die volgende verduideliking van 'n visser: "Vantevore het 'n Franse skip gestrand verby Muizenberg - en daardie knol het die mense gekry in die lyn van die skip, toe gee hulle die naam van Fransman".

Steenbrasbank (naby Strandfontein).

Sandduine:

Die volgende sandduine word as landmerke gebruik in die gebied tussen Strandfontein en Melkbaai. Ook hier het benaming geskied op grond van assosiasie of besondere situasies. Die name van die duine word vervolgens gegee soos hulle (beginnde by Strandfontein) die een op die ander volg:

Mosselbank, Bangnood se duin, Lang Friek se duin, Die Kraal, Bangbossie, Kruispad, Swartklip, Kramat, Moddergat.

Landmerke tussen Hondeklipbaai en Kleinsee:

Moordenaarsklip, Swarlyntjies, Koinas, Koffieklip, Skulpfontein, Kotzedrif, Eilandsklip, Melkbos, Platklip, Houtbaken, Kransbaan, Spoegrivier, Poliesmanhelmet, Die Laken.

Algemene Opmerking m.b.t. die Substantiewese Taalskat.

Uit die voorafgaande moes

geblyk het dat die substantiewiese taalskat veral betrekking het op die bedryf en die bedryfsbeoefening en, daarnaas op die heel beperkte veld van huis en gemeenskap.

Hierdie bevinding word bevestig deur die feit dat daar nêrens substantiva opgeteken is wat bv. in verband met landsbelange (bv. besproeiing, erosie, wetgewing, immigrasie) ekonomie (bv. prysbeheer, kontroleur, inflasie), musiek, kuns of algemene kultuurdinge staan nie. In werklikheid praat die vissers alleen van en oor dinge waarmee sy daaglikse bestaan gemoeid is en waarin die rigting van sy belangstelling gaan. Word daar wel met „hoëre” begrippe gewerk, geskied dit deur middel van omskrywing met behulp van bekende middele uit die aktiewe taalskat.

Vgl.

Besproeiing: „Nou maak die regering damme - en van die damme af loop vore na iedere man se plekkie - uit dié kan jy jou grondjie natmaak.”

Wetgewing: „Toe't ons maar aangegaan - daar toe nie weer 'n wet op ons neergekom nie wat hulle ons kom stop het nie.”

Immigrasie: „Vandag maak hulle die land vol van al die ou soorte van ander lande wat hulle in die hande kry.”

Kontroleur: „Die man wat nou kyk laat jy nie te veel betaal vir 'n ding nie.”

Weens die geringe gebruiksfrekwensie word die volgende substantiva tot die passiewe taalskat gereken:

Blysitter: „Hy is die blysitter (besitter) van die skuit.”

Dispusie: „Ek het 'n dispusie (suspisie) dat dit noord gaan word.”

Verstaan: „Ons wat 'n bietjie verstaan van vis het.”

Geaard: „Die geaard (geaardheid) van die seewater is maar so.”

Bekommering: „Vandag is die bekommering (bekomming) van vis nie so maklik nie.”

Te oordeel na die semantiese gebruik, beskou ek hierdie substantiva as die uitvloeisel van 'n gebrekkige

/ ...

taalontvanklike gevoeligheid of van 'n passiewe ontvanklikheidsin. Verder is dit duidelik dat daar onsekerheid is ten opsigte van die semantiese inhoud (d.i. die visser sê in werklikheid iets anders as wat hy bedoel) van daardie substantiva wat nie deel uitmaak van die aktiewe taalskat nie.

DIE ADJEKTIWIESE TAALSKAT.

Hierby is inbegrepe (i) adjektiva soos hulle gebruik word; (ii) vorming van adjektiva deur (a) komposisie, (b) afleiding; (iii) verdere kenmerke.

(i) ADJEKTIVA SOOS HULLE GEBRUIK WORD:

Karakteristiek van die taal in die algemeen is sy betreklik armoedige adjektiwiese taalskat. Die visser woeker met slegs 'n paar konkrete adjektiva - wat op 'n oordraagbare wyse òf analogies òf assosiatief gebruik word. Vgl. die gebruik van blink in die volgende gevalle: „Mens kry nie seesiek in blink (kalm) water nie.“ „Ons kan loop kyk as ons weer blink (gunstige) weer kry.“

„Hy's nie 'n blink skipper nie" (nie be-
kwaam nie). Die besondere gebruikmaking
van hierdie tipe adjektiva koppel ek aan
die vissers se konkreetgebondenheid. Dit
het opgeval dat hulle keuse altyd op kon-
kreta (waar daar tussen konkreta en abstrak-
ta te kies is) val, m.a.w. hulle druk hulle
sover moontlik konkreet uit. Die adj.
mak met die primêre betekenis van o.a.
getem word bv. soos volg by nomina gebruik:

Die water is mak (nie onstuimig nie) vandag.

Mens spook lank voor jy 'n geelstert mak
(onder beheer) het.

Die glas sê: môre mak (gunstige) weer.

As hy so is, vat dit lank voor ons mak
see kry (kalm see).

En in die makke (kalm) water loop slaan ons
om.

Hy's nie mak visterman nie (onverskrokke).

Vir die hoë gebruiksfrekwensie
van die volgende gevalle moet die aanskou-
likheidsfaktor verantwoordelik gehou word.

-170-

Op 'n windstille dag word die besondere ligte skynsel van die water met iets wat blink geassosieer. Vandaar die gebruik-making van blink in die volgende gevalle:

Mens wil 'n blinke stilte hê om te kan hoor hoe die vis spring.

Môre weer 'n blink stilte (windlose dag).

Kom ons op 'n blink skool af.

Blink oordragtelik gebruik:

Dit was nou 'n blinke dag (d.i. 'n besonder warm dag).

Ek sê julle harte is blink nè! (d.i. as daar vreugde is oor 'n goeie vangs).

Lyk my jy's sommer weer blink vandag (op jou stukke).

Vgl. verder:

Dik: Die skool **is** dik (groot).

Ons lê op 'n dik kol.

/ ...

Die water is dik vandag (onstuimig).

Bitterbekke (groot galjoene) is dik (baie)
daar op die plaat.

Pasop hier kom 'n dik see (groot brander).

Ons kry dik pikke (groot visse byt).

Giftig: Hy's weer giftig (die see is on-
stuimig).

Daar's vir jou giftige vis die elbekor ('n
moeilik hanteerbare vis).

Ons kry giftige weer (guur of ongunstig)
laat ons vir dae moet oplê.

Kyk maar vir hom hy's giftig (onbetroubaar)
steel jou kos uit jou kas uit.

Maar die manne is giftig (ywerig).

Groot: Die grondsee is groot (sterk) in sy
kom.

Mens kry groot (hoë) berge in die seewater.

Hier kom groot (baie) mense vir vakansie.

/ ...

-172-

Wanneer is dit groot water (hoogwater).

Dai dae het ons groot (baie) vis gevang.

Kaal: Die ou dam is kaal (geen vis nie).

Die mense hier is maar baie kaal (behoef-
tig).

Dan kry ons so 'n tydjie kaal (skoon,
gunstig) weer.

Koud: Vis is koud (traag om te byt).

Geld is koud (omdat daar nie vis is nie, is
daar nie geld in omloop nie).

Kwaai: Ons kan nie in nie, seewater is te
kwaai (onstuimig).

Mens kry kwaai (ongunstige) weer op hierdie
plek.

Pasop hier kom 'n kwaai (gevaarlike) see
aan.

Hierdie skuit is kwaai in die water (seil
goed).

/ ...

Lonk: Hier is lonk (volop kreef).

(Lonk waarskynlik 'n vervorming van lank).

Sy hart is lonk (verduur baie).

Opm. Die gebruik van lonk in bogenoemde gevalle is beperk tot die gemeenskap van Hondeklipbaai. In dieselfde gemeenskap is ook loeng gebruiklik, bv. „Dis nou al 'n loeng tyd. Kan nie sê hoe loeng dit is nie."

Die herkoms van loeng is my onbekend. Tog wonder ek of 'n mens hier nie met dieselfde verskynsel te make het soos in algemene Afrikaans die geval is waar die (aa) van daar (oe) doer word by die beklemtoning van iets wat besonder ver is nie. In bogenoemde gevalle word tydsafstand dan beklemtoon. Ek het loeng net in tydsverband hoor gebruik. Die moontlikheid van beïnvloeding van die kant van Hottentot-Afrikaans is ook nie uitgesluit nie. Daar moet ook oorweeg word of dit nie 'n vervorming van die Eng. „long" is nie.

Lui: Oostewind is 'n lui wind hier by ons (waai nooit met 'n noemenswaardige sterkte nie).

-174-

Vis is lui vandag (traag om te byt).

Gee vet die skuit is lui (die speed is te stadig).

As vis eiers in het is hy lui (traag) aan die lyn.

Hoe's die son dan so lui (traag om te skyn).

Swak: Die water is swak van vis (daar is min).

As jy in die seewater is en jy's swak (d.i. as jy jou deur vrees laat aanjaag) kry jy nie weer huis nie.

Taai: Vis is taai (laks om te byt).

Ek het baie gepraat, maar man is taai (onwillig).

Hier's nou 'n taai (goeie) skuit.

Dis nou die plek vir taai vis (grotere vissoorte wat moeilik hanteerbaar is).

Vars: Trek op ons loop soek 'n vars plek ('n nuwe visbank).

/ ...

-175-

Hulle is vars (byt goed).

Pasop daar kom 'n varse (onverwagte) see.

Daar's baie vars (onbekende) klippe in die water.

Vlak: Dis 'n vlak seën (nie groot van omvang nie, kan dus nie diep sink nie).

Vis is vlak vandag (naby die oppervlakte).

Hotnotsvis is 'n vlak vis (hou nie in diep water nie).

Is die water al vlak? (is dit al laagwater?)

Vanjaar se snoek is maar bra vlak (maer).

Dis nou twee weke dat die skuide so vlak is (d.i. dat die skuide min vis dra en dus vlak seil).

Wild: Hy's 'n wilde vis - hy's wild aan die lyn (ontembaar).

Vasstaan, kêrels, die water is wild (onstuimig).

/ ...

-176-

Vis is wild (skrikkerig) vir rob.

Hier speel wilde (gevaarlike) haai op hierdie plek.

Hy's ameleë so wild (vervaard) as hy 'n vis aan het.

Dié dag was seewater wild (gevaarlik).

(ii) VORMING VAN ADJEKTIVA.

(deur samestelling):

Adj. + Adj.:

Blinkstil: „Die ou dam is weer blinkstil.”

Dikstyf: „Hulle sal weer kan „can”, vis is dikstyf.”

Gladvol: „Kom ons met 'n gladvol skuit terug.”

Groenkoud: „Die water is groenkoud” (groen van koue).

Kaalarm: „Ons was kaalarm toe ons hier kom.”

/ ...

-177-

Stilkalm: „Hy lyk so stilkalm, maar gaan binnekant.”

Vuildonker: „Die aand is toe net mooi vuil-donker” (dit was sterk skemer).

Samevoeging van kleuradjektiva:

Blouvaal: „Hy's so 'n ou blouvaal vissie.”

Bruingeel: „Dié bruingeel water bring die vis - dis nou die regte viswater.”

Swartbont: „Hy's so swartbont van kleur.”

Vaalwit: „Net toe die dag so mooi vaalwit is.”

Adj. + Subst.:

Opm. Die volgende gevalle het almal sekondêre betekenis:

Diklyf: „Sy's diklyf” (verwagtend).

Drobek: „Hoe's jy dan so drobek?” (droë + bek = verleë).

/ ...

Drolyf: „Maar wat, toe ek by die huis kom, is ek sommer pure drolyf" (sober).

Kaallyf: „Ons is maar baie kaallyf" (arm).

Langoog: „Sy's heeldag langoog"

Langbek: „Los hom hy's langbek" (kwaad).

Skoonpapier: „Van hom kan mens sê hy's skoonpapier" (onbesproke).

Skerpoog: „Onse kaptein is skerpoog" (oplettend).

Voldek: „Ons is voldek" (voltallig).

Vuilkoring: „Hy's danig vuilkoring" (agterlik, minderwaardig).

Volsak: „Nou's die mense mos volsak (welvarend) nou mors hulle hulle se geld."

Opm. Dit blyk dat daar naas betekenisverandering ook kategorieverskuiwing plaasgevind het (adj. + subst. >adj.) bv. skerpoog, kaallyf, langoog, langbek, vuilkoring, skoonpapier, voldek, volsak, diklyf, drobek, drolyf. Vgl. ook die

volgende: skuurgat: „Party mens is mos skuurgat“ (rusteloos) (verbum + subst. > adj.); draadkop: „Hy's 'n draadkop ou man“ (hardkoppig) (subst. + subst. > adj.) 'n Verdere geval van kategorieverskuiwing (subst. + subst. > adj.) maar met primêre betekenis is: bloedblaas: „Toe ek klaar is, toe's my hand bloedblaas“ (toe is die hele hand 'n bloedblaas).

Die volgende adjektiva wat hoofsaaklik op die weer- en seegesteldheid betrekking het, kom baie algemeen in daaglikse gesprekke voor:

Kwaaiweer: d.i. onstuimige weer. Vgl. „Dis kwaaiweer, kêrels.“ (Vgl. van Vloten t.a.p. p. 66; „Dus mach een schipper beven als 't quaet weer begint.“)

Mooiwater: d.i. gunstige seetoestande. Vgl. „As dit mooiwater is, gaan vis skree.“)

Oopweer: dieselfde as mooiwater. Vgl. „Toe ons so wag toe's dit sommer so skielik oopweer.“

Skoonweer: gunstige weerstoestand. (Vgl. van Vloten t.a.p. p. 67; „Als dan schoonweer is, helder en klaer.”)

Toeweer: ongunstige weerstoestand. Vgl. „Ons moet loop vir huis. Dis toeweer.”

Opm. In al hierdie gevalle is die gebruik adjektiwies. In die volgende gebruike moet dit egter as substantiva beskou word:
 „Dié dag kry ons mos toe vir jou kwaaiweer.”
 „Oor so 'n paar dag het ons weer mooiwater.”
 „Die tyd toe kry ons so minnetjies skoonweer.” „En skipper sê: Manne, ons het toeweer. Julle moet op julle se plekke wees.”

Subst. + Adj.:

Vergelykende samestellings van die tipe subst. + adj. verskil nie noemenswaardig van die tipes wat gewoonweg in algemene Afrikaans aangetref word nie. Vgl. die volgende beskrywings van die seegesteldheid met „dood” as eerste lid van die samestelling:

Doodbedaar: „Hy is doodbedaar.”

-181-

Doodgevaarlik: „Sommer weer doodgevaarlik
water.”

Doodkalm: „Hy is doodkalm.”

Doodlelek: „Hy is doodlelik.”

Doodstil: „Toe's alles doodstil.”

Vgl. ook: doodtaai: „Hier's vir jou 'n
doodtaai skuit.”

Te oordeel ^{aan} na die volgende ge-
valle van samestelling met dood as eerste
lid blyk dit dat die werklike betekenis van
dood in so 'n mate vervaag het dat dit die
betekenis van baie gaan aanneem het. Daar-
by skyn dood hier ook nadrukswaarde te hê
(bv. Hier's mense wat dood baie geld het).
Dit is egter moontlik dat „dood” vir die
„taalbewussyn” van die visser al tot 'n
soort modale preformans (ge)word (het).

Dooddiep: „Hier's hy dooddiep.”

Doodhonger: „Ek is darem nou doodhonger.”

Doodkwaai: „Seewater is partymaal dood-
kwaai.”

/ ...

Doodlank: „Hy ('n vis) was darem nie so
doodlank nie."

Doodver: „Dis sommer 'n doodver plek."

Verdere voorbeelde van vergelykende
samestellinge:

Grasgroen: „Dan is sy oë grasgroen."

Potswart: „Toe's hy potswart van skrik"
(vgl. algemene Afrikaans pikswart).

Spierwit: „Sedoos gee spierwitte water."

Stokvas: „Die skuit staan stokvas" (vgl.
algemene Afrikaans bodemvas).

Windvinnig: „Hier's nou 'n windvinnige ou
skuitjie" (vgl. algemene Afrikaans blits-
vinnig).

Dit het my opgeval dat daar veral t.o.v.
hierdie tipe kompositum voorkeur aan om-
skrywing gegee word. Vgl. „Toe's hy so
rooi soos 'n stuk bloed." „Hulle het
hom rooi van die bloed geslaan."

Waar dit om 'n kleurooreenkoms
gaan, word die samestelling dikwels

-183-

vervang deur 'n omskrywing aan die hand van 'n ooreenkomstige voorstelling uit die onmiddellike gesigsveld. Die omskrywing is in sulke gevalle 'n nadrukliker vorm en verder dien dit om die adjektiwiese begrip te beklemtoon:

Wat ons hom kry, toe's hy so blou soos daardie skuit.

En dit was mos swart, so swart soos daardie skoën.

Van pure skrik is die man toe so wit soos hierdie hemp.

En van die siekte is sy toe naderhand so geel soos dié rok van my.

Toe's die water soos jou oog se kyker (groen).

Opm. Die vissers ken en gebruik die samestellinge potblou, pikswart, spierwit, maar dit het 'n betreklik lae gebruiksfrekwensie.

Verdere samestellinge van subst. + adj. van 'n nie-vergelykende aard

/ ...

-184-

is die volgende:

Hartsiek: „Laat staan die man, hy's hart-
siek\" (verlang). (Vgl. Katwijk's: „moerziek:
Een jongen aan boord die naar huis ver-
langt.\")

Kopsiek: „Nee wat, oppak! Vis is kop-
siek.\"

Lyfseer: „Dai dag toe's die manne almal
lyfseer.\"

Vorming van adjektiva deur afleiding:

Afleiding d.m.v. postformantia
is 'n produktiewe middel tot adjektiefvor-
ming.

Subst. + postformans -agtig:

Beesagtig: „Daar's beesagtig baie vis in
die seewater.\"⁴¹⁾

/ ...

41) In hierdie geval het beesagtig al ge-
petrificeer tot blote nadruks- of
versterkingswoord.

„Smaak vir my 'n beesagtige vis pik aan die lyn."

Bankagtig: „Kom ons by so 'n bankagtige plek uit - waar byt steenbras toe."

Dooimensagtig: „Dié is vir jou 'n dooimensagtige mens."

Dooisseeagtig: „Die dag was die water so dooisseeagtig."

Opm. Sommige adjektiva druk 'n element van verbasing uit, bv. „Smaak vir my ek het 'n beesagtige vis aan" of verwondering (hier is die water beesagtig diep.⁴²)

In ander gevalle blyk die formans 'n geleier van pejoratiewe gevoelswaarde te wees, bv. „Hoe's jy dan so dooimensagtig?"

„Die kêrel is vir my altevol vroumensagtig."

„'n Bruinmens moenie vir hom so witmensagtig langs my kom hou nie." Waar die stamwoord reeds pejoratiewe gevoelswaarde

/ ...

42) Waar dit gaan om 'n onderskeiding, het ek my dikwels op gebaar en stembuiging verlaat.

inhou, versterk die suffiks daardie waarde (vgl. Man, moenie vir jou so eselagtig hou nie). In gevalle soos modderagtig, rotsagtig, bankagtig e.a. gee die formans te kenne dat daar tekens van modder, rots of bank is, dat dit gedeeltelik uit modder, rots, of bank bestaan.

Adj. + agtig:

Daar is blykbaar nie produktiwiteit t.o.v. afleiding van die tipe adj. + -agtig nie. Slegs enkele gevalle is opgeteken. Vgl. „Jy moet oplet; hy's 'n skelmagtige vent, skollie jou kos uit jou kas uit." „Hoe's jy dan of jy so luiagtig is?"

In albei gevalle wil die spreker deur toevoeging van die suffiks (aan die adj.) te kenne gee dat daar (i) tekens van skelmheid verrai word, (ii) tekens van luiheid openbaar word.

Subst. + -erig:

Die suffiks besit die waarde van „geneig wees tot" (vgl. „As die dag so onwererig is" d.i. geneig is tot onweer).

-187-

Klipperig: "Is hy nie bietjie baie klip-
perig nie?"

Misserig: "So vroeg môre sal dit misserig
wees."

Swaelerig: "Hoe's die water dan so minne-
tjies swaelerig?"

Winderig: "Die dag was dit so, so winde-
rig."

Adj. + -erig:

Hierdie tipe is produktief.
In die volgende gevalle besit die suffiks
die waarde van gedeeltelikheid, d.w.s.
„toon of besit tekens van". Vgl. „Hy
is so rooierig in sy gesig." „Die water
se kleur is nie reg nie, hy moenie so
blouerig wees nie, hy moet bruinerig van
kleur wees as jy wil vis vang." In die
volgende gevalle besit die suffiks die
waarde van gedeeltelikheid (bv. „Partymaal
is die water nie so baie blinkerig nie",
d.w.s. blink, maar nie heeltemal blink
nie) òf geneig tot (bv. „Die man kan so
sleggerig wees", d.w.s. geneig tot slegt-
heid) òf gebrek aan (bv. „Hier's die water

/ ...

-188-

maar kalerig", d.w.s. daar is gebrek aan vis in die water).

Verbum + -erig:

Die suffiks besit die waarde van geneig tot:

Branderig: „Die water is weer mooi brande-rig."

Byterig: „Snoek is 'n byterige soort vis."

Ravotterig: „Toe die skuit nou vol is, toe's die manne ravotterig."

Stekerig: „Hier twaalfuur se kant is daai man (die son) stekerig."

„Ander" en „hoe" + lik:

Ongewoon in algemene Afrikaans is die afleiding ander + -lik en hoe + lik. In sulke gebruike skyn -lik bloot versterkende funksie te hê. Vgl.

Ek het nou nie anderlike kos vanaand nie.

Hier's nou weer 'n anderlike soort vis wat ek nog nie gesien het nie.

/ ...

-189-

Ek kan die anderlike dinge nie in my kop.
hou nie.

Hoelike mense hulle is, kan ek nie sê nie.

Sy's nou nie 'n hoelike skuitjie nie, maar
sy staan nog haar vrag.

Opm. Die vissers gebruik die formans -lik
saam met meer woordsoorte as wat in algemene
Afrikaans die geval is. Die formans skyn
nie onproduktief te wees nie, en waar dit
verder gaan as algemene Afrikaans, moet die
ongewone formasies (soos anderlik en hoelik)
aan analogiewerking toegeskryf word.

(iii) VERDERE KENMERKE:

Die Dubbele Komparatief.

Die dubbele komparatief is 'n
algemene verskynsel in die visserstaal.

Voorbeelde:

Die seewater is meer rofferter as gister.

Die een is meer korterder as die ander.

Hier's 'n meer lekkerder een.

/ ...

Partyslag is vis meer skaarserder as ander.

Wil jy nie 'n meer langerder een hê nie?

Die vis wil meer warmerder weer hê.

Die konstruksie kom ook in ander tale voor, bv. Duits: "Etwas weniger länger"; Engels: "This one is more prettier"; Grieks: "mallon endikoteros" (meer regverdiger); Goties: "Niu jus mais wulthrizans sijuth thaim" (d.i. is julle nie meer waardevoller as hulle nie?). Dit lyk my baie waarskynlik dat ons hier te make het met perseverasie van die komparatiefbegrip gerugsteun deur die komparatiefsuffiks. (Vgl. prof. Havers (Handbuch der Syntax, p. 70): "In Fällen wie näherliegender, besser passendere Schuhe ist nicht mit Suffixnachklang, sondern auch mit Nachwirkung der durch kompar. oder Superl. Adverbien ausgedrückten Steigerungsfunktion zu rechnen".)

Dit blyk dan dat die konstruksie nie eie aan en tiperend van die vissers-taal uitsluitend is nie. Hier (net soos in ander tale) kon die konstruksie ontstaan het deur perseverasie van die komparatiefbegrip gesteun deur die komparatiefsuffiks wat, na-

mate dit herhaal is, saak van 'n vaste gewoonte geword het, d.w.s. dat die visser dit as 'n eenheid gaan opvat en gebruik wanneer hy die komparatief wil uitdruk.

Gevalle soos: „Die see is meer rofferder as gister"; „Partyslag is sardyn meer skaarserder as ander"; „Die een is meer korterder" e.a. laat die vermoede posvat dat hierdie verskynsel saamhang met verswaring van die woordvorm enersyds, en andersyds verbleking van die waarde van die suffiks - vandaar die gebruikmaking van meer, en die toevoeging van 'n tweede suffiks tot die grondwoord wat alreeds 'n komparatiefuitgang het.

Die materiaal toon: (i) dat die adjektiwiese taalskat nie omvangryk is nie (die omvang is veel kleiner as dié van die substantiwiese taalskat), maar dat hierdie tekortkoming verhelp word deur die oordragtelike gebruik van adjektiva van die aktiewe taalskat (vgl. die gebruik van blink, lui, mak, kwaai e.a.), (ii) dat daar gevolglik orals en altyd met min of meer dieselfde beperkte getal adjektiva gewerk word, (iii) dat sulke adjektiva by uitstek van 'n konkrete aard is, (iv) dat adjektiva soos: onstuimig, gunstig, bekwaam, vervaard,

traag, ywerig, onwillig, bewus, betrou-
baar, intelligent, nie voorkom nie.

Die vissers verstaan bostaande woorde as ander dit gebruik, maar werk **self** nie daarmee nie. Waarskynlik is dit te wyte aan die feit dat die neiging bestaan om deur middel van omskrywing (met behulp van middele uit die aktiewe taalskat) uitdrukking te gee aan dergelike adjektiwiese begrippe (bv. Hy't 'n goeie kop (intelligent)).

Ander adjektiva wat weens hulle aard en geringe gebruiksfrekwensie tot die passiewe taalskat gereken word, is die volgende:

Ons skipper is 'n werksinnige (werklustige) man.

Verlede (oorlede) Sam.

Ek is nie 'n begeerlike (begerig) man nie.

Dis te aardelik (aardig) om te sien.

Hy's maar baie krankeloos (kranklik).

Ek dra die gewoonlike (gebruiklike) flennielappie.

-193-

Die bonkse moet skoon: hulle is stoflik
(stowwerig).

Hy's baie interessant (geïnteresseerd) in
vis.

Uit hierdie voorbeelde blyk dat
die visser 'n vaagheid ten opsigte van die
semantiese inhoud van „ongewone” adjektiva
openbaar - vandaar die onvermoë om dergelike
adjektiva te hanteer.

DIE ADVERBIALE TAALSKAT.

Hierby is inbegrepe: (i) Alge-
mene kenmerke; (ii) vorming van adverbiala
(a) deur komposisie, (b) deur afleiding;
(iii) adjektiva met adverbiale funksie.

(i) ALGEMENE KENMERKE.

Omskrywing van die adverbiale begrip.

Soos in die geval van die reeds
bespreekte woordsoorte is daar ten opsigte
van die adverbium gevind dat die visser
voorkeur gee aan omskrywing. So bv. word
die begrippe ver en naby soos volg omskrywe:

/ ...

-194-

Ver: Dis so lank as wat 'n mens 'n myl
stap.

Doringbaai is van hier af drie uur se stap.

Hy bly so dat 'n mens hom met 'n klip saam
kan raakgooi.

Naby: Hier kort agter die klip.
Hy is kort by my verby.

Dit beteken nie dat hulle die
begrippe ver en naby nie ken nie, maar hier-
die verskynsel word gesien as verdere uit-
vloeiing van die neiging of gewoonte om
dinge so ver moontlik konkreet te stel.
Vgl. verder:

Oos: Hou bokant die son langs (d.i. in 'n
oostelike rigting).

Wes: Ons loop anderkant die son af (d.i.
in 'n westelike rigting).

In die middel: Ewe ver van Bonisettang en
Daat se steen moet jy uitkyk vir die bank.

/ ...

-195-

Die begrip tyd word soos volg omskrywe:

Van my dae af (sedert geboorte).

Van ek my leer ken het (heel vroeg).

Van ek my oë hier kom opslaan het (sedert geboorte).

Toe ek nou mens word (sedert geboorte).

As die haan kraai, lê ons doer **ver** (vroeg).

Ou aand toe lê ons nog daar (laat).

Spyt kom van agter af (te laat).

Kom so kort agter julle getwaalfuur het (net na middagete).

Baie dikwels word tyd met die stand van die son en die maan aangegee.
Vgl.

Toe die son nou dáár staan (± 10 vm.)

Die son was net skuins agter daai koppie-
tjie (betreklik laat namiddag).

/ ...

-196-

As die son daar staan, moet ons terug wees
(+ 11 vm.).

Die son wil-wil die dag net so opkom (net
voor sonop).

Ons moet maak voor die son loop slaap (tuis
wees voor sonsondergang).

Toe die oog van die dag (son) vir ons agter
die berg uit loer, toe lê ons opgepak.

Idiomaties is ook:

Die son sit op die klip (wil ondergaan).

Die son drink water (wil ondergaan).

Ons lê nou maar wag tot die maan kooivat
(tot dit donker maan is).

As die maan halfpad staan (+ 11 uur nm.)
moet ons voor die bek lê (by die mond van
die rivier wees).

Hoedanigheid:

Hy werk so laat jy nie kan sien waar hy
werk nie (sleg).

/ ...

-197-

Daar's nou 'n visterman wat wakker loop
(ywerig werk).

Hy lieg skoon jou melk uit jou koffie uit
(geweldig).

Vgl. ook die volgende woordgroepe (met adv.
funksie) om welstand uit te druk:

Dit gaan aan die tou (goed).

Dit gaan so dunnetjies sleg (redelik).

Dit gaan so aan en af.

Dit gaan so effentjies-effentjies.

Dit gaan so tussen die wal en die water.

Opmerklik is ook die gebruikmaking van die
iteratief met herhalingsbetekenis:

Die vis druk kort-kort.

Hulle byt maar bietjie-bietjie.

Hulle kom so druk-druk.

Baie algemeen is die omskrywing

/ ...

van die adverbiale begrip deur middel van vergelykende woordgroepe:

Hy loop soos 'n ou rof (rob).

Hoe lê julle dan weer soos 'n trop sedyn op-mekaar.

Die manne werk weer soos honger snoek.

Ons is weer so op wiele soos min (haastig, vinnig).

Loop sy soos 'n broeis malgas.

Vergelykende samestellinge met adverbiale funksie kom voor (bv. Wind waai yskoud; skrik hy hom spierwit; hy't hom potswart geskrik). Die visser gee egter voorkeur aan die suggestief-vergelykende woordgroep wat terselfdertyd meer aanskoulik is en groter indruk op die sintuie maak as die samestelling (vgl. Ons is weer so op wiele soos min).

Adverbia wat nie gebruik word nie:

Dit het opgeval dat adverbia soos die volgende nie gebruik word nie ofskoon daar met die begrippe gewerk word,

maar dan deur middel van omskrywing. Vgl.

Voorwaardelik: „Kyk ek help jou nou as jy blo (belowe) om dit Maandag weer terug te bring" (help voorwaardelik).

Geleidelik: „Julle moet hom (die skuit) so stadig-stadig met die paal van die klip af probeer kry. Druk kort-kort met die paal in die water dan rem julle anderkant toe" (d.i. julle moet die skuit geleidelik van die rots af probeer kry).

Tevergeefs: „Ons het probeer en probeer en nog probeer, maar kry was min" (tevergeefs probeer).

Plotseling: „Soos jy sê mee, toe slaan ons om" (plotseling omgeslaan).

Deesdae: „Vandag se dag (deesdae) is die vrou mos die man."

Onmiddellik: „Kom nou so, as ek dink jy kom nog dan's jy al hier."

'n Verdere kenmerk van die adverbiale taalskat is die verskynsel dat adverbia soos vroeër, later, amper,

partykeer en partymaal baie dikwels -s in
die auslout neem. Vgl.

Vroeërs was hier troppe-troppe haai.

Laters het die regering vir ons kom bou 'n
jetty.

Ampers was hy ondertoe.

Ons was ampers laat.

Partyskeers is die ou water leeg.

Partysmale kan mens nie so wild in die water
nie.

Hierdie verskynsel kom nie in algemene Afri-
kaans voor nie. Ek het die volgende paral-
lelle in 17e eeus gevind:

„'t Wel seldom hier voortijts was ghesien"
(van Vloten t.a.p. p. 126).

„Hier voortijts" (van Vloten t.a.p. p. 115).

„Te clooster te gaen werdt mijn eertijts
aangepraet" (van Vloten t.a.p. p. 130).

/ ...

Eertijds, voortijds, veel-
tijds, andermaals, kom algemeen in mo-
 derne Nederlands voor (vgl. van Dale en
 W.N.T.). Dit is baie moontlik dat voor-
tijds en eertijds deur die vissers gebruik
 word ofskoon dit nie opgeteken is nie.
 (Wel is die volgende gevind: Hier in die
voortyd het hulle my geverhaal). Dan lyk
 gevalle soos vroeërs, laters, my normale
 analogieformasies van die Nederlandse tipes.
 Gestel dat dit egter nie die geval is nie,
 is dit nie onwaarskynlik dat die sprekers in
 die geval van vroeërs, laters, ampers,
 meervoudigheid in gedagte gehad het nie.
 Ek voel geneig om oorweging aan hierdie
 moontlikheid te gee veral na aanleiding van
 'n geval soos partysmale; of is die gevalle
vroeërs en laters nie miskien 'n verkorting
 van vroeër se tyd en later se tyd nie? En
 het ons in die geval van partysmale nie met
 perseverasie van die meervoudigheidsbegrip
 te make nie? Partyskeers lyk my 'n ge-
 wone perseverasieverskynsel wat namate dit
 meermale deur die spraakmakende gemeenskap
 gebruik is, reël geword het.

Adverbia met 'n hoë gebruiksfrekwensie:

Soos in die geval van die ad-
 jektiwiese taalskat word die adverbiale

taalskat gekenmerk deur tydige en ontydige gebruikmaking van enkele adverbia.

Daardie adverbia is:

Straks: Die skuide kom straks (so ewe).

Hulle sal straks in wees (spoedig).

Julle moet straks (dadelik) loop kyk dalk is daar moeilikheid.

Kom kyk strakkies (oor 'n rukkie) as hulle al in is.

(Vgl. van Dale: „strakjes; over korte tijd; dat kan je strakjes weer doen".) (Vgl. Katwijkse: „Nouw zelle we strak (weldra) allemael weg weze".) (Vgl. 17e eeus: „Ik bidje, ik komje strax weer by" (van Vloten t.a.p. p. 16)).

Te oordeel na die volgende voorbeelde het straks naas die bogenoemde betekenis, ook ander betekenis gaan aanneem. Vgl.

Ek gaan nie; straks (miskien) val ek in.

Sedoos sal straks (vir al wat jy weet) waai.

Toe wil die water straks (beslis) nie brand nie.

Kan jy my straks (miskien) sê wat sê jou oorlosie.

Daarenteë blyk dit dat die betekenis van straks naas die groot verskeidenheid van semantiese verband waarin dit gebruik word, in sommige gevalle heeltemal vervaag het, sodat dit as blote opvulwoord (Ergänzungswort) in die sin fungeer.

Vgl. Die water wil straks nie brand nie.

Die voëltjie pik straks op die halfkoord se kop. Hoekom? Op sy kop is 'n klein wurmpie op - op daardie sien hulle straks dis 'n halfkoord.⁴³⁾

Vis wat eers net geproe het, kry jy straks nie weer in nie.

/ ...

43) Vgl. interessantheidshalwe: "Sterretjies follow the fish. These seabirds pick up a type of sealouse from the backs of the fish when they come to surface". (The Cape Argus, 3 Nov. 1952, col. 4, p. 9).

-204-

Jy moet straks luister.

Hy's 'n vis wat straks tussen die kappeljou loop.

Die water is straks te groot.

Gaan vandag straks oesters steek.

Omtrent en Baster:

Omtrent (geaksentueer) en baster word veelvuldig aangewend om graad of hoedanigheid uit te druk. In al die onderhawige gevalle het die geaksentueerde omtrent die betekenis van baie.

Hy's omtrént kwaai.

Dis omtrént ver.

Die skuit loop omtrént vinnig.

Mas staan omtrént skeef.

Die vroumense het omtrént gehuil.

Ek sal omtrént bly wees.

Daar's omtrént kreef by Seepunt.

/ ...

Baster:

Die betekenisinhoud van baster is nie altyd bepaalbaar nie. In die meeste gevalle moes die betekenis uit die redesamehang en betrokke situasie afgelei word (daar-die betekenis word tussen hakies aangedui).

Die glas staan baster (taamlik) sleg.

Hy spook baster (taamlik) kwaai aan die lyn.

Sedoos gaan baster (netnou) waai.

Ek wil baster (gou) loop kyk hoe staan die water.

Wind staan baster (half) sleg.

In sommige gevalle is baster sonder semantiese inhoud. Soos in die geval van straks is die gebruik hier 'n blote gewoonte:

Mens moet baster jaag vir die huis as see-water opstaan.

Toe kon ek nou baster nie sê waar die plek is nie.

Julle moet baster ophou werk.

Hy wil baster vir my staan vertel.

Knap:

Knap in die betekenis van pas of net of kort gelede word baie dikwels gebruik.

Vgl. Hy was knap hier.

Ons het knap uit die water gekom, toe ons van die ding hoor.

Hulle is knap (kort gelede) getroud.

Ek het knap 'n klomp tornyn sien swem.

Die betekenis van knap in bo- genoemde verband is nie dieselfde as die betekenis van knap soos deur van Dale en W.N.T. aangegee nie.⁴⁴⁾ Dit skyn dus

/ ...

44) Vgl. van Dale; "nauw, vlug van begrip, rap, flink, vrij groot". Vgl. W.N.T.; "vlug, dadelik". Vgl. ook Katwijk's; "We benne knap an de vracht (er kan niets meer by de lading" t.a.p. p. 197).

asof knap in die visserstaal 'n heeltemal ander betekenis as die oorspronklike gaan aanneem het. Dit is egter baie moontlik dat dit aanvanklik in een of sommige van die bogenoemde betekenisgebruik is, sodat dit later tot 'n tydsbywoord met betekenis van pas net of kort gelede bevries is.

Opm. Tot dusver het ek hoofsaaklik stilgestaan by die algemene kenmerke van die adverbium. Vervolgens bepaal ek my by die vorming van adverbia. Daardie vorming geskied (a) deur komposisie, (b) deur afleiding. Die verskillende tipes komposita word volgens die woordsoortkomponente ingedeel en in hulle gebruik verklaar.

(a) Komposisie.

Samekoppeling van adj. + subst. (met adv. funksie).

Vgl. Donkernag: „Partymaal gaan ons donkernag seewater toe.”

Duisterdag: „Duisterdag byt vis nie hierna toe nie.”

Dikpens: „Lê die manne dikpens in hulle se

bonkse."

Laataand: "Ons moet laataand uit."

Blinklyf: "En daar dryf hy blinklyf op die water."

Vroegaand: "Kom so vroegaand die goed haal."

Donkerdag: "Hy loop donkerdag al hier op die strand rond."

Vroegmôre: "Vroegmôre moet jy in die seawater wees as jy wil vis vang."

Halflyf: "Die skuit ploeg halflyf in die sand."

Kleinson: "Ons kan so met kleinson uit" ('n rukkie voor sonsondergang).

Kromrug: "Toe staan ons kromrug."

Vroegtyd: "Vandag se kinders is sommer al vroegtyd al klaar groot al."

Ounag: "Ons perbeer weer ounag (baie laat) kyk of die water nie beter swael nie."

Ligdag: "Kom ons net mooi ligdag daar aan."

-209-

Aldag: „Aldag is visdag, maar aldag is nie vangdag nie.”

Heeldag: „Die manne het heeldag staan visvang.”

Heeltyd: „Ons het heeltyd sit kyk hoe die noorkapper (walvis) hier om die skuit speel.”

Heelmôre: „Heelmôre staan sukkel met die ding.”

Donkerman: „Ons sal vis donkerman laat skree.” 45)

Vuylskemer: „Ons sal so vuylskemer uitgaan.”

Adv. + Adv.

Netnouma: „Hy was netnouma hier.”

/ ...

45) Die gebruik van skree in die betekenis van baie is beperk tot die gemeenskap van Velddrif. Hierdie gebruik het sy ontstaan te danke aan 'n soort skuurgeluid wat groot hoeveelhede „sterwende” vis in die ruim maak.

"Hulle sê my netnoumaar."

"Wil hy nie netnoumaartjies loop kyk nie?"

Numeralis + Adv.:

Eenmanier: (die semantiese inhoud van eenmanier word in die sinne waarin dit voorkom tussen hakies aangedui). Vgl. "Kan ek die ding toe eenmanier (mos) nie regkry nie." "Staan ons nou eenmanier (al die tyd) staan wag laat die water groot word." "Sy raas toe eenmanier (aanhoudend) met die kinders saam."

Opm. Hierdie kompositum het 'n hoë gebruiksfrekwensie in die taal van die weskusvisser. Die waarde daarvan is by uitstek modaal, maar daar is tog gevalle sonder (of met baie min) modale waarde opgeteken, sodat dit lyk asof petrifikasie plek-plek ingetree het. Vgl. "Eenmanier loop ons toe kyk as daar vis is." "Kom eenmanier middag bietjie by my langs."

Al die bogenoemde samekoppeling d.i. adj. + subst., adv. + adv., num. + subst. moet as 'n normale uitvloei- sel van aanvanklike jukstaposisie gesien

-211-

word, en dit moet ook hieruit verklaar word.

Samestelling van subst. + subst. (met adverbiale funksie):

Bloedblaas: „Toe loop hy vir hom bloedblaas agter die ding aan.”

Puinhoop: „En wind slaan vir bakkie puinhoop.”

Ww. + subst. (met adverbiale funksie):

Breekhart: „Hy't hom breekhart gewag.”⁴⁶⁾

Subst. + ww. (met adverbiale funksie):

Kopslaan: „Geelbek is een hy kom kopslaan aan.”

(Adj. + subst.) + (subst. + subst.) met adverbiale funksie:

Halfuursontyd: „Halfuursontyd toe's ons

/ ...

46) „Breekhart” kan ook adjektiwies opgevatt word.

doer diep" (d.i. 'n halfuur voor sonsondergang).

Opm. Hierdie tipe „kompositum" word later onder hoofde van die „Kort Taalvorm" bespreek.

Subst. + (ww. + subst.) met adverbiale funksie.

Sonuitkomtyd: „Hier sonuitkomtyd toe vat ons wal."

(Adv. + subst.) + subst. (met adverbiale funksie).

Oopskuittyd: „Met oopskuittyd het ons baie swarigheid gehad" (d.i. toe die skuite nog „oop" was).

Opm. Hierdie tipe kompositum word later in Hoofstuk III bespreek.

(b) Afleiding:

Adj. + „suffiks" „weg" (met adverbiale funksie):

Slegweg: „Ons gaan maar so slegweg aan."

Treurigweg: „Dit gaan maar so treurigweg."

Simpelweg: „Hy hou vir hom maar so simpelweg" (onnosel).

/ ...

Stadigweg: „Vis pik darem so stadigweg.”

Hardweg: „Hulle het eers hardweg begin druk toe sommer vinnig.”

Te oordeel na afleidings op -weg (met adv. funksie) blyk dit dat die betekenis van weg in so 'n mate vervaag het dat dit as suffiks (met versterkende waarde) gerealiseer word. Die afleiding in sy geheel het modale waarde. Afleiding van die tipe adj. + weg kom min of meer net so in algemene Afrikaans voor ofskoon die gebruiksfrekwensie in lg. geval miskien laer is as in die visserstaal. Ook in algemene Afrikaans skyn die suffiks geen semantiese inhoud meer te hê nie. Dit het daar uitsluitend versterkende funksie. (Overdiep (Stil. Grammatika p. 257) klassifiseer -weg onder „nuwe suffixe”).

Adverbium + diminutiefsuffiks:

Die diminuering van adverbia is 'n algemene verskynsel in die visserstaal.

Vgl. Adv. + -tjies:

„Ampertjies gehad hom” (‘n vis).

Maartjies: "Wil jy nie maartjies vir my kom hand gee nie?"

Suutjies: "Werk maar suutjies met hom."

Doodluitertjies: "Pik hy weer, sal ek vir hom doodluitertjies uitskep."

Altevolletjies: "Snoek hou hom altevolle-
tjies kwaai as jy hom uit die water lig."

Bynatjies: "Ons was bynatjies ondertoe."

Netnoumaartjies: "Hulle was netnoumaartjies hier."

Hierdie verskynsel is egter nie beperk tot die visserstaal alleen nie. Dit is algemeen in sowel algemene Afrikaans as Nederlands (vgl. Overdiep t.a.p. p. 257; "Produktief is in het Nederlandsch het suffix -jes(ies) vooral in gemoedelijken, overredenden, knussen trant: Jij loopt maar zoetjes an deur tot de bocht".) Vgl. ook prof. W. Kempen (t.a.p. p. 3); "By verreweg die meeste diminutiewe adverbialia kan ons nie praat van 'n vermindering van die gewone of normale omvang van die grondbegrip nie, eerder van intensifiëring van

die nexale gevoel".

Verdere voorbeelde:

Kamtaggies: "Staan hy nou kamtaggies vir ons staan wys."

Dalkies: "Kyk of hy nie dalkies nog lewe nie."

Adj. + diminutiefsuffiks (met adverbiale funksie):

Skelmpies: "Wat ek hom kry dat hy so skelmpies bo die water uitloer."

Stadigies: "Ons hou toe maar so stadigies aan wal toe."

Opm. In al hierdie gevalle dien die toevoeging van die suffiks tot versterking van die grondbegrip. Daarbenewens het die afgeleide woord modale waarde.

(iii) ADJEKTIVA MET ADVERBIALE FUNKSIE.

Die skynbaar powere adverbiale taalskat word aangevul met adjektiva met adverbiale funksie. Hierdie gebruik dien as

verdere bevestiging van die feit dat die aktiewe taalskat (met insluiting van alle woordsoorte) beperk is. Hierdie beperktheid word oorbrug deur beskrywing (of omskrywing) van die begrip (waarvoor hy nie 'n naam of miskien wêl het, maar nie gebruik nie) met behulp van middele uit die aktiewe taalskat waarmee hy gewoonlik werk. I.p.v. te sê: „Ons vistermanne is in die week slordig, maar Sondae is ons netjies", druk die visser hom soos volg uit: „Ons vistermanne lyk maar so - maar Sondae kan jy vir ons kom kyk, dan loop ons blink". Hier het ons deurgaans met funksiewisseling te make (as middel tot uitbreiding van die bestaande woordeskat). In sommige gevalle vind daar 'n verskuiwing van die semantiese inhoud plaas, bv. „Jy moenie so kaal (dun geklee) see toe gaan nie." „Vis byt kwaai" (aanhoudend). „Ons loop mooi (netjies) in 'n ry huis toe." „Ons was vars (pas) in die water, toe pik vis." „Die dag byt hulle toe lelik" (onophoudelik) agter die storm." „As vis byt, werk ons lelik" (vinnig). „Die goed loop naar hier onder skuit" (daar's baie). „Kom die wind nou sleg" (verkeerde rigting). „Party dae werk ons sterk (sonder rus) ander nou weer nie."

In al hierdie gevalle het die adjektief dus sy normale funksionele waarde (as houdings-standpunt- of oordeelswoord by die substantief of pronomes) ingeboet; dit het nl. bepaalde woordsoort by die verbum binne die bestek van die begripsoort hoedanigheid geword. Gevalle waar die adj. in adverbiale funksie sy primêre semantiese inhoud behou het, is die volgende: „Die skuit staan vas” (onbeweeglik). „Die goed lê sommer so vaal aanmekaar.” „Rob lê vandag weer bruin op die eiland.” „Jy moet basta sleg werk.” „Maar my ou skuitjie loop stukkend see toe, maar sy bring haar vrag wal toe.”

Ook hier blyk dan verder dat die visser in die beperkte groep van gesin, beroeps- en bedryfsgenote „uitgaan” van die veronderstelling dat die lede vertrouwd is met die dinge waaroor gepraat word, en met die spreekgewoontes van die vertroues. Die buitestander moet hom dikwels deur die redesamehang of situasie laat lei waar hy in die duister verkeer t.o.v. die semantiese inhoud van 'n bekende woord in sy nuwe funksie.

/ ...

DIE PREPOSISIONELE TAALSKAT.Kenmerke:

Die gebruik van uit en van:

Wanneer die visser verwydering te kenne wil gee, gebruik hy uit, bv. „My stukkies brood kry ek uit die water" (d.i. hy lewe van die vis wat hy uit die water „verwyder"). Vgl. verder: „Ek het al my kinders uit die seewater groot gemaak" (d.i. van die opbrengs van die vis (uit die see)). „Ons maak darem so 'n paar pond geldjies uit die ou benninkie ertappels."

Wanneer daar oorsaaklikheid te kenne gegee word, is daar wisseling ten opsigte van van en uit gevind. Vgl.

Uit nood loop ons maar landmaak by Doringbaai.

Uit pure moegheid slaap ons net daar.

Dis nou uit moedswilligheid.

Van armoed is ons gedwing om in te gaan.

/ ...

Ek het hom al geroei, dan's ek morsdood
flou en koud van hongerte en gedaan.

Differensiëring t.o.v. op en in:

Te oordeel na die materiaal skyn dit asof
die vissers t.o.v. op en in differensieer.
Hulle gebruik in wanneer daar gelokaliseer
word, en op wanneer daar beweeg word na 'n
bepaalde lokaliteit. Vgl. „Toe ons nou
op die seewater kom" (d.i. met die doel om
in die seewater te gaan „lê”).

Vgl. verder: „As ek in die seewater lê,
dan gooi ek my lampe rond.” „Mens kan nie
op die seewater kom nie, so kwaai is hy.”
„Meer as een aand het ons sonder op die
wal gekom met die vis.” „In die nag is
ons al in die seewater.”

Herhaling van die preposisie:

Die preposisie word herhaal
(met die doel) om een voorwerp binne 'n
ander voorwerp te lokaliseer. Vgl.
„Marsbanker lê nou in die bamboes in”
(d.i. tussen). „Lê die skuit met vrag
en al op die klip op.” „En toe ons nou

/ ...

binne in die storm binne in is, toe kan ons nie meer sien nie."

Dit kom my voor asof herhaling van die preposisie dikwels 'n uitvloeisel is van die neiging om noodsaaklike verhoudings van plek ondubbelsinnig uit te druk. Vgl. „Hy breek partysmale in hom in." „Dan stamp hy onder op die grond op." „Dis baie waaglik om met hom in die see in te gaan." „Hy loop tot hy in die sand in is." „Die kreef sit aan die klip aan."

Baie keer kry ons nie met 'n herhaling van die preposisie nie, maar ook stapeling van preposisies. Vgl. „As hy op die strand op kom, is hy binne in die skuit." „Hy slaat jou sommer onder in tussen die banke in." „Mens kry mooi dae, maar jy kan nie deur die see om binne in die seewater te kom nie." „Marsbanker lê onder in die bamboes in."

Die visser maak dus hier van stapeling gebruik om lokale betrekkinge presies aan te dui. Ek het gevind dat hierdie gewoonte, d.i. om een voorwerp binne 'n ander te lokaliseer, nie alleen lei tot stapeling van die preposisie nie,

maar ook herhaling van die stapeling, bv.
 „Seewater slaat vir rob binne in die skuit
binne in.” „Binne in die seën binne in haal
 ons vir hom uit.” „Hy't onder uit die
 water onder uit gekom.”

Die herhaling van in en uit is
 'n algemene verskynsel in die Afrikaanse
 spreektaal. Dit blyk egter dat daar in die
 visserstaal uitbreiding op die gebied van die
 voorsetsel is. Vgl.

Hy staan dop deur die dag deur.

Sit nog 'n watertjie by daardie goed by.

Gooi hom tussen die ander tussen.

Jy val maklik oor die kant oor.

Gee gou van die ander van.

Draai hom na die wind na.

Opm. Dit lyk my nie onwaarskyn-
 lik dat ons hier met 'n soort perseverasie te
 make het nie. Dit kan ook wees dat die
 visser, omdat dit gewoonte by hom geword het
 om die verbinding preposisie + subst. + prep.
 (bv. deur die nag deur) te gebruik, dit later
 as 'n eenheid gaan realiseer het.

Die visser se konkreetgebondenheid bring mee dat die meer abstrakte taalvorme plek moet maak vir die konkrete. In hierdie lig gesien, kan 'n mens begryp waarom die genitiefsverhouding (in A.B. deur van of se uitgedruk) vervang word deur 'n preposisie met 'n lokale inslag, bv. „Die vis in (van) die see het hulle eie weersteen.“ „Die mense in (van) die baai het altyd swaar gekry.“ „Die merke in die land (landmerke) help ons om die vis te kry.“

Hierby sluit aan die vervanging van 'n (abstrakte) preposisie deur 'n preposisie met 'n lokale inslag, bv. „Slaappop is uit werk uit“ (sonder werk).

Preposisies waarvan die betekenis in 'n bepaalde gebruik vaag sou wees, word vervang deur 'n ander preposisie wat die bepaalde verhouding duideliker uitsê, bv. „Dit lê aan (is vir) die kaptein om

/ ...

-223-

om te sê." „Ek het skool weggegooi na
(vir) visvangery toe." „Dit val by jou uit"
(hang van jou af).

Die gebruik van met om tyds-
aspek uit te druk:

Met + wat (Ndl. „met dat") om tydsaspek uit
te druk, het orals 'n vaste gebruik in die
visserstaal geword:

Met wat ons nou daar lê (in die tyd toe).

Met wat (toe) die vis byt.

Met wat ek sien hy storm (toe ek sien).

'n Enkele keer is met die opge-
teken:

Met die (toe) kom 'n Kaapse skuit verby.

Met die (toe) tel ek hom op.

Met die (net toe) val die man oor die kant.

Die gebruik van voor + adv.
om tydsaspek uit te druk:

/ ...

Nou voor 'n jaar terug.

Voor drie maande terug.

Voor twee jaar agteruit.

Hy het voor 'n paar weke terug net so aan-
mekeer gewaai.

Voor word in Nederlands gebruik
met betrekking tot die tyd, ter aanduiding
van, „een vroeger in de tijd zijn of ge-
schieden". Vgl. „Voor een paar dagen,
een paar dagen geleden" (van Dale).

Die gebruik van voor in boge-
noemde verband, dui daarop dat dit as
Nederlandse relik in die visserstaal behoue
gebly het. Die gebruik van terug en agter-
uit slaan op dit „wat verby is" wat „agter
die rug is" of „wat tot die verlede" be-
hoort. Hierdie gebruik sien ek aan die
hand van die neiging by die visser om tyd,
plek, rigting, noukeurig en ondubbel-
sinnig uit te druk.

Onsekerheid t.o.v. die gebruik van prepo-
sities:

Die visser verraai dikwels

'n onsekerheid ten opsigte van die gebruik van die preposisie. Dit het opgeval dat dit veral gebeur ná sekere verba wat nie algemeen in alledaagse gesprekke voorkom nie. Vgl.

As die Here hom liewer wil verlos in (van) die siekte.

Mens kan jou verkyk in (na) die ding.

Die kisse het my pa vermaak vir (aan) my.

Hoe lyk dit my jy's verlief met (op) haar saam.

Hulle waag hulle mooi op (in) die ding.

Vgl. ook die volgende:

Ek het nou nie sinnigheid in (vir) die ding nie.

Hy's baie jaloers vir (op) haar.

Hierdie onsekerheid t.o.v. die korrekte gebruik van sekere woordpare (ww. + prep., subst. + prep., en adj. + prep.) knoop ek aan 'n onbekendheid met

die skrifbeeld en verder aan die afwesigheid van A.B.-sprekers in die onderskeie gemeenskappe wat direk kontak met hulle het. Die vissersgemeenskappe vorm deurgaans geslote (en geïsoleerde) groepe binne groter gemeenskappe (soos bv. in die Skiereiland), sodat daar minimale kontak met die „buitewêreld“ is. Deurwerking van A.B.-invloed is so goed as uitgesluit. Daarby kom die oorweging dat die vissers, wat hulle taalgebruik in die algemeen betref, hoofsaaklik met konkrete taalmiddele werk. Sodra hulle hulle op die nie-algemene terrein bevind, val hulle terug op die algemene. Dit is dan dat ons o.a. in hulle preposisionele gebruik die volgende afwykings kry: verkyk in 'n ding; vermaak vir my; verlief met; verlos in; waag op; ens.

„Ongewone“ preposisies word deur „gewone“⁴⁷⁾ vervang:

Naas: Mens kry 'n slegte teen 'n goeie aan.

/ ...

47) „gewone“ beteken dan gewoon in hulle taal.

-227-

Per: Ons het hom op 'n geluk raakgeloop.

Sonder: Ek is uit vrou uit.

Jy gaan uit werk uit wees.

Teenoor: Mens moet eerlik wees teen ander mense aan.

Hierdie gevalle is m.i. 'n normale uitvloeisel van die konkreet-ingestelde volkspysige d.w.s. die visser stel dinge so ver moontlik konkreet of soos hy dit waarneem, bv. "Hy loop hier teen die rivier" (d.i. langs).

'n Enkele keer is volgens opgeteken:

Volgens is die grond.

Volgens is die weer.

Volgens jy sê my nou.

Weens die geringe gebruiksfrekwensie en die gebruiksaanwending word volgens tot die passiewe taalskat gereken. Wat die gebruik daarvan in bogenoemde sinsverband betref, is dit opvallend dat

/ ...

die visser, wanneer hy 'n „deftiger“ preposisie gebruik, 'n sin konstrueer met die woordorde van die aktiewe taalskat. Vgl. Volgens die grond is > volgens is die grond (woordorde van die aktiewe taalskat).

Algemene Opmerking.

Ek het my hier beperk tot die opvallendste kenmerke van die preposisionele taalskat. Die gevolgtrekkings waartoe gekom is, is dat die preposisionele taalskat min of meer dieselfde eienskappe as die ander woordsoorte van die aktiewe en passiewe taalskat toon, sowel wat omvang as gebruik betref. Daar is o.a. gevind dat (i) sekere preposisies (veral preposisies ter aanduiding van lokale betrekkinge) die hoogste gebruiksfrekwensie het, (ii) preposisies met 'n nie-lokale inslag (of vae semantiese inhoud) vervang of omskryf word, (iii) preposisionele groepe soos ten gunste van, ten behoewe van, ten opsigte van, as gevolg van e.a. hoegenaamd nie gebruik word nie.

/ ...

DIE VOEGWOORDELIKE TAALSKAT.

Die vissers se voegwoordelike gebruik openbaar die volgende kenmerke:

(i) DIE GEBRUIK VAN AANGESIEN
EN HOEWEL:

Daar is gevind dat aangesien en hoewel sporadies in alledaagse gesprekke voorkom. Die gebruik hiervan is egter afwykend in dié sin dat die vissers nie die sins-vorm beheer wat op aangesien of hoewel volg nie. In sulke gevalle maak hulle konsekwent van die woordorde van die aktiewe taalskat gebruik. Vgl.

Ek kan nie sê nie ingesien (aangesien) ek was nie daar gewees nie.

Aangesien jy betaal my nou eers.

Ons kan toe nou nie op die seewater nie aangesien die storm was te kwaai.

Ingesien ek het die geld.

Ek gaan nuwe skuit koop hoewel ek het nie die geld nie.

Hy gaan toe maar saam hoewel hy kon nie meer lynwerk nie.

Hulle suip so baie hoewel hulle is nie sterk van lyf nie.

Weens hulle beperkte gebruiks-frekwensie en die feit dat die gebruik daarvan afwykend is in dié opsig dat die vissers konsekwent die woordorde van die aktiewe taalskat ná aangesien en hoewel handhaaf, beskou ek beide as elemente van die passiewe taalskat.

(ii) DIE GEBRUIK VAN EN:

Die bindwoord en is die mees algemene verbindingskakel tussen sinne of sinselemente. Daar is beslis 'n neiging by die vissers om sinne of sinselemente so ver moontlik neweskikkend te verbind. Die volgende voorbeelde spreek vir hulleself:

Die swaarste wind is die suidwes en dis die rofste see. Hy en sedoos.

'n Grondsee is hoog en hy't 'n diepe kloof en hy is beesagtig sterk in sy kom. Hy maak eers 'n soort berg en dan stamp hy onder op die grond op.

-231-

Hy breek en hy sak weg en hy maak 'n ronde see.

Ja hy breek hom en ek kon hom nie vashou nie en hy hardloop en hy loop die lyn morsaf.

En hulle maak die mas staan en hulle steek op die seile en ek vat die skoot in my hande en ek skree vir die boosman.

Hy staan skielik hier by jou op en dan breek hy en hy breek jou toe.

Groot en klein en oud en jonk staan toe daar op die jetty.

Dit was 'n tyd van wind en reën en storm.

EN is die gewone verbinding-skakel by vertellings van en verslae oor gebeure soos hulle mekaar in die tyd opvolg. Vgl. „En ons kom toe daar en skipper sê trek in julle se rieme en ons **trek** die rieme in en ons maak gereedskap reg en ons sit ons aas aar en ons gooi in en ons lê nog so te wag en vis begin byt en ons begin uittrek en skuit

/ ...

raak vol en hy begin sink en hy lê naderhand amper gelyk met die water en toe moet ons weer party afgooi vir die voëls en die rowwe."

Die gebruik van en is ook algemeen in die enumeratiewe noeming van eenskappe van persone en ander onderwerpe van mededeling. Vgl. "En hy was 'n man so veertig se kant en hy was fris van lyf en hy was sterk en vir see was hy nie bang nie."

"Hy was 'n goeie skuitjie hy en sy vrag kon hy goed staan en hy't sy vrag gedra soos wafferse skuit."

"Dié dag toe staan wind op en hy begin waai en hy waai al kwaai en hy begin sees aanjaag en hy jaag vir ons skoon op die wal op."

En word dikwels deur 'n adverbium in die aanloop gevolg. Laasgenoemde dien in sulke gevalle as versterking by en in sy bindingsfunksie. Vgl.

Hy kom nog so en so kom hy aan.

En toe help ons hom daar uit.

-233-

Hy praat nog met my en hy sê: Is ons ver
van die wal? En toe praat hy nie meer nie.

Ons kom daar en net daar val ons vas.

Die voorliefde vir en in newe-
skikkende verbinding van sinne of sinsdele
blyk uit die volgende gevalle waar 'n mens
normaalweg onderskikking sou verwag:

Ek het gehelp en (maar) ek kon nie.

Mens werk aldag en (maar) jy bly arm.

En ons sukkel heeldag en (maar) afkry, kry
ons hom nie af van die klippe nie.

Hierdie verskynsel nl. newe-
skikking i.p.v. onderskikking koppel ek
aan die vissers se analitiese denkwysse.
Elke insident of feit word apart met 'n
selfstandige sin benoem en die verskillende
sinne word met behulp van die bindwoord
en neweskikkend aan mekaar geskakel.

(iii) DIE GEBRUIK VAN AS i.p.v. OF:

Te oordeel na die gebruik van

/ ...

as in die volgende gevalle, kom dit voor asof OF deur AS verdring word in gevalle waar 'n voorwerpsin aan die hoofsin geskakel word. Vgl.

Hy kan my toe nie sê as hulle al weg is nie.

Ek wil gou loop kyk as daar nie bietjie koffietjies is nie.

Sy vra toe as hy siek is.

M.i. is hierdie gebruik te wyte aan 'n vaagheid t.o.v. die semantiese waarde van as, en terwyl dit gebruik word as verbindingspartikel tussen hoof- en voorwerpsin waarin 'n mate van onsekerheid uitgedruk word, is dit nie onwaarskynlik dat die konstruksie hoofsin + as (i.p.v. of) + voorwerpsin reël geword het nie. Die moontlikheid van fonetiese kontaminasie is ook nie uitgesluit nie. Vgl. „Ek wil gou gaan kyk as hy nie by die huis is nie.”

In die volgende gevalle weer gebruik die visser as waar toe die gewone

/ ...

is. Vgl. „As ek sestien jaar oud gewees het, toe het ek see toe gegaan.” „As ek klaar gewerk het, toe koop ek 'n bottel.” „As die seën opkom toe skeur hy.” „As ek daar kom, toe hoor ek die ding.”

Te oordeel na die gebruik van als in Nederlands, bv. „Als de zon opgaat, verlaat ik het bed”; „Als 't klokje luidde, ging ieder ter rust”, lyk dit baie waarkynlik dat die vissers hierdie gebruik van as (nl. om gelyktydigheid uit te druk) kon geërf het.

Slotopmerking.

Soos die ander woordsoorte is die voegwoordelike gebruik beperk tot 'n paar voegwoorde. Die vissers werk deurgaans met en, want, as en maar.⁴⁸⁾ Daarenteë is opgemerk dat voegwoorde soos: tensy, nogtans, ofskoon, mits, namate e.a. hoegenaamd nie voorkom in die omgangstaal nie. Die vissers verstaan nietemin as ander dit gebruik.

/ ...

48) Die konstruksie met inleidende „maar” word later bespreek.

DIE PRONOMINALE TAALSKAT.

Die pronominale taalskat het o.a. die volgende kenmerke:

- (a) SY as beleefdheidsvorm.
- (b) HY as familiale vorm.

In die taal van die Saldanha-baaie vissers het dit opgeval dat sy dikwels as beleefdheidsvorm gebruik word. Vgl.

Wil sy (u) nie bietjie loop rus nie?

Hier's vir sy (u) bietjie koffie.

Sy (u) moet maar sê as daar iets is wat sy (u) wil hê.

Verder het ek gevind dat die weskusvissers hy (d.i. die derde persoonsvorm i.p.v. die tweede) as aanspreekvorm in die familiale kring gebruik. Vgl.

As hy (jy) wil saam eet, hier's kos.

Kan hy (jy) nie vir my sê as hy weer Kaap toe gaan nie.

Gaan hy (jy) vanaand saam.

Hy (jy) kan gerus loop pos kyk.

/ ...

Wat wil hy (jy) nou voor staan loop.

Wat dink hy (jy) nou eintlik van die ding.

Na aanleiding van die gebruik van hy as familiale vorm, meld prof. Verdenius: „Ik weet niet of elders in Noord of Zuid ook een in oorsprong 3de-persoonspron.e. (hy, sy) als aanspreekvorm met bijzondere waarde voorkomt”.⁴⁹⁾ Het Fries kent: Kom hy mar ris by heit jonkje waar hy een beschermend - vriendelijk accent heeft. Vooral wordt dit hy (met de betekenis van jij, dou) gebruikt in de vertrouwelijke sfeer van de familiekring, tegen kleine kinderen en ook wel tussen familieleden" (A.A. Verdenius: Studies over Zeventiende Eeuws p. 249).

Dit blyk dat die 3e persoon (pron.) as aanspreekvorm nie 'n onbekende

/ ...

49) Vgl. dr. Overdiep t.a.p. p. 302; „Aanspraak in de derde persoon die in Holland minder gebruikelijk is dan bijv. in Friesland en het Noord-Oosten, is in Katw. niet uitgesloten. Men zal tegen kinderen (en dieren als de hond) het voornw. van de 3ps. bezigen. Dit gebruik is speciaal in het Friesch te constateeren. Zelfs in den imperatief: Gaat hij maar vooruit. Zoo ook in West-Gron.: Koom hij mor."

verskynsel in sommige Nederlandse dialekte is nie (vgl. bv. Fries: Gaat hij maar vooruit; Wes-Gron. Koom hij mor hier). Hier soos in die geval van die visserstaal, is die gebruik beperk tot die kategorie van die familiale en in al die gevalle blyk dit nie heeltemal sonder gevoelswaarde te wees nie. Hierdie feite in ag genome, sien ek geen rede waarom die gebruik van die derde persoon (pron.) as aanspreekvorm nie in die visserstaal as 'n relik beskou kan word wat in hierdie bepaalde gebied behoue gebly het nie.

Jy i.p.v. hy.

'n Verdere eienaardigheid van die pronominale gebruik van die weskusvisser is die aanwending van die tweede in plaas van die derde persoonsvorm (ekv.). Hierdie gebruik is beperk tot situasies van 'n uitsluitend affektiewe aard - gewoonlik wanneer daar spottenderwys iets oor 'n ander meegedeel word óf waar die reaksies van iemand in 'n komiese situasie bespreek word. Die volgende mededeling gaan oor die besoek van 'n buurvrou:

/ ...

„En jy (sy) kom hier met jou (haar) troppie kinders en jy loop sit mos op my kis wat ek my brood op laat rys - en dis nou wat jy loop sit, gee kis mee. Maar kyk, waar lag ek.

Vgl. ook: „Jy (hy) sit nou eenmanier agter die klip sit bandtrek (ontlas), kom die klomp meid verby, met die spring jy (hy) op en jy pluk vir broek op en jy maak nou of daar niks aangaan nie.

Hy vir vroulike persone:

Die gebruik van hy deur manlike persone wanneer daar met vroue gespot word of na vroue met manlike eienskappe verwys word, kom algemeen voor:

Hy's vir jou 'n beneukte vrou.

Hier in die pad staan ou San Goeters-en-dinge vra hy vir my lift.

Dai vrou van Willem Pypies - hy slaat vir jou vuur hoor.

Onder neutrale omstandighede

/ ...

gebruik vroue hy wanneer hulle onderling na mekaar verwys. Vgl. „Hy sê my hy's weer sô" (verwagting). „Nee maar hy kan brei".

Opm. Hierdie gebruik is veral tiperend van die blanke vissersvroue van Hondeklipbaai. Ek het dit elders sporadies aangetref.

Sy vir manlike persone:

Die weskusvissers gebruik dikwels sy vir manlike persone. Vgl. „Wat sê sy (hy)?" „Sy's (hy) weer siek vanaand." „Nee, sy (hy) wil toe nie praat nie."

Afgaande op wat dr. Overdiep sê, skyn hierdie gebruike (t.w. hy vir vroulike en sy vir manlike persone) parallelle in Nederlandse dialekte te hê. Vgl. „De tegenstelling van hij (hem) en zij gaat niet samen met die van de natuurlijke geslachten. In Z.O. Drente is zelfs voor vrouwen hij (hem) zonder bijzondere gevoelswaarde gangbaar." (t.a.p. p. 303).

Julle i.p.v. Ons:

Die gebruik van die tweede persoon meervoud (julle) in plaas van die

derde (ons) is 'n enkele keer in die taal van die Gordonsbaaise vissers waargeneem. Dit gebeur uitsluitend wanneer 'n bemanningslid van 'n skuit 'n mededeling oor die ander bemanningslede (homself nie uitgesluit nie) doen. Vgl. „As die storm nou opkom, gaan julle (ons) nou onder in die bonkse wag.” „Partymaal kry julle (ons) so baie vis laat julle party moet teruggooi.

„Julle” skyn my hier 'n onpersoonlike meervoud te wees - soos hy elders 'n onpersoonlike enkelvoud is.

Hy/hom/hulle vir Inanimata:

Die gebruik van die persoonlike pronomen, meer bepaald die 3e persoon ekv. en mv. - hy/hom/hulle in die geval van lewelose dinge, dui daarop dat die visser dergelike dinge as animata realiseer en voorstel. Hierdie gebruik sien ek in die lig van 'n primitiewe trek nl. om lewelose dinge te personifieer. Vgl.

Hulle (die winde) maak nie see nie, hulle waai hom weg.

/ ...

-242-

'n Grondsee is hoog en hy't 'n diepe kloof
hy's beesagtig sterk in sy kom.

Hy breek partysmale in hom in - hy breek
laat hy so spierwit-spierwit.

Hy raak hier so kwaad, as hy kwaad word,
laat hy vir dae jou nie laat inkom nie.

Nou as hy so kartels-kartels maak.

Hy staat somer skielik by die skuit op en
dan breek hy - hy breek jou toe.

Hierdie konkretiseringsneiging
bring mee dat dié bepaalde gebruik ook uit-
gebrei word na die onpersoonlike konstruk-
sie met dit. Die onpersoonlike (en onbe-
paalde) dit word vervang deur die persoon-
like pronomens hy, bv. "Hy (dit) wil begin
reën." "Hy (dit) sal nie weer gebeur
nie." "Hy (dit) raas kwaai in die fektri."
"Hy (dit) sal nie sleg wees nie." "Hier
vieruur se kant toe hael hy" (dit).

Besitsaanduiding:

Daar is gevind dat hoofsaaklik
die weskusvisser ten opsigte van besitaan-

duiding afwyk van algemene Afrikaans. Die normale konstruksie in algemene Afrikaans is: ons, julle, hulle + besitte voorwerp (ons, julle, hulle beeste), en die vraende pron. + se + s.nw. (wie se jas soek jy?), terwyl die volgende konstruksies in die visserstaal van hierdie gebied gebruiklik is:

- (i) (Ons), julle, hulle + se + besitte voorwerp.

Dis hulle se skuit wat wal gevat het.

Het julle se skipper al afgereken?

Rol op julle se lyne.

- (ii) My, jou, sy + se + besitte voorwerp.

Jy't my se aas gevat.

Ek het maar jou se vangsel begin sloor.

Dis sy se ma wat gister gedood het.

Ek ruk hom dat sy se pens bo lê.

/ ...

-244-

(iii) Hom + se + besitte voorwerp:

Dis hom se ma dié.

Is dit hom se lyn die ene?

Ek sien drie moontlikhede wat aanleiding tot die ontstaan van die konstruksie kon gegee het. Daardie moontlikhede is (a) die analitiese denkwys van die primitiewe met as uitvloeisel splitsing van die gedagte in onderdele en die benoeming van elke onderdeel met 'n aparte taalmiddel; (b) die inwendige taalvorm kan daarvoor verantwoordelik wees dat se met besit geïdentifiseer word, sodat se as onmisbare skakel tussen besitter en besit optree; (iii) die primitiewe kon 'n hiaat by pron. + besit gevoel het en daardie hiaat opgehef het deur gebruikmaking van se (waarskynlik na analogie van onse vader, onse kinders e.a.) wat dan gaandeweg oorgegaan het in 'n vaste gebruik. Hoe vas hierdie gebruik geword het, blyk uit die volgende:

En die varke? Dis die ou volke se s'n.

Toe vat ek maar die vrou se s'n.

Dis die kinders se s'n.

/ ...

Opm. Ek het my hier uitsluitend bepaal by daardie dinge in die pronominale taalskat wat my as besonderlik of vreemd opgeval het. Ek het origens niks ten opsigte van die pronominale gebruik van die vissers teëgekom wat nie in ooreenstemming is met die gebruike in algemene Afrikaans nie.

DIE VERBALE TAALSKAT.

Hierby is inbegrepe (i) sekere verba met 'n hoë gebruiksfrekwensie en die omskrywing van verba met 'n vae of abstrakte begripsinhoud, (ii) verba soos hulle gebruik word, (iii) vorming van verba, (iv) verdere kenmerke.

(i) SEKERE VERBA MET 'N HOË GEBRUIKS-FREKWENSIE EN OMSKRYWING VAN VERBA MET 'N VAE OF ABSTRAKTE BEGRIPSINHOUD.

Die gebruik van slegs 'n beperkte aantal verba onder min of meer alle omstandighede en in situasies van 'n uiteenlopende aard dui op 'n nie-omvangryke verbale taalskat. Ook in die geval van die verbale aanwending is gevind dat die vissers nie met woorde met 'n vae of abstrakte begripsinhoud werk nie. Die

ww. vermy word byvoorbeeld omskryf. Vgl.
„Van toe af loop ek ompad as ek hom sien”.
Daarenteë word verba (en ander middele) met
'n inherente konkrete karakter aangewend om
inhoude wat verder van die sintuiglike waar-
neming lê, te omspan. Die volgende verba
is bv. nie opgeteken nie ofskoon daar ge-
vind is dat die vissers met die begrippe
deur middel van omskrywing werk.

Aanvaar: „Ek vat nie ding sommer net so nie.”

Bedek: „Nouja, ons gooi sand daarop.”

Beweeg: „Die wolke loop eenmanier verkeerde
kant.”

Daal: „Die glas sak weer vinnig.”

Dreig: „Die weer sit in die laaste paar
dae.”

Konsentreer: „Ek moet nou eers kop saam-
vat.”

Vermoed: „Dis mos vir my as daar fout is
met die enjin saam.”

Verskil: „Die vis se stroom en die water

se stroom lyk nie eenders nie."

Die neiging om dinge so vermoontlik konkreet te stel, het as uitvloeisel die hoë gebruiksfrekwensie van die volgende verba. Gebruik van hierdie verba het so algemeen geword dat dit ook aangewend word in gevalle waar die visser oor 'n substituuat beskik. M.i. is die inwendige taalvorm (meer bepaald oordraging op analoë gevalle) gerugsteun deur die aanskoulikheidsfaktor, hier besonder viriel.

Die voorbeelde:

Hardloop:

"Hardloop (rol) 'n see reg op ons af."

"Mis hardloop (beweeg) aanhou wes."

"En 'n swart wolkie hardloop dié kant toe."

"As daai wind opstaan, sal jy darem sien skuide hardloop" (vinnig seil).

"En hy ('n vis) hardloop en hy loop die lyn skoon af."

Lê:

"Hier lê (is) 'n klompie mooi harders."

"Twee dae voor die water sal gaan lê."

"Die mis wil loop lê" (opklaar).

"Toe ons nou daar op die water lê" (dryf).

Loop:

"Die see is maar soos die vis loop" (beweeg).

"Die vis loop altyd voor die witwater - en so loop hy, hy loop tot hy in die sand in is."

"Die joppels loop nè" (volg mekaar vinnig op).

"Ons loop (seil) vandag Stormsrivier."

"Die skuit loop (is toegerus) met die enjin saam."

"Groot steenbras loop hierlangs" (hou).

"Die wolke loop (dryf) verkeerde kant."

"Glas loop vinnig af" (die temperatuur daal vinnig).

/ ...

Stap:

„Ons (die skuite) stap weer in 'n ry huis toe."

„Sê vir die drywer hy moet laat meer vinnig-ter stap."

„Die boot stap (vaar) uit."

„Daar stap (swem) 'n Noorkapper" (walvis).

(ii) VERBA SOOS HULLE GEBRUIK WORD:

Beur:

„Vis beur (rem) kwaai."

„Beur (haal uit) kêrels."

Boet:

„Al wat hy doen is seën boet" (d.i. beskadigde dele van nette vervang).

Brand:

„Die water brand nie as die maan skyn nie."

Opm. Gebruiklik is ook die substantiva vuur en swael met verbale funksie. Vgl.

Swael: „Hy (die water) wil nie swael nie."

Vuur: „Hoe vuur seewater dan tog weer so sleg!"

Druk:

„Hulle (die vis) druk goed" (byt vinnig).

„Die wind druk kwaai" (waai teen 'n hoë spoed).

Draai:

„Die water moet eers draai" (daar moet eers 'n verandering kom).

„Die weer draai (verander) mooi."

„Vis het gedraai" (het hulle laat oorweldig).

Gier:

„Gier gou die bakkie" (vgl. van Dale, gieren, plotselinge zwaaiende beweging (van een schip) zwenking waardoor de richting der vaart verandert.)

Kalfaat:

„Ons moet die skuit loop kalfaat (vgl. van Dale, kalfaten, scheepsnaden dichten met werk en teer.)

Kry:

„'n Storm kry (tref) ons."

„Sleg ding het ons daar gekry" (getref).

„Toe kry hy vir my" (loop hy my storm).

Lans:

„Kom help gou die skuit lans" (lans)

(op die wal bring). (Opm. Ek kon nie die herkoms van lans in woordeboeke tot my beskikking opspoor nie).

Laweer:

„Ons moet laweer vir die huis." (Vgl. Nederlands: laveren, beurtelings over de ene en de andere boeg zeilen teneinde tegen de wind op te werken (van Dale)).

Maal:

„Die kuil maal" (d.i. wanneer die vis in die punt (kuil) van die net rondspring).

Smaak:

„Dit smaak (voel) vir my ons gaan sleg weer kry."

„Hoe smaak (voel) dit vir jou, pik hulle?"

„Die ding smaak (lyk) nie goed nie."

Opm. In die geval van smaak het dus betekenisverskuiwing plaasgevind. So ook in die geval van druk en draai).

Swaai:

"Gaan ons Sondag bietjie swaai?" (hengel).

Stoot:

"Stoot (trek) in die rieme."

"Die vis stoot" (byt vinnig).

"Wind stoot die water smoet" (maak die water gelyk).

"Water stoot" (dit word hoogwater).

(iii) VORMING VAN VERBA:

Deur komposisie:

Subst. + Verbum:

Baslê:

"Ons moet die seën loop baslê" (d.i. in 'n looibasmengsel plaas ten einde dit sterk te maak).

/ ...

Hoekvat:

„Vis wil nie hoekvat nie.“

Lynwerk:

„Hy sit nog so sit lynwerk“ (d.i. vang met die lyn).

Loodsleep:

„Wil jy nie saamgaan loop loodsleep nie?“
(‘n vaste uitdrukking (Lambertsbaai) vir visvang met ‘n lyn).

Sakvat:

„Baie gepraat, sat ore, nou sê ek sakvat kêrel“ (word ontslaan).

Opm. Die gebruik van sat in die betekenis van niks of geen is beperk tot die gemeenskap van Velddrif. Vgl. Sat (geen) vis. Sat (niks) kos.

Sat in bogenoemde betekenis vind ek nie in Nederlandse woordeboeke opgeteken nie.

Ek het egter gevind dat Anton Coolen zat betreklik baie in dieselfde betekenis (nl. niks of geen) gebruik. Vgl. „Ik heb er trubbel zat mee gehad“ (Kinderen van ons Volk p. 17).

Wallê:

„Heeldag wallê (tuis bly) waar kry ons kos?“

-254-

Walmaak:

„Kan toe nie anders, moes loop walmaak“
(d.i. die skuit op die wal stuur).

Watermaak:

„Watermaak! vis loop uit!“ (d.i. slaan
met 'n paal in die water om die vis af te
skrik).

Adv. + Verbum:

Afsaal:

„Wat ons nog so afsaal (d.i. die nette ens.
van die skuit neem) breek die tou.“

Deurbars:

„Oppas, hulle wil deurbars“ (die vis wil
by die opening van die net deurbars).

Inskep:

„Weer inskep manne“ (die skuit vol vang).

Kaalmaak:

„Dis al die baie skuide wat die seewater
kaalmaak.“

Omsit:

„Toe die weer omsit (verander) toe loop pro-
beer ons weer.“

/ ...

Omslaan:

„As ons nou omslaan“ (skipbreuk ly).

Oplê:

„Septembermaand oplê, vis broei“ (d.i. dan word daar tuis gebly „op die wal gelê“ d.w.s. van niksdoen lê die vissers dan rond).

Oproei:

„Wat ons nou oproei om die seil staan te maak“ (d.i. 'n endjie roei voordat....).

Oorgee:

„Smaak vir my vis begin oorgee“ (beur nie meer nie).

Opspoel:

„Toe die twee manne nou opspoel (d.i. toe die lyke uitgespoel het) toe lyk hulle nou nie soos mense van die plaas nie.“

Oprys:

„Vis is aan oprys“ (begin na die oppervlak-te kom).

Uithelp:

„En niks wat ons kan uithelp nie“ (verligting kan bring nie).

Uitskrop:

„Dan staan die manne staan uitskrop“ (groot hoeveelhede word gevang).

Uitspoel:

„Weer 'n slag uitspoel vanaand“ (kroeg besoek).

(iv) VERDERE KENMERKE.

Daar is 'n baie sterk neiging om dinge soveel moontlik aktief (en nie passief) te stel. Vgl. „Dit gaan maar swaar. Partysmale weke laat jy nie kan in nie. Nie 'n pennie vir 'n stukkies brood nie. Gaan steel jy, sit hulle jou in die tronk“ (i.p.v. die passief: word jy in die tronk gesit).

„As die storm opkom, moet hy loop vir die huis. Bly jy op die water, slaan hy jou stukkend“ (i.p.v. word jy stukkend geslaan).

Ook die volgende gevalle, wat grammaties verder as A.B.-Afrikaans gaan, word as 'n uitvloeisel van die gewoonte om dinge so te sê konsekwent aktief te stel, gesien. Vgl.

-257-

Die water swart mooi daar anderkant.

Dit donker vinnig.

Net so mooi as hy daar is net so gou lelik
hy.

Ons was sommer nou op die water toe geel hy.

En hy blou sommer so.

Hierdie gebruik blyk nie uitsluitend eie aan die visserstaal te wees nie. Die volgende parallel is bv. in Nederlands opgeteken. Vgl. De avonden donkeren al (Marsman: Verzamelde Gedichten p. 78).

Die Sterk Werkwoord:

Die volgende reste van die ablautsistiem is opgeteken:

En dis wat ek sien riem kom na my kant toe -
man, en ek greep hom met my hande vas.

Hy gee nog een en die skuit ploog halflyf
in die sand.

Hy swaai sy stert, maar hy smeet my van de
water.

Al hierdie gevalle is opgeteken

in die gebied Jeffreysbaai-Stormsrivier.

Die volgende kom algemeen voor:

Die skipper wis toe nie van die tamaai groot klip nie.

Ek dag toe ek doen 'n goeie ding.

Maar sien ons het gedag dis klaar met ons.

In teenstelling met die alledaagse Afrikaanse spreektaal waarin daar nog reste van die ablautsistiem voorkom (bv. wis, dag/dog, sprak, sloeg, begos) en meer bepaald in 'n gemoedelike sfeer buite tydsverband gebruik word, verskil die visserstaal van algemene Afrikaans hierin dat dit (i) meer reste bewaar het, (ii) dat daardie reste, wanneer in sinne gebruik, nog beslis temporale waarde het.

Die Historiese Presens:

Die historiese presens het by gewone mededeling of vertelling die gebruikelike tydsvorm van die werkwoord geword. Die visser stel dít wat in die verlede plaasgevind het asof dit deel van die hede is, m.a.w. die deurleefde word gedramatiseer

tot 'n momentane belewenis. Gevolglik dra die historiese presens daartoe by dat die spreker her-ervaar, terwyl die aangesprokene hom sodanig in die vertelling inlewe dat die aanskoulike daarstelling daarvan hom dwing tot mee-belewing. Dit is dan voor die hand liggend dat dié tydsvorm by uitstek 'n taalmiddel is om ervarings of waarnemings aanskoulik „voor te stel“, en die oorfloedige gebruik van hierdie tempusvorm sluit aan by ander taalmiddele aan die hand waarvan bevind is dat die visser se taalusus in 'n hoë mate sy gebondenheid aan die sintuiglik-waarneembare of waargenomene openbaar. Ter illustrasie word daar van 'n verteenwoordigende groep voorbeelde gebruik gemaak: „En ons haal die wal so skraps-skraps.“ „En hy gryp my beet.“ „Toe kan jy mens sien hardloop.“ „Hy staan toe daar staan bewe.“ „En die skuit sak, hy sak toe weg onder die water in.“ „En toe daar lê hy, poot in die lug.“ „Daar lê toe vir jou rob.“ „Ek skree vir die manne slaan en jy sien net die bruinvelle trek deur die lug.“ „Met wat ons optrek, kom daar vir jou 'n skwal wind aan.“ „So 'n minuut of so toe vat hy die lyn.“ „Ek pluk so vinnig ek kan, maar die splinternuwe lyn loop

hy morsaf." „Ja hy breek hom en ek kan hom nie vashou nie en hy hardloop en hy loop die lyn skoon af."

Hieruit blyk dat die visser van die historiese presens gebruik maak om gebeure te stel asof dit tot die hede behoort. Daardeur herwin die volle gebeurtenis sy lewendigheid.

Vaagheid t.o.v. die semantiese inhoud van sekere Verba.

Soos in die geval van die ander woordsoortelike gebruike, verraai die vissers ook ten opsigte van die werkwoorde 'n onbeholpenheid sodra hulle met verba probeer werk wat nie in die alledaagse omgangstaal voorkom nie. Die gevolg is dat hulle in werklikheid iets anders sê as wat bedoel word. Sulke verba is waarskynlik deel van die passiewe taalskat. Vgl.

Ons het ons misluk (misgis).

Hy versweer (bevestig) hy't dit gesien.

Om dit te verboet (verhoed).

Hulle verbruik (gebruik) die haai.

Die wind ontroer die water baie (maak die water onstuimig).

Die Deelwoord:

Die vissers maak byna konsekwent van die prefiks ge- gebruik in die vorming van die verlede deelwoord in gevalle waar A.B. (meer bepaald onskeibaar saamgestelde werkwoorde, veral die beginnende met be-, er-, ont-, ver-) dit nie toelaat nie. Vgl.

Nou't julle die ding gebeneuk.

Ons het nie die man gebeker (herken) nie.

Ja, ons het al geontmoet.

Maar hy't my seker nie geverstaan nie.

As jy dit nie wil ge-erken het nie.

Toe het hulle maar gevertrek.

Skeibaar saamgestelde verba neem gewoonlik, maar nie konsekwent nie, die verlede tydsteken by die eerste lid

van die samestelling in teenstelling met A.B. waar die tweede lid (na skeiding van die dele) dit neem. Die visser realiseer blykbaar die saamgestelde verbum as 'n onskeibare eenheid.⁵⁰⁾ Hierdie gebruik kom betreklik frekwent voor. Vgl.

Ons het nie kon gedink het dat ons in die makke water kan geomslaen het nie.

Dis weer hulle se kinders wat gekwaaddoen het.

Ek kan nie die mas gestaanmaak het nie.

Toe ons nou die seën mooi geuitlig het, loop skeur hy.

Sy ma het gemooipraat, maar hoor hoor hy toe nie.

Toe't hy vinnig ge-opkyk. ...

Ons het gou die skuit ge-afsaal.

/ ...

50) Hierdie gebruik is hoofsaaklik hoewel nie uitsluitend nie, beperk tot die weskusvisser.

-263-

Baie dikwels word die hulpwerkwoord het + die verlede inf. van om te wees gebruik om die preteritum aan te dui. Vgl.

Hier het baie mens gewees (hier was....)

Maar ons het nie daar gewees nie.

Daai tyd het daar haai gewees die hele baai vol.

Daarbenewens gebruik vissers van Hondeklipbaai en Port Nolloth was + 'n deelwoord om die verlede tyd aan te gee. Vgl.

Ek was geloop veld toe.

Ons was gou gery na Garies.

Die skuide was geloop Swartlyntjies toe.

Hierdie gebruik is afwykend van algemene Afrikaans in die opsig dat laasgenoemde hier die konstruksie het + deelwoord sou gebruik (bv. Ek het veld toe geloop; Ons het gou gery na Garies). Die verbinding was + deelwoord is algemeen Nederlands (vgl. „Ik was gelopen“.) Dit is dus

/ ...

baie moontlik dat hierdie gebruik in genoemde gebied behoue gebly het.

Ongewoon in algemene Afrikaans is die verbinding deelwoord + infinitief.
Vgl.

Ons het gekom haal die seil.

Ons het gegaan kyk.

Ek het geloop haal die ding.

Hy het geloop kyk die enjin.

Die skipper het die skuit geloop regmaak.

In algemene Afrikaans is die neiging om die verlede tydsteken ge- na het weg te laat wanneer die gesegde uit twee verba bestaan (bv. Ons het die seil kom haal). Die vissers realiseer blykbaar die twee verba (omdat hulle in die sin in vaste jukstaposisie gebruik word) as 'n kompositum. In ooreenstemming met die gebruik ten opsigte van gewone verba (ek het gespeel) neem die „kompositum" die verlede tydsteken na het.

-265-

Afwykend van bogenoemde gebruik (beperk tot die gemeenskappe van Port Nolloth en Hondeklipbaai) is die volgende konstruksie: ge- + infinitief i.p.v. het + dw. + infinitief. Vgl.

Ek het my sak kom gehaal.

Hulle het die skuit loop weggebring.

Hulle het die kreefdoppe loop weggegooi.

Ons het die trolnet loop reggemaak.

Die aanneemlikste verklaring vir hierdie gebruik lê m.i. daarin dat dit tot stand gekom het en reël geword het na analogie van die normale konstruksie (ook in algemene Afrikaans): iemand kom aangesit; die sees kom aangerol soos wiele; wie kom hier aangeloop? Hierdie konstruksie is ook algemeen in Nederlands. Vgl. "Wie komt daar aangelopen?" Dit blyk dan dat die vissers hier verder gaan as algemene Afrikaans en Nederlands.

'n Verdere algemene afwyking is die gebruik van gehet i.p.v. gehad:

/ ...

Ons het nooit baie gehet (gehad) nie.

Die vis het baie kuit gehet.

Ons vistermanne het al baie swaar gehet.

Hierdie verskynsel bied 'n aanduiding van die gewigtige rol wat analogie as taalmakende faktor in die algemeen speel, maar veral in die geval van die spraakmakende gemeenskap in isolasie.

DIE HULPWERKWOORD.

Die gebruik van die bewegingsverba loop, gaan en kom met die sintaktiese funksie van hulpwerkwoord is algemeen in die taal van die vissers.

Die aanwending van loop in:
 „Ek het gou loop kyk as die water al groei”;
 „Hulle het geloop afhaal die skuit van die klipbank”; „Die vrouens het die vis geloop vlek, dui enersyds inchoatiewe aspek aan, en andersyds suggereer dit beweging van (een plek na 'n ander) sterker as gaan (die normale gebruik in A.B. in dergelike gevalle). Hierdie gebruik van loop i.p.v. gaan dui

/ ...

verder op 'n verbleking van die etimologiese betekenis van gaan. Dit kan ook wees dat die visser in gevalle soos hierdie liewer met „loop” werk, aangesien hy hoofsaaklik met gaan werk wanneer hy die futurum uitdruk (vgl. Jy gaan vir jou vasloop). Ek sou sover gaan om te beweer dat die gebruik van gaan in hulpwerkwoordelike funksie beperk is tot die futurum.

Daar is nietemin voorbeelde opgeteken waar loop se etimologiese betekenis verbleek het, sodat dit bloot aspekwaarde het, bv. „Hy het sommer net daar loop sit.” „Ons het bietjie loop ry.” „Hy loop sê mooi vir die kaptein.” In ander gevalle weer het loop futurumwaarde (met behoud van die etimologiese betekenis), bv. „Ek loop kyk so oor 'n rukkie hoe die glas staan.” „Sy loop gee middag die boodskap vir ou Hanna Tol.”

Gaan: In die visserstaal het gaan die in A.B. gebruiklike sal feitlik heeltemal verdring om die futurum uit te druk. Ek gee slegs 'n verteenwoordigende groep voorbeelde: „Jy gaan (sal) nou-nou oorval.” „Vrou gaan (sal) hy nog vat.” „As jy snoek nie vinnig onder jou arm inswaai nie, gaan

hy vir jou liederlik byt."

Kom: Gebondenheid aan die begeleidende aanskouing blyk uit die gebruik van kom in hulpwerkwoordelike funksie. „Hier kom hardloop 'n seun aan" (d.w.s. 'n seun „beweeg" al hardlopende (uit een oord na 'n ander „nader")). „Daar kom ry mense aan." Kom druk in albei gevalle duratiewe aspek uit. Daarenteë behou kom sy etimologiese betekenis (d.i. beweging na). Voorbeelde is opgeteken waaruit dit skyn asof die etimologiese betekenis van kom verbleek het, sodat dit bloot futurumwaarde het, bv. „Dit kom mis word." „Dit kom kwaai see word." „Dit kom noordweer word." Dit word as 'n waarskynlikheid gestel omdat daar nie sekerheid is of kom hier nie nog iets van sy etimologiese betekenis behou nie. Dit is nie vir my 'n uitgemaakte saak of die visser nie hier die idee van beweging van „iets" uit een oord na 'n ander in gedagte gehad het nie.

Uit die gebruik van loop, gaan en kom, kan dan die volgende gevolgtrekking gemaak word: Die visser gebruik loop wanneer hy 'n sintuiglike indruk noukeurig weergee (vgl. Ek het gou loop kyk as die water al groei). Loop is hier aanskouliker as die

gewone, en in A.B. gebruiklike gaan. Selfs in gevalle waar die etimologiese betekenis van loop verbleek het, dui die gebruik daar op 'n neiging tot konkreter daarstelling van feite of gebeure (vgl. Hy het sommer net daar loop sit). Dit wil voorkom asof loop gaan in dergelike gevalle heeltemal verdring het. Verder blyk dit dat gaan gebruik word om die futurum uit te druk, maar dat loop en kom, gaan plek-plek verdring by die uitdrukking van die futurum.

Ten slotte is dit duidelik dat loop, gaan en „vermoedelik“ kom in hulpwoordelike funksie hulle etimologiese betekenis dikwels inboet, sodat hierdie hulpverba bloot aspek aandui, maar dat dit desnietemin hulpmiddels is by konkrete taalgebruik.

Soks in die geval van die ander woordsoorte, is die omvang van die verbale taalskat betreklik klein. Daar word hoofsaaklik met verba uit die konkrete sfeer gewerk. Andersins word die verbale begrip omskrywe met middele uit die aktiewe taalskat. Verder moes geblyk het (i) dat daar heelwat reste in die visserstaal behoue gebly het wat in algemene Afrikaans afwesig

is, (ii) dat daar dikwels verder as algemene Afrikaans gegaan word, enersyds, weens die gewoonte om dinge soveel moontlik aktief te stel, andersyds omdat A.B.-invloed nog nie behoorlik kon deurwerk nie.

DIE UITROEP.

Die gebruik van die volgende woorde as uitroepe is algemeen: „O alla“, „sjoe“, „siesa“, „sie“, „o gonna“, „eina“. As uitroep druk elkeen afsonderlik min of meer die volgende uit: O alla (bewondering). Vgl. „O alla! Dis nou vir jou 'n skuit.“

Sjoe (vermoeidheid). Vgl. „Sjoe! Ons was klaar van die sukkel.“

(verbasing). „Sjoe! Hier's vis! skuide vol kan ons vang.“

Siesa (bewondering). „Siesa! Kyk dan net vir so 'n geelstert.“

Sie (bewondering). „Sie! Waar was jy. Jy moet hom gesien baklei het.“

/ ...

Sie (verbasing). „Sie! Maar dis 'n tamaai een dai.”

O gonna (skrik). „O gonna! Seën loop perpeller toe.”

In oomblikke van verbasing word uitroepe gevorm deur sametrekking van woorde, bv. „So by my siel.” Vgl.

So by my siel! Waar loop so 'n skuit nou.

So op die dorp! Hier lê vir jou rob.

Aan die brand! Nou kan ons weer vol maak.

Die meeste uitroepe kom egter in 'n bepaalde sinsverband voor, bv.

(i) Vooropplasing van 'n substantief:

Skuit! Hier lê vir jou skuit.

See! Die plek kry vir jou see.

Wind! Hy't dae aanmekaar gewaai.

Haai! Hierdie gat was van die haai, jy kan op hom geloop het.

(ii) Vooropplasing van 'n pronomens:

Hulle! Hulle sal nie vir jou help nie.

Ek! Ek hou my net daaruit.

Hy! Mens moet nie met hom saam moeilikheid maak nie.

Sy! Sy skrik vir g'n man nie.

(iii) Vooropplasing van 'n verbum:

Dans! Ons het gedans laat hulle komberse moes bring om ons af te droog.

Werk! Ons het gewerk van daguit tot hier donker toe.

Slaap! Ons het nooit geslaap nie.

Vloek! Dai man kan gevloek het.

(iv) Vooropplasing van 'n adjektief:

Asvaal! Die hele wêreld was asvaal.

Kwaad! Hy was vir jou kwaad - smaak vir my hy kan sommer enige mens gedood het.

Groot! Dit was vir jou 'n tamaai groot vis.

Mak! Wag maar jy sal sien hy bly nie so nie.

Siek! Die trop manne was somer sleg siek.

(v) Vooropplasing van 'n preposisie:

In! Hy was nie in die ding nie man, hy was binne in hom.

Uit! Waar sien jy vis uit - somer 'n paartjies wat bo-oor gespring het.

(vi) Vooropplasing van 'n onbepaalde telwoord:

Baie! Daar was vir jou baie, die hele plek vol.

(vii) Vooropplasing van 'n klank-nabootsende interjeksie:

Klap! Sê die enjin toe's alles stil.

Weep! Val hy daaronder.

Doef-doen! Kom die ou skuitjie nog so aan.

- (viii) Vooropplasing van 'n interjektiewe woordgroep:

Blou van hongerte en koud! het ons die wal gehaal.

Lui en skelm! So's hulle.

Vaal, vaal, vaal! loop vis toe onder die skuit.

- (ix) Agteropplasing van 'n interjektiewe woord of woordgroep:

Hulle was sommer stukkies gewees - stukkies!

Die heel klomp staan toe daar - arm klomp mens!

Toe ons daar kom, toe's almal weg - nie 'n asem nie!

- (x) Skeiding van sinsdele deur 'n ingeskeawe interjeksie of vokatief:

Was 'n vreselike ding - goeie mens! ons het nie gewet waarnatoe nie.

Die see - mense! hy's weer op wiele.

/ ...

Seewater - sjoe! hy raak hier omgekras.

Die vis van die plek het skool gegaan -
siesa! hulle het skool gegaan.

Die mense van die plek - kêrel! hulle
kan vir jou suip.

Dai man is sterk - o alla! hy skrik vir
g'n mens nie.

Baie uitroepe moet as kort
vorme opgevat word, bv. „Koffie!“ (← ons
wil koffie hê). „Geelstert!“ (← hier is
baie geelstert). „Mens!“ (← daar was
baie mense). „Opgepak!“ (← die skuit
is vol vis).³²⁾

/ ...

32) Vgl. verder „Die Nie-Mededelende Sin“
hoofstuk III, pp. 383-393.

Slotopmerking.

Uit hierdie hoofstuk moes dit geblyk het dat die vissers hulle goed behelp met die woordvoorraad waaroor hulle beskik, maar dat dit 'n beperkte woordvoorraad is en bly. Hoewel ons nie weet wat ons in Afrikaans as 'n beperkte of omvangryke woordeskat moet beskou nie, is ons indruk dat die woordeskat van die vissers beperk is. Om nou iets van 'n sintetiese beeld van daardie beperktheid te gee, laat volg ons nou hieronder die woordeskatontleding van twee tiperende stukke.

(a) „Vis was die dag ver. Ons kan nie bykom nie. Laatdag maar 'n bossie of twee. Die weer was soos vandag. Die manne moet teen die wind opsukkel. Ons moet nou maar so gaan soos die wind ons jaag. As die wind bietjie meer opkom, kwaai word dan moet ons huistoe. Jy kan nie werk nie, oppas vir die brekers.

/ ...

-277-

Hier is geen hulp. Van geen kant af geen hulp nie. Kla! ons kla nie oor ons swarigheid. Teen wat sal ons kla. Ons het nie mens wat hulle se oor na ons kant hou nie. Kry baie swaar. Het nie witmense wat ons nooit sal help nie. Maak vir ons liewerste swaar. So gaan dit maar."

(b) „Mens moet amelee wakkerloop. As jy op die seewater is dan moet jy nou nie slaap nie. Jy moet amelee jou lampe rondgooi. Kyk as die weer bly mooi. Altyd rondkyk, altyd rondkyk. Jy gaan partyslag uit dan's die weer soos nou. Nie 'n wolkie nie. Nie 'n windjie nie. Jy gaan nou uit. Jy kry jou manne. Jy gaan nou uit. Nou gaan jy uit. Jy loop nou met jou skuit. Jy loop nou na jou merke toe. Jy loop nou maar so. Seewater is pragtig, mooi, glad. Soos hierdie tafel so glad is hy. Jy kom nou by jou merke. Begin nou regmaak. Gooi anker af. Sit aas aan. Laatsak die lyne. Nou begin vis pik. Hy pik kwaai so in die vroegmôre. Jy kan nie voorbly nie. Gooi in, trek uit. Gooi in, trek uit. Jy's nes (← net soos) jy so lewendig is. Nou gaan jy so aan. Vergeet nou skoon om op te let na die weer. Jou vakkie raak nou vol. Hou maar so aan. Wat jy nog so sit, so

/ ...

sit vang. Jy sit nog so sit vang. Staan 'n ligte briesie op. 'n Geraamtetjie wat ons sê. Spring jy nou op. Kyk die wêreld so deur. Kyk nou as die weer nou omsit. Sê jou hart oppak. Sê jy nee, nie as vis so byt nie. Vang jy maar weer. Skree 'n man hy skree: skipper ons gaan kwaaisee kry. Kyk jy nou. Sien net knoppies, knoppies, knoppies aanmekaar. Skree jy. Trek op die anker! Steek op die mas! Sedoossee! Ons moet jaag voor ons grondsee kry. Maas-trop sukkel nog met die mas. Hy sukkel om hom reg te kry. Staat 'n blindesee op hier by die skuit. Breek die skuit, die skuit vol water. Nou jaag ons. Ons jaag al voor die wind uit. Ons jaag nou, jaag tot ons binne in die wal in is. Dan's ons moeg, klaar, stokflou."

Hierdie stukke gee m.i. 'n goeie beeld of indruk van wat die sprekers wou sê. Hier is nou die kwantitatiewe middele waarmee hulle dit gedoen het:

Stuk (a): Totaal woorde wat gebruik is : 117.
16 selfstandige naamwoorde waarvan wind 2 keer, hulp 1 keer en kant 1 keer herhaal word. Dus 12 verskillende s.nwe.

-279-

22 werkwoorde waarvan is 3 keer, kla 3, het 1 en gaan 1 keer herhaal word. Dus 14 verskillende wwe.

2 byvoeglike naamwoorde.

14 bywoorde waarvan swaar 1 keer en maar 1 keer herhaal word. Dus 12 verskillende bywoorde.

7 voorsetsels waarvan vir 1 keer en teen 1 keer herhaal word. Dus 5 verskillende voorsetsels.

2 voegwoorde.

1 interjeksie.

Stuk (b): Totaal woorde wat gebruik is : 316.

41 selfstandige naamwoorde waarvan skuit 3 keer, seewater 2, weer 3, merke 1, anker 1, vis 1, knoppies 2 en mas 1 keer herhaal word. Dus 27 s.nwe.

69 werkwoorde waarvan jaag 4 keer, sukkel 1, kry 1, is 6, kyk 4, gaan 2, loop 2, sit 4, pik 1, ingooi 1, uittrek 1, staan 1, sê 2, en skree 2 keer herhaal word. Dus 37 verskillende wwe.

/ ...

8 byvoeglike naamwoorde waarvan glad 1 keer herhaal word. Dus 7 verskillende b.nwe.

60 bywoorde waarvan nog 2 keer, net 1, so 12, maar 2, altyd 1, amelee 1, nou 19, dan 1 en as 1 keer herhaal word. Dus 20 verskillende bywoorde.

12 voorsetsels waarvan by 1 keer, in 2 en met 1 keer herhaal word. Dus 8 verskillende voorsetsels.

5 voegwoorde waarvan soos 2 keer herhaal word. Dus 3 verskillende voegwoorde.

1 interjeksie.

Om die gedagte van die beperktheid van die woordeskat te toets het ons 'n stuk van D.F. Malherbe uit „Hans-die-Skipper.⁵¹⁾ nagegaan wat in lengte presies dieselfde is as stuk (a), nl. : 117 woorde.

(c) „Dis alles baie maar wat jy daar

/ ...

51) Ek maak spesifiek van „Hans-die-Skipper" gebruik omdat Malherbe in hierdie werk die visserslewe as tema gebruik vir die uitbouing van sy arbeidsgedagte.

-281-

sê, maar jy kan nooit dink nie - die
 kêrel moet uit die skool uit by die end van
 die jaar dat hy die kuns kan kom leer....
 Toe ek so oud was soos Johan ... Ja, nee,
 Meester, hy moet skipper word.... saam
 met my op die blou water, leer om die
 seile te span en die stuur te woel dat die
 voorsten galop bo die brander se rug, dat
 hy kan sweet van werk en leer wat dit is om
 jou brood te verdien met eerlike werk van
 jou hande. Want ek het 'n groot plan,
 Meester. As ek nog 'n skuit het - jy kan
 nooit dink nie - nog 'n" (Hans-die-
 Skipper 15^e druk p. 23).

Hier is die kwantitatiewe
 middele waarmee Malherbe dit gedoen het:

21 selfstandige naamwoorde waarvan werk 1
 keer herhaal word. Dus 20 verskillende
 selfstandige nwe.

19 werkwoorde waarvan is 2 keer, kan
dink 1, kan leer 1, het 1 keer herhaal
 word. Dus 14 verskillende werkwoorde.

6 byvoeglike naamwoorde.

8 bywoorde waarvan nooit 1 keer en nog
 1 keer herhaal word. Dus 6 verskillende
 bywoorde.

-282-

9 voorsetsels waarvan uit 1 keer, van 2, met 1 keer herhaal word. Dus 5 verskillende voorsetsels.

2 voegwoorde.

Groot verskil is daar nie.

Stel ons hiernaas egter 'n stuk waarin dr. Malherbe self aan die woord is, blyk baie duidelik dat die woordeskat van die visser relatief beperk is.

(d) „Meester was in een van sy droomstemminge en het op stoep sit en kyk na die breë, vyftien voet hoë branders wat na die rotskant toe digterby sierlik inbuig met geweldige swaarte van blou-groen lyf maar dieper in die baai-boesem net effe hulle koppe skud dat die haarlokke sneeuwit bewe in die namiddagson hoog bo skommelende waterdieptes, en wat met rasende snelheid voortskuiwe, breed en hoog, en eindelik ver teen die sandbodem met dreungeweld neerslaan en die duimlyn soom met 'n skuimveld van bruisende prag. Soos magtige lang rye van oorlogsruiters in aanval-vaart, swierig in vooroorbuiging van slagvaardige lywe,

/ ...

gly hulle in die dwarste verby, onophoudelik voortgestoot uit die matelose heikrag van donkerblou dieptes agter. Verwonderd " (t.a.p. p. 47).

Die kwantitatiewe middele waarmee Malherbe dit gedoen het is:

26 verskillende selfstandige naamwoorde.

10 verskillende werkwoorde.

12 bywoorde.

17 byvoeglike naamwoorde waarvan hoog 2 keer herhaal word. Dus 15 verskillende byvoeglike naamwoorde.

21 voorsetsels waarvan in 5 keer, na 1, van 4 en met 3 keer herhaal word. Dus 8 verskillende soorte voorsetsels.

6 voegwoorde waarvan en 3 keer herhaal word. Dus 3 verskillende voegwoorde.

'n Vergelyking tussen stuk (a) V. (117 woorde) en stuk (d) M. (117 woorde)⁵²⁾

/ ...

52) V. = visserstaal.
M. = Malherbe.

toon die volgende:

V.	12	verskillende	s.nwe.	M.	26.
V.	14	"	ww.	M.	10.
V.	2	"	b.nwe.	M.	15.
V.	12	"	bywoorde	M.	12.
V.	5	"	voors.	M.	8.
V.	2	"	voeg- woorde	M.	3.

Daar is 117 woorde in die visserstaalstuk. As ons die s.nw., ww., ens. uithaal tel dit 47 verskillende woorde (d.w.s. s.nw. + ww. + b.nw. + bw. + voors. + voegw. = 47). Van die 117 woorde in Malherbe se stuk is 74 verskillende woorde. Die bywoorde, voegwoorde en voorsetsels, in beide stukke gebruik, kom wat getalle betref, sterk ooreen. As ons egter die visserstaalstukke (a) en (b) teenoor mekaar stel, blyk dit dat daar in stuk (b) (316 woorde) 20 verskillende bywoorde voorkom teenoor 12 (in stuk (a)), 8 verskillende voorsetsels teenoor 5 (in stuk (a)), 2 verskillende voegwoorde teenoor 3 (in stuk (a)). Dit wil dus voorkom asof die vissers, selfs met toename in lengte van stukke (stuk b is byna 3 keer langer as stuk a) met min of meer dieselfde getalle van genoemde woordsoorte werk. As

ons hierdie feit in die oog hou, en ons stel stuk a (V.) en stuk d (M.) teenoor mekaar, neem ons a priori aan dat die getalle van die onderskeie woordsoorte in 'n langer stuk by Malherbe aansienlik sal toeneem.

Die verskille in die selfstandig-naamwoordelike en byvoeglik-naamwoordelike gebruik by die vissers en by Malherbe is opvallend groot. Omdat die visser, relatief gesproke, baie selfstandige naamwoorde gebruik, verwag 'n mens meer byvoeglike naamwoorde. Die teendeel is waar. Die visser gebruik 1 b.nw. vir elke 6 s.nwe., terwyl Malherbe ± 2 b.nwe. vir elke s.nw. gebruik. Hierdie syfers toon dat die vissers met 'n heel beperkte voorraad werk.

Watter gebruik hulle verder maak van die verbinding van hierdie beperkte woordvoorraad tot woordgroepe en sinne, word in die volgende hoofstuk bespreek. Daar sal ons sien dat hulle met die woordverbinding, dus sintakties, baie of die meeste van hulle probleme van 'n beperkte woordvoorraad oplos of omseil.

HOOFSTUK III.DIE SINTAKSIS.Inleiding:

In die visser se taal is daar min sprake van strawwe en geïntegreerde sinsbou. Die visser is nie daartoe in staat om 'n gedagte-inhoud meteens in sy volle omvang, in hoof- en bysinne te stel soos in A.B. gedoen word nie. I.p.v. 'n sin soos: „Terwyl ons daar op die visplek lê wat die skipper 'n week of drie gelede ontdek het, kry ons die tyding dat die „Star of East" gesink het", kry ons 'n splitsing van die gedagte-inhoud in onderdele. Elke onderdeel vind op sy beurt uitdrukking in 'n meesal selfstandige sin of woordgroep. Vgl. „Ons lê toe daar op die visplek / en dis 'n visplek / die skipper het hom gekry / hy het hom so vir 'n week of drie agteruit gekry / ons lê nou daar / ons lê nog so / toe hoor ons / ons hoor van die manne van 'n ander skuit / dit was die „Eagle" / hulle sê vir ons / julle lê nog so / weet julle „Star of East" is ondertoe / op die klippe gekom / drie

/ ...

man weg.⁵²⁾

Die bostaande stuk word ongeveer soos volg gepraat: „Ons lê toe daar op die visplek. En dis 'n visplek - die skipper het hom gekry. Hy het hom so vir 'n week of drie agteruit gekry. Ons lê nou daar. Ons lê nog so. Toe hoor ons van die manne van 'n ander skuit. Dit was die „Eagle“. Hulle sê vir ons. Julle lê nog so! Weet julle „Star of East“ is ondertoe? Op die klippe gekom. Drie man weg.“ Dit is duidelik dat die verskillende „sinne“ gelykberegtig (newegesik) naas mekaar geplaas word. Die intonasie bly deurgaans dieselfde behalwe teen die einde van die vertelling waar ons 'n interjektiewe intonasie kry, bv. „Julle lê nog so!“ en 'n vraagintonasie, bv. „Weet julle „Star of East“ is ondertoe?“

/ ...

52) Daar moet nie na die sintaksis gekyk word asof 'n mens hier te make het met die gewone manier van dinge te stel nie. 'n Mens weet dikwels nie goed hoe om 'n sinsverdeling te maak nie, d.w.s. waar een sin begin en waar 'n ander eindig nie. Daarom word hier vertikale strepies (/) gebruik, i.p.v. die gewone puntuasie, om sekere spraakeenhede te skei.

Die volgende stuk kom min of meer ooreen met e.g. met dié verskil dat die intonasie konsekwent dieselfde bly. Dit word gegee soos die visser dit praat:

„En ons gaan toe uit. En ons loop reg voor die wind af. En ons kom op onse merke. En ons para daar. En ons gooi onse lyne af. En vis begin pik. En hulle pik toe in die vroegmôre nie hiernatoe nie.”

Ons kry dus 'n aaneenknoping van voorstellinge na uiterlike gesigspunte soos daardie gesigspunte mekaar, die een na die ander, in die tyd opvolg, soos ook in die volgende stuk. „Ek en 'n ander skuit seil hier deur / ons kom so reg oor / kom 'n stuk wind in die skuit / slaan hulle om / toe sê ek vir die manne / daar slaat Bloubok om / ons sukkel om by die manne te kom / dit het lank gevat / ons help so ver ons gekoon het / ons help die manne / hulle was nege man / een man het die water gevat / die man het vas geraak in die toue / iets het met hom ondertoe gegaan / die agste dag het die skuit uitgekom / hulle het nie ver van die wal af omgekeer nie / die skuit het stukkend uitgekom / van die nege man het ons agt opgetel.”

/ ...

Hierdie verskynsel nl. die aan-
eenknoping van voorstellinge wil veral twee
dinge sê: (a) vertellinge of mededeling in
visserstaal kan vrywel nooit geparagrafeer
word soos ons gewone kultuurtaal sou paragra-
feer nie, en (b) die vissers stel selde die
verband (of 'n verband) tussen dinge.

In die volgende bladsye gaan ons
wys op sekere sintaktiese kenmerke van hulle
taal. Daar word hoofsaaklik, hoewel nie
uitsluitend nie, gebruik gemaak van die vol-
gende vertelling:-

„Ons was gelaai met snoek gewees /
dit was Sondag / die skipper was gewees
Pannekoek / 'n ou passanoman / 'n kwaai
visterman / die Maandag kom ons af / ons het
so 40 snoek 'n man / ons het die snoek ge-
vang Makellabaai / toe het ons nou van
Makellabaai af gekom / hier buitekant
Simonstad / hulle noem die plek Goimaso /
ons het afgekom met die seil saam en met die
enjin saam / dit was 'n ligte sedooswind /
baie lig / ons kom nou by die plek Goimaso /
slaan ons nou reg om / dit was twintig
minute voor twee / voor ons het geseil vyf
ander skuide / hulle was van ons voor goeie
20 minute se distansie / die vyf skuide het

/ ...

maar aan die gang gegaan / die peer toe /
Kalkbaai toe / hulle het nie vir ons gesien
omval nie / die weer was so mooi / ek kan nie
gedink het dat die skuit nou op daai dag sal
omslaan het nie / die skuit se naam is die
Shamrock / sy het twee klawers by die skuit
se kop gehad / dit was 'n skuit wat gekoop
gewees het van Somerset Strand / die skuit
lê nou daar / ons kry mekaar beet / ons was
gewees elf man / toe sê ek vir 'n man / sy
naam is Jônne / hy bly agter in Glencairn /
ek sê moenie vir my beetskry nie Jônne / ek
sê verbruik jou verstand Jônne / ek skrik
so laat ek sê Jônne trek uit jou frokkie
laat ek wink / toe sê Jônne daar gaat een
man al weg / hy sink tot vandag nog / ek
sien die man bid / ek sien sy hoed dryf reg-
op / ek sien man sak weg / maar hy bid / met
die worstel van die man kom hy weer uit /
ek sien hy sak weg / dit was die laaste
gewees / sy naam was Sam / met daai worstel
het daar 'n ou slamse man / sy naam was
Joelie eenoog / 'n goeie visterman / hy's
ook al verteer al / daai tyd was hy 'n man
sê so drie, vier-en-sestig / die ou was 'n
baie lief man vir sy bekfluitjie / kan baie
lekker bekfluitjie geblaas het / toe sê ek
vir die manne wat daar hang om die skuit /
ek sê manne kyk / laat ons help vir oom
Joelie / die ou man gaan wegsak / die ou

man, hy's 'n bruinmens / hy's so spierwit
soos 'n laken / so geskrik is hy / ek het
nog nooit nie gesien 'n mens se oog is so
tamaai wonderlik groot as hy skrik / ons is
maar nog altyd met die skuit in die water in /
ons sien die vyf skuide gaan maar nog altyd
na Kalkbaai / na die peer / ek sê vir Jônne
sê wink met jou frokkie wat jy aan het / een
van die ander manne sê / ons roep hom Boy - /
sê ons kan nou swem na die lighuis / na Roe-
maansteen toe / sê ek nee Boy / ons het al
mense verloor al / swem, swem ek nie / nie
om te hou my lewe nie / die kiel dryf hier
met die skuit op / toe kan jy sien dryf / die
klomp snoeke dryf by ons / al in die rondte /
al in die rondte / dis net voëls en rowwe
(robbe) om ons / laat ek so bang is vir 'n
rof se byt / hy byt sommer / dai tanne van
hom / hond is 'n mooi een / vreselik baie
snoeke dryf toe so / die dooie visse / ons
lê nog so / toe kom 'n skuit van Simonstad
af / wat hy by ons kom / vra skipper Panne-
koek / ~~s~~kipper Pannekoek vra / hoe laat is
dit / kom julle nou / toe sê die kaptein
dis vier uur / hy sê 'n vrou het gesien 'n
man wink met 'n frokkie / toe't sy boodskap
gestuur."

/ ...

(1) VERBALE VERBINDINGE.(a) "Was + gewees":

"Was + gewees" - 'n enkele keer ook "het gewees" i.p.v. "was" kom betreklik algemeen in die visserstaal voor,⁵³⁾ Vgl. "Ons was gelaai met snoek gewees". "Die skuit was 'n skuit wat gekoop gewees het van Somerset Strand". "Ons was gewees elf man". "Dit was die laaste gewees". "Die skipper was gewees Pannekoek". Vgl. ook: "Dai tyd was ek 'n man so vyftig of bietjie oor gewees". "Hy was gewees 'n goeie visterman". "Ons was gewees tien dae op die see-water". "Daar was gewees 'n heel trop mense".

Dit blyk dat die vissers die lede van die konstruksie in sommige gevalle geskeie aanwend, in ander gevalle nie. Vgl. "Dit was die laaste gewees" X "Hy was gewees 'n goeie visterman" X "Dié tyd was ek 'n man so vyftig of bietjie ouer gewees" X "Daar was gewees 'n heel trop mens".

/ ...

53) Hierdie gebruik beskou ek as 'n Nederlandse relik. Vgl. "Ik ben er geweest".

Binne dieselfde vertelling deur-
 kruis was + gewees en was as verlede tyds-
 vorme mekaar. Vgl. „Ons was gelaai met
 snoek gewees. Dit was Sondag. Die skipper
was gewees Pannekoek. Dit was 'n ligte
 sedooswind. Dit was twintig minute voor
 twee. Hulle was van ons voor goeie 20
 minute se distansie". Vgl. ook verder:
 „Ons was vroeg-vroeg daar gewees. Die weer
was soos vandag. Die see was bietjie aan.
 Die man was bietjie laat vir sy smoot. So
was die see hogerder as dié huis. Die see
was die dag soos die berge. Die see was
 so laat jy moet opkyk na die see".

Hoewel nie dikwels nie, kom
 die konstruksie was + verlede infinitief
 (ander dan „gewees") + gewees voor. Vgl.
 „Ons was gelaai met snoek gewees". „Ons
was opgepak gewees". „Ons was van al die
 sukkel gedaan gewees". „Die water was
 die dag omgekrap gewees". „Die skuit was
 stukkend geslaan gewees".

(b) Afwykende gebruik van die Hulp-
 werkwoord.

„Kan" + verlede infinitief.

Die gebruik van kan + verlede
 inf. in die volgende gevalle, nl. „Ek kan
 toe nie gesien het waar die wal is nie".

"Hy kan mos maar gesê het"; "Hy kan baie goed bekfluitjie geblaas het"; "Hoekom kan jy toe nie die ou gehelp het nie", is afwykend van die A.B.-gebruik in dié sin dat die visser die primêre vorm gebruik waar A.B. die sekondêre vorm sou gebruik, bv. "Hy kon mos maar gesê het".

Hierdie gebruik van kan + verlede inf. kom baie algemeen voor, maar die vissers gebruik dit nie konsekwent nie. Kan + teenw. inf., bv. "Toe kan hulle maar loop"; "Toe kan jy sien dryf"; "Ons kan toe maar aangaan", kom ewe dikwels voor. Ek het gevind dat die twee konstruksies, t.w. kan + verlede inf. en kan + teenw. inf. mekaar in dieselfde mededeling deurkruis, bv. "Hy kan toe nou nie gesê het as die manne kan loop vang nie." "Hulle kan nie geloop het nie / kan nie bykom nie".

Te oordeel na die voorbeelde, kom dit my voor asof die visser die konstruksie kan + verlede inf. (bv. Ek kan toe nie gesien het) gebruik wanneer hy die perfektief uitdruk, d.w.s. wanneer hy iets as absoluut afgehandel beskou, terwyl die gebruik van kan + teenw. inf. (bv. Toe kan jy sien dryf) slaan op iets wat (vir hom, die

visser) onvoltooid is. Vgl. weer: „Hulle kan nie geloop het nie / kan nie bykom nie.”

Opm. Die A.B.-konstruksie, nl. kon + inf., bv. „Ons kon nie deur (gaan) nie”; „Ons kon nie sien nie”, is net sporadies opgeteken.

'n Interessante losstaande geval is: „Wat ons daar kom, help ons sover ons gekoon (gekon) het.” Hier kry ons dan die verlede tydsteken (ge-) saam met die sekondêre vorm van kan (nl. kon) + het. Ek het hierdie gebruik meermale buite die vissers-taal in primitiewe Afrikaans gehoor, bv. „As ek net gekon het, sal ek gehelp het.” Die gebruik lyk my 'n normale analogieformasie van het + verlede inf., bv. „As ek gegaan het, sou dit anders gewees het.”

„Moet” + infinitief.

Wanneer die visser die perfekte met moet wil uitdruk, kry ons die konstruksie het + moet + inf., bv. „Ons het toe net moet kyk laat die seën nie in die perpeller kom nie”. „Ek het moet laat weet ons is op die klippe”. „Hulle het moet afgooi die trop vis net so”. „Toe het ons moet jaag vir die wal”. „Net daar het

die skuide moet terug (keer).". Hierdie konstruksie is 'n parallel van 'n konstruksie in Nederlands, nl. „Wij hebben moeten kijken." Ek beskou dit dus as 'n Nederlandse relik wat in die visserstaal behoue gebly het.

'n Variant op bogenoemde konstruksie is: „Hulle het toe moet gaan kyk het waar die fehler lê". „Ons het moet gery het Kaap toe". „Ons het moet loop sê het laat twee man weg is." Die gebruik van die tweede het is blykbaar om die perfektiewe aspek te beklemtoon. Beide konstruksies het 'n betreklik hoë gebruiksfrekwensie in die visserstaal.

„Het" + „Wil" + verlede inf.

Die konstruksie het + wil + verlede inf., bv. „Ons het net wil geloop het", kom algemeen voor. Verdere voorbeelde: „Ons het wil gekyk het hoe noorkapper speel". „Ons het net wil begin het". „Ons het wil gevang het". „Ons het wil gekom het".

Ons het hier blykbaar met 'n soort kontaminasie te make, nl. Ons het geloop (en) ons wil geloop het. Die kontaminasie het m.i. ontstaan deurdat die visser miskien te gretig is om die eerste

het uit te spreek om die voltooië aspek uit te druk. Die tweede het volg outomaties. Die normale A.B.-vorm hier is: die sekondêre vorm van die hulpww. wil, nl. wou + inf., bv. Ons wou net loop. Die visserstaalkonstruksie is dus 'n meer analitiese vorm. In Nederlands is die konstruksie het + wil + inf., bv. „Wij hebben willen kijken, algemeen. Hoewel afwykend van die visserstaalkonstruksie (vgl. Nederlands: het + wil + inf. met visserstaal: het + wil + verlede inf.), is die moontlikheid nie uitgesluit nie dat die Nederlandse konstruksie in die visserstaal behoue gebly het, maar dat lg. mettertyd gaan afwyk het.

'n Ander konstruksie met wil kom algemeen voor, bv. „Die skipper wil toe nie die skuit gelaat swaarkry het nie“. „Hulle wil ons nie gehelp seek het nie“. „Vis wil nie vir hom gelaat vang het nie.“ Hierdie konstruksie verskil van die vorige in dié opsig dat die primêre kompleks hier laat + swaarkry; help + seek, laat + vang onderskeidelik is. In plaas van die normale vorm wou laat swaarkry, het ons nou hier die analitiese wil (modaal) + het (tyd) + (ge) laat swaarkry (het).⁵⁴⁾ Die vissers se gebruik

/ ...

54) Dieselfde geld vir die ander gevalle van wil + (ge) + primêre kompleks.

van ge- + laat swaarkry, is suiwer analogies van die vorm „hy het dit gelaat staan.” Hulle gebruik hier het + wil i.p.v. wou uit 'n analitiese drang om die modale moment en die tydsmoment apart te stel.

Die vissers ken en gebruik ook die sekondêre vorm van wil (nl. wou) – dus die normale A.B.-vorm, bv. „Vis wou nie pik nie / hy wou nie aan nie.” Verder kom voor: „Vis wou nie gepik het nie.” Hierdie tipe konstruksie, nl. wou + verlede infinitief, bv. Vis wou nie gepik het nie, is blykbaar ook 'n soort kontaminasie (vgl. vis wou nie pik nie (en) vis het nie gepik nie) wat reeds in die gedagte van die spreker ontstaan. Ook hiervoor moet die analitiese drang verantwoordelik gehou word, nl. om die modale moment en die tydsmoment apart te stel.

Dit kan ook soos volg gesien word: wou + teenw. inf. (wou byt) word gebruik as daar 'n gewone mededeling gemaak word, terwyl wou + verl. inf. 'n nadruksvorm is.

Te oordeel na die twee konstruksies d.i. wou + teenw. inf. (en) wou + verl. inf., wil dit tog voorkom asof die visser

hier semanties onderskeid maak. Met wou + teenw. inf. wil hy te kenne gee dat daar vis om en by sy lyn was, maar dat dit trots alle poginge nie gebyt het nie. Met wou + verl. inf. is die bedoeling dat daar geen vis was nie, of miskien wêl was, maar dat dit nooit naby die lyn(e) gekom het nie.

Verdere voorbeelde van die konstruksie wou + verl. inf. is: „Hulle wou nie gehaihoe het nie". „Ek wou nie gekyk het nie". „Ons wou toe nou nie op die seewater gegaan het nie."

Opm. Daar is gevind dat die vissers nie met die sekondêre vorme van moet, sal en kan + verlede inf. werk nie. Hierdie vorme mag elemente van hulle passiewe taalskat wees, maar hulle werk nie daarmee nie.

Die gebruik van „sal”.

Die gebruik van sal + wil om futurum uit te druk, is algemeen, bv. „Ek sal wil sien as dié skuit die water ploeg". „Hulle sal vir ons wil help". „Dan sal vis wil byt." Dit blyk dat die

visser sal hier gebruik wanneer hy iets met die oog op die toekoms in gedagte het.

Afwykend van die A.B.-vorm is ook die gebruik van sal in: „Maar ek sal gegaan het.” „Hy sal weer nee gesê het.” „Ons sal sat gevang het.”

Opm. Ek kan my nie herinner dat ek die sekondêre vorm van sal (nl. sou) ooit in die vissers se taalgebruik gehoor het nie. Ek glo wel dat dit 'n element van hulle passiewe taalskat is, soos ek glo dat dit waarskynlik tog af en toe gebruik word, maar dat dit, soos dit blyk, deur sal uitgeskakel word. 'n Konstruksie soos: hy sou wou kom, of hy sou wou gekom het, kom nie in hulle taal voor nie. Daarenteë is die konstruksie hy sal wil gekom het, die gebruiklike.

Hierdie gebruike van moet, kan, sal en wil stem min of meer ooreen met mekaar in dié opsig dat die vissers skynbaar voorkeur gee aan die primêre vorme. Hoewel die sekondêre vorme in die meeste gevalle voorkom, skyn dit asof die primêre vorme besig is om daardie vorme te verdring.

(c) Die Tangkonstruksie.

In teenstelling met A.B. waar die tangkonstruksie 'n spanningkonstruksie is, bv. „Ons sal die man vang” of „Ons gaan gou die man soek, laat die vissers die infinitief onmiddellik op die hulpww. volg, bv. „Ek gaan help die man”, sodat daar geen tang is nie. Hulle konstruksie is gevolglik geen spanningskonstruksie nie. Die nou samehorende sinsdele (persoonsvorm en objek), bv. „Ek gaan gou aansit die skuit” word dus uiteengeruk - as't ware geskei deur die verbale woordgroep (in sommige gevalle deur 'n adv. + 'n verbale woordgroep), bv. „Ek gaan gou vra die ding.”

Verdere voorbeelde:

Ons gaan laai af die kreef.

Ons sal regmaak die ding.

Ek vat kyk die ding.

Ons help soek die kind.

Ons sal gou help die skipper.⁵⁵⁾

In plaas van subjek + hulpww. + objek + deelwoord, bv. „Ek het vier skuide getel” word daar voorkeur gegee aan die skikking subjek + hulpww. + deelwoord + objek, bv. „Ek het getel vier skuide.” Vgl. verder: „Hulle het gekry die bakkie.” „Ma het gebraaai die hoender.” „Ons het gesien die ongeluk.” „Die mense het gevat die ding.” „Die skuide het gekry die moeilikheid.”

Wat hierdie skikking betref, toon die visserstaal 'n ooreenkoms met Engels. In lg. taal word die persoonsvorm en die participium nooit geskeie aangewend nie. Vgl. „I have taken the boys home.” „I have helped him as far as I could.” Die rol wat Engels tot dusver in die visserstaal gespeel het, is so onbeduidend dat ek Engelse invloed uit-skakel. In die konstruksie subjek + hulpww. + deelwoord + objek, bv. „Die mense het

/ ...

55) Dit lê egter in die geaardheid van die omgangstaal om die mededeling liever stuksgewyse te doen, met die twee lede van die saamgestelde ww. naas mekaar en die voltooiing of bepaling daarna, en dus sinne te vorm wat 'n hortende indruk maak. (J.J. le Roux: Oor die Afrikaanse Sintaksis, p. 180).

gevat die ding" vat die visser skynbaar 'n gedeelte daarvan, nl. die hulpww. + deelwoord, bv. (..... het gevat in die spesifieke geval) as 'n eenheid op. Hy wend hulle in sulke gevalle dus nooit geskeie aan nie. Ek het hierdie konstruksie oral aangetref, maar die gebruiksfrekwensie daarvan is nie so hoog dat dit geregverdig is om af te lei dat dit 'n algemene verskynsel in die visserstaal is nie. Ek het veel meer die indruk gekry dat dit 'n betreklik „jong" konstruksie is wat nietemin besig is om veld te wen.

Hierby sluit aan die gewoonte om die dele van 'n skeibaar saamgestelde verbum so min moontlik van mekaar (soms glad nie) te distansieer, bv. „Ons gaan haal uit die aas" (subj. + hulpww. + skeibaar-saamgestelde ww. (met geïnverteerde woordorde) + objek) i.p.v. (s. + hulpww. + obj. + saamgestelde ww.). Vgl. ook: „Hy kom daar so dik in as jy afgooi die snoek se derms kan jy op hom staan." „Trek aan vir julle so lank." „Jy moet losmaak die tou." „Ons gaan uitskep die water." „Julle moet skoonmaak skuit se pens vandag." „Ons moet maar gooi af die vrag."

(d) Die Hendiadiskonstruksie.

Die konstruksie het die volgende vier vorme in die visserstaal:

- (i) Hulpww. van duratiewe aspek + bindwoord „en” + infinitief.

Die landskipper sit daarbo en uitkyk.

Ons sit en kyk die weer.

Die skipper lê en slaap nou.

Daar's nie tyd vir staan en praat nie.

Hierdie konstruksie het 'n betreklik hoë gebruiksfrekwensie in die visserstaal.

- (ii) Hulpww. van duratiewe aspek + bindwoord „te” + infinitief.

Ons lê nou te wag dat die brekers sy groot breek wegbreek.

Loop julle maar ek sit nog te wag vir 'n pik.

/ ...

-305-

Toe ons sit te eet toe vertel hy my die ding.⁵⁶⁾

In die hele gebied deur my gedek,
het ek net hierdie drie gevalle opgeteken.

(iii) Hulpww. van duratiewe aspek +
infinities.

Vandag lê speel die brandertjies weer teen
die klippe;

'n Skipper wat sit slaap is nie 'n visterman
nie.

Hierdie konstruksie kom algemeen voor. Dit
het 'n hoë gebruiksfrekwensie.

(iv) Hulpww. van duratiewe aspek + bepaling
+ herhaling van hulpww. + infinitief.

Sit die kinders sit speel.

Lê hy in sy bonks in lê slaap.

/ ...

56) Dit kan ook „sata et” = „sat o Gan = en)et” wees.

Toe sit ek die grote noorkapper op die wal
so sit kyk.

Wat ons daar kom, staan hy net so met die
kaal lyf staan eet.

Konstruksie (iv) het die hoogste
gebruiksfrekwensie. Dit is die mees algemene
konstruksie in die taal.

Daar is gevind dat vorme (iii)
Vandag lê speel die brandertjies weer teen
die klippe en (iv) Sit die kinders sit speel
die hoogste gebruiksfrekwensie het; dan
volg die normale Afrikaanse spreektaalvorm
Ons sit en kyk die weer (d.i. vorm (i), ter-
wyl vorm (ii) Ons lê nou te wag dat die
brekers sy groot breek wegbreek (die normale
Nederlandse spreektaalvorm) slegs die paar
keer opgeteken is (en hoofsaaklik in die
gebied Jeffreysbaai - Stilbaai).

Verder val op te merk dat vorm
(i) en vorm (ii) aangewend word wanneer die
duratiewe normaal konstaterend aangedui word,
terwyl vorm (iii) en (iv) ook die gewone by
affekvrige uitinge is. Dit wil voorkom asof
die partikellose vorme, vorme (i) en (ii)
stadigaan verdring. Frekwente gebruik van

forme (iii) en (iv) kan petrifikasie (veral wanneer hierdie vorme (aanvanklik) modaal met 'n sterk pejoratiewe inslag is) in die hand werk, sodat dit verdere strukturele wysiginge sal moet ondergaan ten einde die affekdoeltreffend te beliggaam. Trouens, vorm (iv) is reeds 'n aanduiding dat die eerste lid besig is om te versteen, sodat herhaling nodig gevind word, bv. Ek staan so staan kyk. Selfs hierdie vorm begin tekens van petrifikasie toon, te oordeel na 'n verdere variant: Ons staan nog so staan vir hom staan kyk toe breek die see oor die klippe en hy sleep hom saam.

Die vissers gebruik die hendiadis onder neutrale omstandighede ook algemeen by inanimata, bv. Vandag lê speel die see weer teen die banke. Dai skuit staan ruk. Ek sien toe daar lê dryf 'n hoed op die water. Die klip sit stamp mooi aanhou aan skuit se pens. Hierdie gebruik wyk af van A.B. waar die konstruksie nie by inanimata gebruik word wanneer die duratiewe normaal konstaterend aangegee word.

Herkoms van die Konstruksie.

'n Vergelyking van die voorbeelde met voorbeelde uit Middelnederlands, 17e

eeuse Volksnederlands, Moderne Nederlands en Moderne Nederlandse en Wes-Vlaamse dialekte toon:

(i) dat die hendiadis in Middelnederlands bekend was, met dié verskil egter dat albei lede (d.i. verba) vervoeg is en deur middel van die bindwoord ende (ook en) gekoördineer is. In Middelnederlands was die hendiadis morfologies - dus nog nie 'n eenheidskonstruksie nie. Die volgende voorbeelde bewys dit:

Daer waer Karel lach ende sliep (Karel ende Elegast, p. 1).

Och ligdy nu en slaept (Middelnederlandse Liedere, p. 88).

(ii) dat die konstruksie in 17e eeus in die volgende vorme voorgekom het (a) 'n selfstandige werkwoord (vf.) of 'n hulpww. (met verbumfinitumvorm) van duratiewe aspek as eerste lid plus die voegwoord en (in) plus 'n infinitief of vf. as tweede lid, bv.

Ik stont lest in schuurde mijn heugel

(A. Bormeester, Sitje Fobers (1643) aangehaal deur prof. Verdenius in Studies over 17e eeus, p. 126).

Die bij malkander ligghen en slapen (Van Vloten t.a.p. p. 50).

Hoe legddy so en preutelt (Van Vloten t.a.p. p. 96).

(b) 'n selfstandige ww. (vf.) of 'n hulpww. (met verbumfinitumvorm) van duratiewe aspek as eerste lid plus bindwoord te plus 'n infinitief, bv. Van dien zo staet my nu te zwijghene (Van Vloten t.a.p. p. 96).

(c) 'n selfstandige ww. (vf.) of 'n hulpww. (met verbumfinitumvorm) van duratiewe aspek as eerste lid plus 'n infinitief, bv. By wien ic in der aermoeden staet blijfe (Van Vloten t.a.p. p. 113). Hij laet het wijf thuis zitten kijken (Van Vloten t.a.p. p. 225).

Hierdie voorbeelde toon dat die konstruksie in 17e eeus (soos in Middelnederlands) morfologies nog nie 'n eenheidskonstruksie was nie (die lede het nog volle etimologiese waarde; daar is nog nie aanduiding van 'n fonetiese, semantiese, en funksionele eenheid nie. Die 17e eeuse konstruksies was dus kongruent met die

konstruksie in Middelnederlands in teenstelling met Afrikaans waar (i) die eerste lid dikwels sy etimologiese waarde inboet, sodat staan bv. gebruik word waar daar gesit, geloop, gelê word. Vgl. ook staan en slaap met die sekondêre betekenis van onoplettendheid, (ii) die eerste lid foneties ondergeskik raak aan die tweede lid, bv. Hy stana slaap, (iii) alleen die 1^e lid morfologiese wysiginge ondergaan om tydsaspekte uit te druk (bv. Hy het gestaan en slaap), sodat daar funksionele eenheid is.

In moderne Nederlands is die normale konstruksie 'n hulpww. van duratiewe aspek plus voorsetsel te as voegwoord plus 'n infinitief. Daar is ooreenstemming met Afrikaans in die opsig dat alleen die 1^e lid vf. is. Semanties bly albei lede hulle volle etimologiese waarde behou, bv. De kinderen zitten te spelen.

Die dialek van „Aalschter" toon 'n gedeeltelike ooreenkoms met Afrikaans daarin dat die eerste lid sy etimologiese waarde verloor wanneer die konstruksie by uitstek modaal met 'n sterk neiging tot die pejoratiewe is, maar verskil in dié opsig

dat die le lid in hierdie geval zit is, bv. „De zweet zit van mijn gezich te rolle" 57) in teenstelling met Afrikaans waar petrifikasie alleen ten opsigte van staan ingetree het. Die „Aalschter's dialect" het dus wat die verlies van die etimologiese waarde van die eerste lid betref, verder gegaan as Afrikaans. In Namakwaland is daar 'n parallel gevind t.w. Die rivier lê loop die vlakte oor - so ook in Hottentots-Afrikaans - Deusman se kind jy lê staan skent Grikwa se kind (Ons Klijntji) - en in die visserstaal - Vandag kan jy weer lê staan kyk hoe spring hulle (Hondekliipbaai).

Die ontwikkeling van die konstruksie kan skematies soos volg voorgestel word:

<u>Middelnerlands:</u>	Vf. + ende + vf. (gaan oor na)
<u>17e eeus:</u>	Vf. + en + vf. (of infinitief) (gaan oor na)
<u>daarnaas ook:</u>	Vf. + te + vf. (of infinitief).
	Vf. + infinitief.

/ ...

57) Vanacker: De Sintaxis van het Aalschter's dialect.⁺

(+) Ongepubliseerde proefskrif in besit van prof. W. Kempen.

Moderne Nederlands: Vf. + te + infinitief
(gaan oor na)

Moderne Nederlands
(dialek): Vf. + inf. (gaan oor na)

Moderne Wes-Vlaamse
dialek: Vf. + inf. (met verlies
van die etimologiese
waarde van die 1^e lid
ander dan staan)
(gaan oor na)

Afrikaans (dus :
ook visserstaal) : Vf. + en + inf.
Vf. + te + inf.
Vf. + inf.
Vf. + vf. + inf. (met
verlies van die etimo-
logiese waarde van die
1^e lid ander dan staan).

Hieruit blyk dat (i) die konstruksie met ende die gewone in Middelnederlands was, deur 17^e eeus oorgeneem is, deur Afrikaans oorgeneem is, (ii) dat die konstruksie met te by uitstek die konstruksie in Moderne Nederlands geword het (wat 17^e eeus betref, het Moderne Nederlands dus van die normale gaan afwyk), (iii) dat Afrikaans al drie konstruksies uit 17^e eeus oorgeneem het, (iv) dat die vissers afwyk van algemene Afrikaans t.o.v. die volgende:

(a) herbevestiging van die eerste lid (vgl. Hy staan nog so staan slaap) en soms dubbele bevestiging van die 1^e lid, bv. „Ons staan nog so staan vir hom staan kyk“, (b) verlies van die etimologiese waarde van die 1^e lid

ander dan staan, bv. „Vandag kan jy weer lê
staan kyk hoe spring hulle“, (c) aanwending
 van die konstruksie onder neutrale omstandig-
 hede by inanimata wanneer die duratiewe nor-
 maal konstaterend aangewend word, bv.
 „Ek sien toe daar lê dryf 'n hoed op die
 water.“ 58)

58) Hierdie konstruksie het ek net langs
 die weskus teëgekom.

(ii) NEWESKIKKING TEN KOSTE VAN
ONDESKIKKING.

Daar is reeds melding gemaak van die feit dat die visser se sintaksis gekenmerk word deur neweskikking van sinne, bv. „Ons was gelaai met snoek gewees / dit was Sondag / ons het die snoek gevang Makellabaai.” Hier het ons dan 'n geval van splitsing van 'n enkele gedagte-inhoud in drie onderdele. In plaas van 'n hoofsin met 'n bywoordelike bepaling van tyd + 'n byvoeglike bysin, bv. „Een Sondag was ons gelaai met snoek wat ons in Makellabaai gevang het”, kry ons 'n parallellistiese deelherhaling met as resultaat drie newegeskikte sinne elk met eie subjek en predikaat.

Die visser gee die klein besonderheid en die groot besonderheid, bv. „Ons kom by die plek Goimaso (klein besonderheid) / slaan ons nou reg om” (groot besonderheid). Taalkundig word die klein en die groot besonderheid dus gelykberegtig (sonder aanduiende sinsverband) behandel, bv. „Die Maandag kom ons af / ons het so 40 snoek 'n man / ons het die snoek gevang Makellabaai / toe het ons nou van Makellabaai afgekom / hier buitekant Simonstad / hulle noem die plek

-315-

Goimaso / ons het afgekom met die seil saam
 en met die enjin saam / dit was 'n ligte
 sedooswind / baie lig / ons kom nou by die
 plek Goimaso (alles klein besonderhede)
 slaan ons nou reg om (groot besonderheid) dit
 was 20 minute voor twee (klein besonderheid)
 ons kry mekaar beet (groot besonderheid) ons
 was gewees elf man (klein besonderheid) toe
 sê ek vir 'n man / sy naam is Jônle / hy
 bly agter in Glencairn / ek sê moenie vir
 my beetskry nie Jônle / ek sê verbruik jou
 verstand Jônle / ek skrik so laat ek sê
 Jônle trek uit jou frokkie laat ek wink
 (klein besonderhede) toe sê Jônle daar gaat
 een man al weg al (groot besonderheid) hy
 sink tot vandag nog (klein besonderheid)
 ek sien die man bid / ek sien sy hoed dryf
 regop / ek sien die man sak weg maar hy bid /
 met die worstel van die man kom hy weer uit
 (klein besonderhede) ek sien hy sak weg
 (groot besonderheid) dit was die laaste ge-
 wees / sy naam was Sam" (groot besonderheid).

Daar is 'n psigologiese agter-
 grond vir hierdie verskynsel, nl. half-
 psigologies, half-intellektueel, wat blyk
 uit die visser se onvermoë om tussen kern en
 bykomstighede te onderskei. Kyk na die
 volgende: „Met daai worstel het daar 'n
 ou slamse man / sy naam was Joelle eenoog /

/ ...

'n goeie visterman / hy's ook al verteer al /
 dai tyd was hy 'n man sê so drie-vier-sestig /
 die ou was 'n baie lief man vir sy bek-
 fluitjie / kan baie lekker bekfluitjie ge-
 blaas het." In hierdie gedeelte is die
 kern: Met daai worstel het daar nog 'n ou
slamse man. Die res is bykomstighede.
 Soos ons sien, word aan die bykomstighede
 taalkundig net soveel aandag gegee as aan
 die kern. Vgl. „Die ou man gaan wegsak
 (kern) die ou man hy's 'n bruinmens / hy's
 so spierwit soos 'n laken / so geskrik is
 hy / ek het nog nooit nie gesien 'n mens se
 oog is so tamaai wonderlik groot as hy skrik
 (bykomstighede).

Die feit dat die vissers nie in-
 telligent is nie, in hulle gewone doen en
 late nie met oorleg kan werk nie, sluit aan
 by wat ons in die taal vind, nl. dat hulle
 nie tussen kern en bykomstigheid kan onder-
 skei nie - en daarby kom nog 'n taamlike
 woekering van die fantasie, sodat ons nog
 meer besonderhede kry sonder dat daar aan-
 sluitende sinsverband is, en sonder dat
 daar tussen belangrik en onbelangrik onder-
 skei word, bv. „Die kiel dryf hier met
 die skuit op / toe kan jy sien dryf / die
 klomp snoeke dryf by ons / al in die
 rondte / al in die rondte / dis net voëls

en rowwe (robbe) om ons / laat ek so bang is
vir 'n rof se byt / hy byt sommer / dai
tanne van hom / hond is 'n mooi een / vrese-
lik baie snoeke dryf toe so / die dooie
visse."

Die woekering van die fantasie
skyn verantwoordelik te wees vir die ver-
skynsel dat die visser afdwaal van sy onder-
werp deur die aangee van bykomende besonder-
hede wat in werklikheid geen verband met die
verhaalinhoud het nie, bv. "dis net voëls
en rowwe om ons / laat ek so bang is vir
rof se byt / hy byt sommer / dai tanne van
hom / hond is 'n mooi een."

Daar moet egter ook aan ander
faktore gedink word. 'n Sekere gewig moet
aan die assosiatiewe en suksessiewe denke
toegeken word. E.g. het as uitvloeisel 'n
aaneenknoping van voorstellinge en gevoelens
aan die hand van in die tyd mekaar opvolgende
konkrete ervarings sonder onderlinge verband,
bv. "ons het die snoek gevang Makellabaai /
toe het ons nou van Makellabaai afgekom /
ons het afgekom met die seil saam en met die
enjin saam / dit was 'n ligte sedooswind /
baie lig / ons kom by die plek Goimaso."
Soos die een ervaring prikkel tot assosiasie
met 'n ander ervaring is, so vind die een

na die ander uitspanplek in die bewussynsveld. Die gevolg is dat daar voortdurend van die ingeslane weg afgewyk word deurdat binne 'n gedagte nuwe gedagtes posvat, (bv. sy naam was Joelie eenoog / 'n goeie visterman / hy's ook al verteer al), wat met behulp van die analitiese denke gelykberegting, die een met die ander behandel word, namate sulke gedagtes in die brandpunt van die aandag staan. Die volgende gedeelte van die vertelling illustreer dit:

Ons was gelaai met snoek gewees / dit was Sondag / die skipper was gewees Pannekoek / 'n kwaai visterman / die Maandag kom ons af / ons het so 40 snoek 'n man / ons het die snoek gevang Makellabaai / toe het ons nou van Makellabaai af gekom / hier buitekant Simonstad / hulle noem die plek Goimaso / ons het afgekom met die seil saam en met die enjin saam / dit was 'n ligte sedooswind / baie lig / ons kom by die plek Goimaso."

Dit skyn asof die assosiatiewe denke verantwoordelik is vir die vermelding van (1) die wyse waarop hulle afgekom het (d.i. met die seil saam en met die enjin saam), (2) die wind wat tydens die afkom gewaai het (vgl. Dit was 'n ligte sedooswind, baie lig), wat saamgenome verant-

woordelik is vir die ontsporing van die logiese gedagtegang. Hierdie ontsporing word te bowe gekom deur herhaling van die handeling in 'n heeltemal ander tydsvorm (ons kom nou by die plek Goimaso). Daardeur en daarmee word die hiaat opgehef en die gebeure verloop weer streng volgens waarneming (vgl. slaan ons nou reg om).

Hierdie verskynsel, nl. om i.p.v. 'n ondergeskikte sinsdeel in die sin as sodanig te inkorporeer, bv. Die vyf skuide het maar aan die gang gegaan na die peer by Kalkbaai, dit in 'n newegeskikte „sin" (in die vorm van 'n ellips), bv. Die vyf skuide het maar aan die gang gegaan / die peer toe / Kalkbaai toe, daarnaas te plaas, is 'n uitvloeisel van die suksesiewe denkwysse d.w.s. 'n gedagte-inhoud word opgesplits in dele, en elke deel word apart gestel soos hulle mekaar „in die tyd" opvolg, bv. Die vyf skuide het maar aan die gang gegaan / die peer / toe / Kalkbaai toe. Die vermoë ontbreek skynbaar om kern en bepaling ongeskeie te hou (vgl. weer bogenoemde voorbeeld). Die kern duik dus eerste op en daarna die bepaling in suksessie. In plaas van die kern „vas te hou" en die bepaling ondergeskik daaraan te stel, ten einde die gedagte in sy volle omvang as 'n eenheid

gestalte te gee, vind elke deel selfstandige benoeming, bv. „Die skipper was gewees Pannekoek / 'n ou passanoman" i.p.v. „Die skipper, 'n ou passanoman, was (gewees) Pannekoek." (Met die skipper word sy besondere eienskap (t.w. sy kwaaiheid) geassosieer, wat 'n bewys is van 'n voortdurende kruising van die onderskeie denkinhoude, en wat streng afbakening dus in die wiele ry.

Op die keper beskou, hou die volgende twee sinne - „Hulle het nie vir ons gesien omval nie" (en) „die weer was so mooi" - nie steek met mekaar nie. In werklikheid is die sintetiese gedagte hier: Ten spyte van die feit dat die weer so mooi was, het hulle ons nie sien omval nie. Die totstandkoming van genoemde twee sinne sien ek as produk van 'n onvermoë om gekompliseerde sinne te konstrueer. Dit kan ook te wyte wees aan die feit dat 'n bindwoordgroep soos ten spyte van nie deel uitmaak van die aktiewe taalskat nie. Andersyds, en in aansluiting by ander gevalle kan dit 'n normale voortsetting wees van die sintaktiese gewoonte van parallelisering van gedagte-inhoude met die redesamehang as agens t.o.v. korrekte begrip.

Waar daar wel 'n poging is om gedagtes in 'n sintetiese samehang daar te stel, blyk daar o.a. verwarring ten opsigte van die gebruik van die tempusvorme te wees, bv.
 „Ek kan nie gedink het dat die skuit nou op daai dag sal omslaan het nie.”

Die woord skuit gee aanleiding daartoe dat die assosiatiewe denke onmiddellik weer aktief raak, sodat die logiese gedagtegang weereens gerysmier word. Die aandag word nl. weggelei van die werklike gebeure deur een en ander mededeling i.v.m. die skuit, bv. „Die skuit se naam was Shamrock / sy het twee klawers by die skuit se kop gehad / dit was 'n skuit wat gekoop gewees het van Somerset Strand.”

Ná hierdie ontwrigting geskied herstelling van die logiese verband met behulp van 'n momentfoto (die skuit lê nou daar) wat die voorafgaande (d.i. ná die skuit omgeslaan het) met die daaropvolgende (d.i. die gebeure daarna) aanmekeer moet las. Daarna volg die enumeratiewe aaneenryging van gebeure met dié verskil egter, dat daar, in teenstelling met die voorafgaande, 'n oorskakeling in subido staccato plaasvind. Hierby speel die emosionele denke 'n besondere rol. Lg. faktor is,

afgesien van die sneller tempo en aksentuering, direkte aanleiding dat die historiese presens as gevoelskategorie sy volle viriliteit terugwen (in teenstelling met ander gevalle waar dit tekens van afstomping begin toon deurdat dit naas die preteritum die vorm by gewone (nie-affektiewe) verteltrant geword het (vgl. Hy vertel my hy kom by die plek / sien hy weer dieselfde noorkapper),.

Waar dit oor een of ander insident gaan, word niks wat met daardie insident gepaard gegaan het, weggelaat nie. Alles wat gesien en gehoor is, word vermeld, die onderlinge gedagtewisseling nie uitgesluit nie. Die volgende voorbeelde illustreer dit:

(i) „Ek sê moenie vir my beetkry nie Jôn timer / ek sê verbruik jou verstand Jôn timer / ek skrik so laat ek sê: Jôn timer trek uit jou frokkie laat ek wink / toe sê Jôn timer daar gaat een man al weg / hy sink tot vandag nog / ek sien die man bid / ek sien sy hoed dryf regop / ek sien die man sak weg / maar hy bid / met die worstel van die man kom hy weer uit / ek sien hy sak weg / dit was die laaste gewees / sy naam was Sam.”

/ ...

(ii) „Toe sê ek vir die manne wat daar
hang om die skuit / manne kyk / laat ons help
vir oom Joelie / die ou man gaan wegsak /
die ou man hy's 'n bruinmens / hy is so
spierwit soos 'n laken / so geskrik is hy."

(iii) Ons is maar nog altyd met die skuit
in die water in / ons sien die skuide gaan
maar nog altyd na Kalkbaai / na die peer /
ek sê vir Jônne sê wink met jou frokkie wat
jy aan het / een van die manne sê / - ons
roep hom Boy / sê ons kan nou swem na die
lighuis / na Roemaansteen toe / sê ek nee
Boy / ons het al mense verloor al / swem,
swem ek nie / nie om te hou my lewe nie /
die kiel dryf hier met die skuit op / toe
kan jy sien dryf / die klomp snoeke dryf by
ons / al in die rondte / al in die rondte /
dis net voëls en rowwe om ons / laat ek so
bang is vir 'n rof se byt / hy byt sommer /
vreselik baie snoeke dryf toe so / die dooie
visse.

Opm.

Liewer as om twee gedagtes in
één sin te integreer, word sekere sinsdele
herhaal en die twee gedagtes word apart
gestel, bv. „Ek sê moenie vir my beetkry

/ ...

nie Jônle. Ek sê verbruik jou verstand," Dergelike sinsdele wat herhaal word, skyn "stasies" te wees waar die gedagte-ontwikkeling "asem skep" vir die voortsetting van sy tog. In plaas van mekaar opvolgende gedagteflitse, word die tempo daardeur gerem. Vgl. "Ek sê moenie vir my beetskry nie, Jônle. Ek sê verbruik jou verstand Jônle" i.p.v. "Ek sê moenie vir my beetskry nie, verbruik jou verstand Jônle" òf "Ek sê Jônle verbruik jou verstand en moenie vir my beetskry nie." Vgl. ook: "Ek sien die man bid. Ek sien sy hoed dryf reg op. Ek sien die man sak weg, maar hy bid" i.p.v. "Ek sien die man bid, sy hoed dryf reg op, die man sak weg."

Met die moeilikheid waarin 'n tweede lid van die bemanning raak, word die gedagtegang weer heeltemal weggelei; hier raak die assosiatiewe, suksessiewe en emosionele denke weer aktief. Vgl. "Met daai worstel het daar 'n ou slamse man / sy naam was Joellle eenoog / 'n goeie visterman / hy's nou al verteer al / dai tyd was hy 'n man sê so drie, vier-en-sestig / die ou was 'n baie lief man vir sy bekfluitjie / hy kan baie lekker bekfluitjie geblaas het / toe sê ek vir die manne wat daar hang om die skuit..... Manne kyk, laat ons help vir oom Joellle / die ou man gaan wegsak / die ou

man hy's 'n bruinmens / hy's so spierwit
soos 'n laken / so geskrik is hy."

Opm.

Tot dusver moes geblyk het dat die taal in hoofsaak analities is, maar dit is nie waar dat die visser konsekwent of altyd analities is nie; hy is dit net hoofsaaklik. Gevolglik is dit nie vreemd dat daar af en toe 'n byvoeglike bysin tussenin staan nie.⁵⁹⁾

In die rigting van sintese dan is die sin: „Toe sê ek vir die manne wat daar hang aan die skuit.” Maar lynreg in stryd met hierdie sintetiese poging is die volgende twee sinne in parataktiese verband: Die ou man hy's 'n bruinmens / hy's so spierwit soos 'n laken. Ons wat nie aan hierdie stelwyse gewoond is nie (nl. 'n onaangeduide sinsverband), sou hier maar gebruik, bv. „Die ou man hy's 'n bruinmens, maar hy's so spierwit soos 'n laken” òf 'n

/ ...

59) Dit is nie moontlik om presies aan te toon waar die grens lê nie.

adjektiewe tussensin wat die verhouding uitdruk, bv. „Die ou man wat 'n bruinmens is” Deurdat die visser nietemin nog 'n aanvullende besonderheid gee, nl. so geskrik is hy, gee hy hiermee wel die verband aan.

Hy gee dus drie dinge aan, nl. Die ou man hy's 'n bruinmens / hy's so spierwit soos 'n laken / so geskrik is hy. Die gewone stelwyse, nl. Die ou man, 'n bruin mens, was so spierwit soos 'n laken van die skrik, is 'n te saamgedronge sinsbou vir die visser - dis te sinteties.

Na 'n gaping in die chronologiese opeenvolging van gebeure, word 'n tussensin gebruik, nl. Ons is maar nog altyd met die skuit in die water in om die voorafgaande gedeelte met die daaropvolgende te verbind. Daarna volg 'n verdere beskrywing van die gebeurtenis namate die een sintuiglike waarneming die ander opvolg. Die verskillende denkinhoude is daarvoor verantwoordelik dat daar verder uitgebrei word en dat die ordening van feite skipbreuk ly.

/ ...

Ek laat hier verdere voorbeelde volg waarin daar min of meer dieselfde kenmerke (soos hierbo aangetoon) teruggevind word.

(a) „Die see was die dag soos die berge /
hy was so kwaai / geen skuit kan daar binne-
kant kom nie / die see was so laat jy moet
opkyk na die see / hulle wou nie gehaihoe⁶⁰⁾
(lawaaï) het nie / so was die see hogerder
as dié huis / dis net berge / jy staan so
teen hom sta kyk / kom jy onder is jou oë
toe / die see was hier so hoog / die dag toe
moet ons ingaan vir 'n lewe / die twee
skuite gaan hier in / is die een man is nou
dood / Piet Hanna / die een se naam is
Moos / twee kapteins / die eerste skuit kom
in / die tweede skuit wat inkom, kom hy
in / die brander kom in / die brander
kom en die brander gooi die skuit /
rol die skuit sommer soos 'n

/ ...

60) Vgl. S.P.E. Boshoff: Etimologiese Woordeboek v. Afrikaans p. 56, hoe(i)-haai; haai-hoei „drukte, lawaaï; ophef“ oorsprg. onseker; deur d.T. (bls. 48 afgelei van Mal. hai-hoeive, deur Bosm.(1:56) bestry en deur H. (2:48) aanvaar; die eerste vorm Mntl. dieselfde as bo-haai en die tweede net 'n omsetting daarvan.

tol / vier manne weg / twee is twee broers /
 die ander was so - so klaar af / ons moes
 hulle gerol het om te kry weer lewe in hulle
 in."

(b) "Ons gaan eendag Cape Point toe / ons
 gaan geelbek vang / ons lê die nag daar /
 kom die weer op / swartsedoos / die nag -
 die aand sê ek vir die manne / ek sê moenie
 te garus lê nie / ons kan anker afbreek /
 dis 'n storm / swartsedoos / toe kom die
 dag uit / begin geelbek te byt / hoe vinnig-
 ter geelbek byt hoe sterkerder kom die weer /
 ek het nou ek het 30 geelbek al gevang al /
 ek sê vir my swaer / ek sê ons gaan huis
 toe / hy lewe ook nog / woon hier digby /
 die man met die seuns wat so kan duik / sê
 my swaer vir my / hy sê wat sê jy / huis
 toe / ek sê wat dink jy dan / hier bly lê /
 ons kan nie lê nie / kyk die weer / hy kom
 sterker / ek sê vir hom / rol op jou lyne /
 toe vraag hy vir my / hy vra kan ek sien
 wat kan hy sien / toe sê ek vir hom wat
 sien jy / ek sê wat jy kan sien kan eksel self
 sien / en die wind / ai tog / hy kyk in sy
 laatjie / hy sê weet jy ek is liever vir my
 lewe as die vis om dit huis toe te bring /
 ek sê vir hom wat wil jy dan nog hier lê /
 die hele storm lê ons in die nag / hy sê

/ ...

vir my - swaer, ek het 'n plan / ons vang
die skuit vol / sê ek, maar dis 'n goeie
plan / sien jy kans om uit te kom.

Jy hoef mos eers oproei om die
seil staan te maak / ek sê ons gaan huis
toe / maak die mas staan / maak hom staan
sommer op die anker / hulle maak die mas
staan / ons trek op die anker / nie tyd om
nog die anker op te tel nie / sommer die
tou afgesny / ons maak die seil oop / toe
ek voor Buffelsbaai kom / toe ons by die
baai is / vang 'n see ons / hy maak amper die
skuit amper vol water / ek sê vir hulle hard-
loop vorentoe / staan voor laat die skuit kan
vir hom lig / ek sê vir een man / kom agter
toe / gooi uit die water / toe ons daar kom
wat hulle sê Batsatoe, sê ek vir hom my
swaer / vra darem vir die Here om ons te kan
kom help / hy sê ek vra al lankal vir die
Here / gelukkig het ons darem daar deurge-
kom / ons kom nog so aan / kom die wind
vinnigter / laat sak ons die seil / maak
hom rif (kleiner) / wat ons by die wal kom /
hoor ons die mense sê / daar slaat hulle
om / maak ons weer die mas staan / hoekom /
toe sien hulle ons kom aan / ek sien daar
kom weer 'n see / die see gaan vir my in
my pad vang / ek gaan weer anderkant toe /
op dié kom ek by die wal / kom een van die

oudste skippers op die strand / sy naam is
 Jors Clarens / hy vra / hy sê Jiemie, hoe't
 jy gemaak om deur te kom voor die wind / is
 'n gevaarlike ding om te seil met 'n ope
 skuit / hy gee my sy hand / hy sê vir my as
 jy dit nie gedoen het nie / dan het julle
 nie weer huis gekry nie / hy was een van die
 oudste skippers táái / nooit bang geken nie /
 ek het omtrent 300 geelbek gehad / die skuit
 se naam was die Eagle / dis wat ek gekry het
 in die see in / in die hart van die winter /
 Augusmaand / sêé / wind / réén / die see wat
 jou toemaak / as jy in die see kom / al is
 jy so groot as 'n berg / hy gooi jou toe."

(c) „Ons gaan eendag gaan visvang / was so
 vroegmôre / 'n stil, doodstille water /
 net so 'n ligte geraamtetjie / ses man / ons
 het goed gevang / sê so 600 bos elf en sil-
 wervis / toe ons die anker optrek, lyk dit
 lelik / kom daar vir jou 'n skwal wind aan /
 maar pleks dat maasstrop seil regkry, spook
 hy met die piek / ons het begin water skep /
 die water spoel die bankies oor / dis 'n
 lelike ding / maar almal doodgeskrik /
 skipper sit skrik⁶¹⁾ - nie lag van lag

/ ...

61) Skipper sit lag (kyk onder antisipatieverskynsels, p. 372).

nie / lag van skrik / ek het op oosgat ge-
staan / kyk die wêreld so / pak die sandsak
met die twee arms beet / gooi hom in die
water / dis eintlik vier arms se werk /
nie armpies nie / sulke arms / maar ek gryp
die ander sandsak / ek gooi hom af / hulle
is sommer reg onder toe / hier kom alweer 'n
seeskwat / so vinnig as ek kan, skep ek /
ek skep met die doppie (dopemmer) water uit
die skuit uit / maar was dit nie ek nie,
dan het hulle soos die sandsakke (gesink) /
nie ek nie / ek ondertoe / wat wo! ek ken mos
swem / ek ken mos see / ek ken mos wind / ek
spring hier in Hermaans toe en terug / nee,
seewater sal my nie / van toe af is ek
Maasstrop / ja, 'n mens moet maar knyp en
byt om deur te kom.

/ ...

(iii) DIE PERSONA PRO RE-KONSTRUKSIE.

D.i. persoon word met saak ge-identifiseer, of anders gestel: die persoon wat met 'n saak in betrekking staan, word in die plek van die saak gestel, en van die persoon word gesê wat logies van die saak geld, bv. „Ons (d.i. die skuit) was gelaai met snoek gewees.”

Verdere voorbeelde:

Slaan ons (die skuit) nou reg om.

Ons (die skuit) begin water skep.

Kom 'n stuk wind in die skuit. Slaan hulle (die skuit) om.

Hulle (die skuit) het nie ver van die wal af omgekeer nie.

Toe skree ek vir hom: „Skipper, daar slaat Silboe (d.i. die skuit met Silboe as skipper) om”.

Slaan die brander hom (die skuit) vol water.

Die stroom trek ons (die skuit) rond.

Die see het hulle (d.i. die skuit waarin hulle was) die nag stukkend geslaan.

Jy moet darem iets in jou (d.i. jou skuit) ook hê dan's dit plesierig om te seil.

Jy kry party dae hier dat die see mooi, kalm, blinkglad is / jy kan amper in hom loop so mooi is hy / dan stoot jy jou (die skuit) los en jy gaan weg / ek en 'n ander skuit seil hier deur (d.i. my skuit en iemand anders se skuit seil hier deur).

Die voorbeelde toon dat die visser iets so stel dat, tensy ons weet wat hy bedoel, ons hom verkeerd sal verstaan. Waar dit om sy taal-usus gaan, geskied dit sonder bewuste inspanning van die kognitiewe, sodat wat hoofsaak is, en nie hoe nie. Die voorbeelde bewys dat dit inderdaad die geval is. Die visser praat eenvoudig sonder om vas te stel of die aangesprokene hom begryp. As hy 'n skyn van twyfel aan die kant van die aangesprokene gewaar, verhelp hy die situasie met behulp van 'n naderverklarende toevoeging in apposisie, bv. „Ons loop nog so / loop staan hy / dis nou die enjin.”

Die visser praat altyd met ander mense asof hulle presies weet waaroor dit gaan.

(iv) DIE COMPARATIO COMPENDIARIA-
KONSTRUKSIE.

Hieronder word verstaan die neiging om die eienskap van een saak nie met 'n eienskap van 'n ander saak te vergelyk nie, maar met die saak in sy geheel.

In 'n geval soos „Hy't 'n bek soos 'n kraai" bv. word die man se mond met 'n kraai vergelyk. In werklikheid skyn dit 'n blote stelwyse te wees. Die bedoe-ling is minstens korrek, d.w.s. sy „bek" is soos 'n kraai se bek.

Verdere voorbeelde:

Party mens het 'n asem soos 'n perd.

Sy't 'n bek soos 'n vis.

Nog altyd in die omgewing van die comparatio compendiaria is die volgende gevalle, met dié verskil egter dat 'n eienskap van saak nommer I nie met saak nommer II vergelyk word nie soos bv. Hy het 'n bek soos 'n kraai, maar dat saak nommer I direk met saak nommer II vergelyk word (bv. Die see was die dag soos daardie berge). Daardeur ontstaan 'n begripshiaat deurdat

daar nie onmiddellik vasgestel kan word ten opsigte waarvan daar 'n ooreenkoms tussen die twee sake gesien word nie. As die visser dus sê: die see was die dag soos daardie berge, kan die ooreenkoms gelê het in die formasie, die hoogte, ens. Soms word die onsekerheid egter uit die weg geruim deur noeming van 'n ooreenkoms in die vorm van 'n nadrag - dikwels later, bv. Die see was die dag soos daardie berge / die see was so laat jy moet opkyk na die see / die see was so hoog (d.i. so hoog soos die nabyliggende berge).

Verdere voorbeelde:

Toe ons by hom kom, is hy soos sifdraad.

Al die goeters in die see het hom gevreet.
Een gat op die ander.

Daardie dae het ons vis gevang soos miete.
As jy op hom staan, sien jy sommer doer ver.

Hierdie konstruksie kom vry dikwels voor in die visserstaal.

/ ...

(v) DIE APO-KOINOU-KONSTRUKSIE.

Hierdie konstruksie ontstaan deur-
 dat twee aaneengeskakelde gedagtes met 'n
 gemeenskaplike element deurmekaar loop.
 Die gevolg is dat die betrokke element nie
 herhaal word nie, sodat daar 'n afwyking
 t.o.v. die normale woordorde is, bv. „Dis
 die rooiwater bring die vis.”

Verdere voorbeelde:

Is 'n sware lewe seelewe is 'n lelike lewe.

Toe kom 'n breker maak ons toe.

Dink ek dis die Here help my.

Toe het bygekom die skuide het vir my kom
 help.

Is 'n giftige wind Noordwes jaag die skuide
 die wal op.

Ons sal moet baklei om in te gaan vandag is
 die seewater deurmekaar.

Dit kan ook wees dat hierdie kon-
 struksie o.a. 'n produk is van die neiging

om die gedagte te splits en die gesplitste gedagtedele dan in die vorm van selfstandige sinne sonder bindwoord gelyk te orden. So word 'n sintetiese gedagte dink ek dat dit die Here is wat my help gesplits in twee selfstandige sinne sonder bindwoord, bv. „Dink ek dis die Here help my.” In lg. geval het dit gebeur dat die woordgroep die Here na twee kante verbind is, m.a.w. hierdie woordgroep die Here vorm 'n aansluitingskakel tussen die voorafgaande Dink ek dis en die daaropvolgende help my.

Dieselfde geld mutatis mutandis van die volgende gevalle:

Dis die rooiwater bring die vis.

Is 'n sware seelewe is 'n lelike lewe.

Toe het bygekom die skuide vir my kom help.

Is 'n giftige wind Noordwes jaag die skuide die wal op.

Toe kom 'n breker maak ons toe.

Ons sal moet baklei om in te gaan vandag is die seewater baie deurmekaar.

Naas splitsing moet ook die volgende faktore verantwoordelik gehou word vir die totstandkoming van die konstruksie, t.w. die neiging tot asindetiese verbinding van sinne of sinsdele (vgl. weer: Is 'n sware lewe seelewe (en) (dit) is 'n lelike lewe).

So 'n dubbelsydig-verbonde sinslid bring ook 'n storing in die logiese gedagtegang mee, bv. Is 'n giftige wind Noordwes jaag die skuide die wal op. In die onderhawige geval is Is 'n giftige wind die psigologiese subjek met noordwes as voltooiing van die gedagte, maar noordwes is, logies beskou, die grammatiese subjek van die sin in sy geheel. As die sin onder bespreking in opmerksaamheidskulminasiepunte opgedeel word, kan noordwes die sentriese opmerksaamheidskulminasiepunt genoem word. Enersyds is noordwes in die tydsry van die sin (naas is 'n giftige wind) die tweede (sekondêre) opmerksaamheidskulminasiepunt. Andersyds is dit (nl. noordwes) die primêre opmerksaamheidskulminasiepunt van die tweede sin (vgl. Noordwes jaag die skuide die wal op). As sodanig absorbeer Noordwes die orige opmerksaamheid. Die orige gedeelte van die uiting ly noodwendig daaronder (t.g.v. die feit dat die grammatiese subjek

nie in pronominale vorm (met noordwes as antesedent) hervat word nie). Dit is trouens die enigste manier om die sinsewewig in sulke gevalle te herstel. Die apo-koinou-konstruksie kom baie frekwent voor.

(vi) DIE SINTAKTIESE ANAKOLOUTHON.

Vgl. „Ons het ameleë hier onse gewoonlike tyd was vyf, vier uur tot ook daar by drie se kant nou dan vang ons al.”

Normaal moes die sin gelui het: Ons het ameleë hier (onse gewoonlike tyd was vyf, vier uur tot ook daar by drie uur se kant) al gevang. Die inskuiwing van 'n parentetiese sin (onse gewoonlike tyd was) bring die spreker van stryk, en hy trap nog verder onklaar namate uitbreiding van die parentetiese sin (in die vorm van 'n bywoordelike bepaling van tyd) hom (die spreker) nog verder van die aanvangstelling distansieer. Die inskakeling van die bywoord nou dui op 'n poging om die verlore draad op te tel. ('n Mens sou nou in hierdie geval „'n verleentheidswoord" kan

noem, want in werklikheid het dit nie semantiese inhoud nie).

Die sin in sy geheel loop nie af na die eise van geordende taal nie ten gevolge waarvan 'n sintaktiese anakolouthon ontstaan.

Vgl. verder: „As jy hier onder in die holte is, tussen die sees in - hy't 'n sekere loop, ons sê vir hom die kappeling, dan krul hy en dan breek hy.”

In hierdie geval het ons 'n bywoordelike bysin + 'n bywoordelike bepaling (tussen die sees in)⁶²⁾ + 'n parentetiese sin wat alogies aansluit by die voorafgaande (hy't 'n sekere loop). Onmiddellik raak die assosiatiewe denke aktief en veroorsaak die verdere ontwrigting (vgl. Ons sê vir hom die kappeling, dan breek hy). Met die aaneenskakeling van die twee laaste sinne (met geïnverteerde woordorde) deur middel van die bindwoord dan aan die voorafgaande

/ ...

62) 'n Verdere bewys van die neiging tot noukeurige lokalisering met behulp van preposisies.

probeer die visser om nader te verklaar.

Vgl. ook: „Toe ons die oggend van die wal af gaan met die halfseil saam, ons gaan Fransman toe, daar was baie geelbekke daar en al die skuide het daar gelê visvang.” „Toe hy uitkom van St. James af - daar by St. James se stasie die walwind het hom gevang en hy was 'n soort Java se kind.”

Die totstandkoming van 'n sintaktiese anakolouthon in elk van die bogenoemde gevalle onderskeidelik skyn die resultaat te wees van 'n deurkruising van die assosiatiewe en emosionele denke (met as onderstroom die analitiese denke). Die gevolg is dat die sin in sy geheel as 'n samestelling van verskillende gedagte-inhoude (in die vorm van afsonderlike sinne) met 'n gebrek aan logiese verband bestempel kan word.

Vgl. ook: „Nou soos die twee (skuite) nou jaag, ons oog is altyd op die skuit, nou as jy weer van die wal afkom met jou tek (tack, d.i. seil) saam, en ons het die skuit verbygegaan.”

In hierdie geval ontstaan die

anakolouthon deur die sg. hysteron proteron. Die dominerende sintuiglike indruk word eerste geformuleer (nou soos die twee nou jaag). Dit word gevolg deur 'n ander gedeelte van die sin wat logies die noodwendige grondslag daarvoor vorm (ons oog is altyd op die skuit) + 'n parentetiese sin (nou as jy weer van die wal af kom met jou tek saam). Lg. sin het ten spyte van die herhaling van die bywoord nou geen kontak met die voorafgaande, nog minder met die daaropvolgende gedeeltes. Die visser probeer die situasie red deur 'n hoofsin (ons het toe die skuit verbygegaan) met behulp van die bindwoord en aan die voorafgaande te skakel, maar nog altyd ly die logiese ordening skipbreuk.

'n Swaar aanloop is dikwels verantwoordelik vir die ontstaan van 'n sintaktiese anakolouthon. Die spreker slaag nie weer daarin om die verlore draad op te tel nie, bv. „Hier in die vroeë tyd toe die mond hier uitgeloop het, dat die vis kom van oos tot wes - laat hy kom lê hier op die banke, laat die vrouens ook vis gevang het - alle soorte, seventy fours, geelbekke, kappeljous, perdetande.

Vgl. ook: „As die skuit op 'n trop snoek lê, as dit nou snoektyd is, hier Meimaand se kant as die snoeke al agter die sardyn aanloop, hulle kom mos met die sardyn saam af, jaag die sardyn hier langs af tot by die Kaap verby.

Opm. Die sintaktiese anakolouthon kom betreklik frekwent voor.

(vii) SINTAKTIESE KONTAMINASIE.

Hierdie verskynsel kom betreklik algemeen voor. Te oordeel na die voorbeelde self, skyn die totstandkoming van so 'n konstruksie nie suiwer die gevolg te wees van blote vermenging nie. Ook ander faktore blyk hiervoor verantwoordelik te wees. Daardie faktore sal, waar nodig, by elke geval afsonderlik genoem word.

Die voorbeelde:

Ek is al of ek in die pad is. ('n Vermenging van - ek is in die pad (en) dit is al vir my of ek in die pad is).

Hy's baie versot daaragter (d.i. op iets versot wees (en) iets agterna loop of agter iets aanloop (terwille van die genot daarvan). (Vgl. hier die inwendige taalvorm).

As ek voel ek sak so weg - so weg in die water dan's dis net soos wat een my aan die hare lig (d.i. 'n kontaminasie van: dan is dit net soos (en) dit is soos) (hier fonetiese perseverasie).

Die dae het ek mos kan geswem het (vermenging van: die dae het ek mos geswem (en) kan ek mos geswem het) (vgl. antisipasie van die hulpwerkwoord het).

Dis baie onregverdigheid (kontaminasie van: daar is baie onregverdigheid (en) dit is baie onregverdig).

Voor ons het geseil vyf ander skuide en hulle was van ons voor goeie 20 minute se distansie (kontaminasie van: hulle was van ons 'n distansie van 20 minute (d.w.s. dit sou 20 minute neem om hulle in te haal) (en) hulle was ons voor).

Sy het twee klawers by die skuit se kop gehad (kontaminasie van: sy het twee klawers gehad (en) aan die skuit se kop was twee klawers) (vgl. hier die assosiatiewe denke

-345-

plus die neiging om te lokaliseer d.i. presiese aanduiding van die posisie van die klawers - daarom die aanwending van die preposisie by i.p.v. aan).

Die ou was 'n baie lief man vir sy bekfluitjie (vermenging van: die ou was 'n man (en) hy was baie lief vir sy bekfluitjie) (vgl. hier antisipasie van baie lief).

Toe binne in die skuit was nog 'n paar snoeke vasgesit (kontaminasie van: daar was 'n paar snoeke in die skuit (en) binne in die skuit het 'n paar snoeke vasgesit (vgl. hier die vermenging van visuele beelde - hy het (nadat die skuit omgeslaan het) die snoeke daarin gesien en hy het gesien dat die snoeke vas sit).

Ek ken hierdie see beter soos ek my eie kind ken (kontaminasie van: Ek ken die see soos ek my eie kind ken (en) ek ken die see beter as my eie kind). (Vgl. prof. Havers (t.a.p. p. 87) „Als **T**riebkraft wirkt bei dieser **K**ontamination in Vergleichungsätzen das Streben nach Ausdruckssteigerung, die Idee der Gleichheit oder Ungleichheit soll besonders nachdrücklich hervorgehoben werden".)

/ ...

Hulle het groot baie vis op (kontaminasie van: hulle het 'n groot (klomp) vis (en) hulle het baie vis op - waardeur 'n stapeling van onbepaalde telwoorde plaasvind).

Toe gee die witmense vir ons tien man geld gegee (vermenging van toe gee die witmense (en die witmense het vir ons geld gegee) (vgl. hier vermenging van die historiese presens en die perfektum; dit kan ook die gevolg wees van antisipasie van gee).

Die vyf skuide het maar aan die gang gegaan Kalkbaai toe (vermenging van: die vyf skuide het aan die gang gebly (en) die vyf skuide het aan gegaan (vorentoe beweeg)).

Jy hoef mos eers oproei om jou seil staan te maak (kontaminasie van: jy hoef nie op te roei (en) jy moet eers oproei om.....).

Vra darem vir die Here om ons te kan kom help (kontaminasie van: vra darem vir die Here om ons te kom help (en) of hy ons nie kan help nie).

Opm. Ek het die indruk dat kontaminasie in die visserstaal nie net die vermenging is van twee vorme wat gelyktydig

in die bewussyn tree nie (vgl. weer: Toe gee die witmense vir ons tien man geld gee), maar dat dit dikwels die gevolg is van 'n onvermoë by die visser om die verband tussen die dele van 'n gedagte-inhoud te hou.

(viii) VOOROPPLASING VAN DIE OBJEK.

Die vissers plaas graag die objek van 'n enkelvoudige mededelende sin voerop, bv. „Galjoen vang ons by die plaat.” Sulke sinne word soos volg gekonstrueer: Obj. + vf. + subj. + A. i.p.v. die normale S. + vf. + obj. + A. (bv. Ons vang galjoen by die plaat) òf selfs A. + vf. + s. + obj. (bv. By die plaat vang ons galjoen). Hierdie tipe konstruksie kom baie algemeen voor. Vgl. verder: „Snoek vang ons die meeste in die winter” (d.i. obj. + (inversie van) vf. en S. + bywoorde-like bepaling van tyd i.p.v. S. + vf. + obj. + adv. bepaling van tyd). Die meeste konstruksies het ook bepalinge. Vgl.

Geelbek vang jy nie maklik nie (bw. bepaling van hoedanigheid).

Steenbras het ons gister 'n paar gehad (bw. bepaling van tyd).

Storms kry ons die meeste in die winter (bw. bepaling van tyd).

Wind kry ons baie maal op see in die dag (bw. bepaling van tyd).

'n Bees vang ek die dag (bw. bepaling van tyd).

Dit gebeur ook in ons taal dat ons die objek vooropstel, maar dit gebeur baie meer dikwels in hulle taal. Omdat die visser hierdie vorm meesal in emosionele omstandighede gebruik, lyk dit my moontlik dat die emosionele denke daarvoor verantwoordelik is.

(ix) DIE OBJEK WORD GEVOLG DEUR 'N
VOORNAAMWOORD.

'n Konstruksie wat by die voorafgaande aansluit en wat oral in die visserstaal baie voorkom, is: Obj. + hervatting in pron. vorm + vf. + S. + A., bv. Kwaai storms die kry die plek baie.

Hotnotsvis en harders die braai ons sommer
op die kole.

Die seën die boet ons môre.

Galjoen, die vang ons baie.

Die skuit die kalfaats ons môre.

Die patats die braai ek in die kole.

Perdetand die vang mens by die wal.

Die galjoen die braai ek sommer op die kole.

Die volgende sluit hierby aan:

Hervatting van die subjek in pronominale
vorm.

Kongruent met die vorige (t.o.v. aksentlegging en skeiding van 'n sinsdeel van die res van die sin deur 'n ligte pouse) is die volgende konstruksie: Subj. + hervatting in pronominale vorm + vf. + ander sinselemente, bv. „Die skuit / hy lê mos altyd so vryf-vryf teen die jetty." Hierdie konstruksie het 'n betreklik hoë

/ ...

gebruiksfrekwensie. Dit verskil egter van die vorige in dié opsig dat die inleidende (of die antisiperende inleidingssubjek) hier die grammatiese en nié die psigologiese subjek is nie. Hoewel dit afwykend is van die normale (daarin dat die subjek onmiddellik in pronominale vorm hervat word), word die logiese sinsverband nie daardeur aangesien nie. Hierdie konstruksie kom baie dikwels voor. Vgl.

Die skuit / hy lê mos altyd so vryf-vryf
teen die jetty.

Die wind van die see / die maak die see
liederlik.

Die elbekor / hy spring skoon uit die water
uit.

Die see / hy maak dit partymaal swaar vir
ons.

Die mense / hulle het strand toe gehardloop.

Vis / hulle lê sommer so kolle-kolle aanme-
kaar.

Die skuide / die is stukkend geslaan.

/ ...

Hervatting van die subjek in pronominale vorm kom algemeen in 17^e eeu voor, bv. „Vrouw Permants, die vroê vrouwe, die sal u herdragen op goeyer trouwe." „Mijn beste teyle, die werpt hy daer onstucken tegen mijnen dancke!" (Van Vloten t.a.p. p. 179). „De backers, die 't broot veul lichter maaken" (Van Vloten t.a.p. 67). „Ons vrouw, die is soo sieck" (Van Vloten t.a.p. p. 75). Die konstruksie is oek algemeen in moderne Nederlands, bv. „De krijgers, die gebukt den balk hielden voor den stoot....." „Twee maaiers, langs de donkre plas, met werk-gebogen lijven, zij ginge' als schimmen, nauw gegist." „Een oom Losbol den Jurist, die 't luchtig neefjen wegens 't blaffen....." (aangehaal deur Overdiep: Stilistische Grammatica, p. 541).

Die konstruksie: subj. + hervatting in pronominale vorm + vf. + A., lyk my dan na doodgewone Nederlands wat in die visserstaal behoue gebly het.

/ ...

(x) HERHALING VAN 'N MEERVOUDSUBJEK +
VI. IN ENKELVOUDPRONOMEN + VI.

Hoewel dit nie baie voorkom nie,
is die volgende gevalle opgeteken:

Die visse dryf hy dryf jy kan nie deur hom
sien nie.

Die mense hy huil toe nie hiernatoe nie.

Die skuide, wind het hom stukkend geslaan.

Die klomp visse hy's mos nie reg vir „can”
nie.

Die klomp rob lê nou daar op die eiland hy
lê nou lekker lê slaap.

Dit is sulke gevalle wat dr. W. de Vries
(Dysmelie p. 57) as „materiale dysmelie”
meer bepaald „woordelike repetisie” be-
stempel. Dit kom daarop neer dat 'n sin
dít wat by 'n reeds geuite deel nodig is,
wel uitdruk, dog in 'n ander vorm as wat
eintlik vereis word. In die onderhawige
geval is die voorafgaande element (d.i.
visse) verontagsaam wat inhoud betref,
daarom die hervatting van 'n meervoudige
subjek met 'n enkelvoudige pronomens, en

verdere voltooiing van die sin in enkelvoudige vorm (vgl. die visse dryf hy dryf jy kan nie deur hom sien nie).

(xi) AFSKEIDING VAN DIE GRAADUITDRUKKENDE ADVERBIUM.

Ongewoon ofskoon dit dikwels voorkom, is die volgende tipe mededelende sin: „Hier was vis op die plek ongriewelik.” In plaas van die normaal konstaterende sin met die graaduitdrukkenende adverbium (normaalweg adjektiva) in 'n attributiewe posisie by die substantief aan te wend, bv. „hier was gruwelooslik baie vis op die plek”, word die graaduitdrukkenende sinselement uit die sin geïsoleer en deur middel van 'n ligte pouse van die orige gedeelte van die sin afgeskei, bv. „hier was vis op die plek / ongriewelik!” As ons na 'n sin soos: „Hier was vis op die plek ongriewelik” kyk, sou ons meen dat ongriewelik saamgaan met vis. As sodanig sou dit dan adj. kon wees, maar eintlik moet ons dit só verstaan: dat ongriewelik hier baie beteken, en dan het hy 'n soort telwoordfunksie. Met besondere

nadruk uitgespreek (vgl. ``'), kry so 'n afgeskeide sinselement die gedaante van 'n interjeksie. Met inagneming van die besondere sinsintonasie wat so 'n sin in sy geheel kenmerk (tot en met afskeiding) (bv. „Hier was vis op dié plek"), besit die besondere aksent op die deel waarvan 'n mededeling gemaak word (t.w. vis) voldoende verduidelikende funksie. Daarvan kan afgelei word dat daar besonder baie vis was, sodat isolering en aksentuering van die graadaanduidende sinsdeel as beliggaming van 'n restant affek as 'n naklinkende stemming bestempel kan word. Ook hier dus moet die emosionele denke vir die afwyking van die normale verantwoordelik gehou word. Vgl. verder: „Hierdie plek kry sée / grúwèlóós!" „Mens kry swáár op die plaas / bíttér." „Daar is lélike goed in die seewater / líedèrlík." „Ons kry háái / béésàgtíg." Hierdie gebruik klop met die gewone splitsing van sinselemente. Wat normaalweg in die sin geïnkorporeer word, kry hier 'n postposisionele plek.

/ ...

(xii) AGTEROPPLASING VAN 'N SUBJEKWOORD-
GROEP.

'n Betreklik algemene konstruksie in die visserstaal is die agteropplasing van 'n beklemtoonde nader spesifiserende subjekwoordgroep wat van die res van die sin geskei word deur 'n pouse, bv. „Dis 'n wind wat ons baie terugsit / die oostewind.“ „Dis 'n see wat ons sleg vang / die grondsee.“ „Dis 'n voël wat die vis goed sien / die malmok.“ „Dis 'n ding wat ons net sleg stukkend maak / die rof (rob).“ In werklikheid kom dit neer op 'n herbevestiging van die grammatiese subjek (in die onderhawige gevalle 'n onpersoonlike voornaamwoord). Hierdie gebruik kom ooreen met die vocaafgaande in dié sin dat ons ook hier splitsing van sinselemente kry sonder dat van die besonderhede verlore gaan. Elke besonderheid word genoem. In elk van die onderhawige gevalle word die aanvullende besonderheid agterop gestel. Die agteropgestelde sinselemente gee konsekwent meer besonderhede.

/ ...

(xiii) ONDEREREKING VAN 'N SIN DEUR HOEKOM.

Baie algemeen is die onderbreking van 'n normaal konstaterende sin deur „hoekom” gevolg deur die orige gedeelte van die sin (as rede waarom daar nie tot handeling oorgegaan word nie), bv. „Hulle het die wal gevat / hoekom / nie gekyk waar hulle loop nie.” „Ek gaan nie vandag see toe nie / hoekom / die see is te wild.” „Die vis het kopseer / hoekom / hulle byt sat.” „Ons kan maar anker optrek / hoekom / vis het vertrek vir warmer weer.” Uit die voorbeelde blyk dat die konstruksie, in sy geheel 'n sterk modale inslag het. Dit spruit moontlik voort uit die visser se emosionele ingesteldheid t.o.v. dit waarmee hy daaglikks gemoeid is.

(xiv) SINNE MET 'N AANLOOP.

Wanneer 'n mededeling oor 'n saak gaan waaraan heelwat spanning (en ontbering) verbonde was, word die inleiding deur noukeurige bepalinge van tyd en plek in die vorm van 'n swaar aanloop gekenmerk, bv. „Dit was in die begin van

die winter / Juniemaand nou twee jaar terug /
 kom ons die môre met die skuide in / hulle
 was glad vol / die ander moes ons by my siel
 kom tou het / en toe ons by die bek kom /
 hier skuins voor die lighuis / vang die skuit
 die sandbank / moet ons die trop vis netso
 afgooi." Vgl. ook hier die rol van die
 assosiatiewe denke as aanleiding tot 'n los
 fragmentariese vertelling. Onmiddellik na
 die uitspreek van skuide word die toestand
 waarin die skuite was daarmee geassosieer
 (hulle was gladvol). Dan word die ver-
 telling hervat - weereens met 'n swaar aan-
 loop (as uitvloeisel) van die neiging om
 lokaliteit presies aan te dui. Vgl. „En
 toe ons by die bek kom, hier skuins voor
 die lighuis....."

(xv) DIE ONGEMOTIVEERDE „MAAR”.

'n Opvallende kenmerk van die
 taal van die Gansbaaise vissers is die kon-
 struksie met inleidende maar, bv. Maar
dit lyk vir my dit wil gaan mis word.
 Hierdie maar-sinne verskil van 'n soortge-
 lyke konstruksie in algemene Afrikaans,
 bv. Maar jy het 'n groot stuk grond omgespit,

daarin dat dit nie soos in lg. geval verwondering of bewondering, bv. (Maar jy is 'n sterk kêrel) uitdruk nie. In werklikheid is maar hier funksieloos (dit het nl. geen semantiese inhoud nie en dit is geen draer van affek nie), sodat die gebruik daarvan as 'n blote taalmode bestempel kan word. Vgl.

Maar dit lyk my die glas sak vinnig.

Maar in daardie tyd was hier nie so baie mens nie.

Maar dit smaak vir my ek kry baster koud.

Maar hier is baie haai.

Maar jong, skink vir jou 'n dop.

Maar hoe is die van nou weer?

Dit lyk asof hierdie maar in die taal van die vissers 'n stuk 17^e eeus is wat bewaar gebly het. Die volgende parallelle is in 17^e eeus gevind:

Maer ghy draecht seer rustigh den geest verborghen.

Maer broer wat wildy hebben.

Maer schipper waer vaert ghy al.

Maer ik vertreck nu.

Maer armoede heeft mij soo dapper geslagen.

Maer oevral besocht ick se sonder quellen.

(Vgl. Van Vloten, Net Nederlandsche Kluchtspel Eerste Deel pp. 57/195).
Die konstruksie het dus in die gunstige
posisie gebly om hom in die taal van hier-
die gemeenskap te handhaaf.

In Duits is 'n paar voorbeelde
opgeteken wat baie op parallelismes lyk.
Vgl.

Aber das ist ein Wetter.

Aber du siehst aus.

Aber so was (vgl. O. Behaghel, Deutsche
Syntax III p. 59).

Waar daar parallelismes vir 'n
bepaalde verskynsel in verskillende tale
aangetoon word, bestaan die neiging om die
meeste gewig aan 17^e eeuse volksnederlands
toe te ken aangesien dit die taal is wat
aanvanklik aan die Kaap gepraat is.

Verder is bewys dat Duitse invloed op Afrikaans minimaal was, en waar daar wel beïnvloeding was, was dit ten opsigte van die woordeskat.

'n Vergelyking tussen die 17^e eeuse voorbeelde en die voorbeelde opgeteken, toon dat daar geen wesenlike verskil tussen die Afrikaanse en die 17^e eeuse volkstaalkonstruksie bestaan nie. Dat die inleidende maar-sinne 17^e eeuse erfgoed is, kan m.i. sonder meer aanvaar word. Die feit dat dit beperk is tot die gemeenskap van Gansbaai dien as bevestiging hiervoor veral as nie uit die oog verloor word dat hierdie vissersgemeenskap tot in die jare veertig in volslae isolasie gelewe het. Kontak met die buitewêreld was tot 'n minimum beperk vanweë die feit dat alle verkeer per bootjie moes geskied.

(xvi) DIE TYDSBYWOORD „TOE” IN TERUGWYSENDE FUNKSIE.

Normaal is die aansluiting van sinne met behulp van die tydsbywoord toe in terugwysende funksie. Vgl. „Toe ek by die huis kom / toe's my sak weg.”

"Toe ons hier kom / toe is die see so / ons kon nie deur nie." "Toe ons hom op 'n stok het / toe sleep sy stert op die grond." Die inleidende byvoeglike bysin word dus deurgaans met behulp van toe met die hoofsin verbind. Dikwels word met die inleidende bysin 'n tweede bysin met behulp van 'n terugwysende adverbium verbind nadat die verband met die hoofsin ten gevolge van inskuiwing van 'n parentetiese (verduidelikende) sin verbreek is, bv. "Toe hulle hier agter kom hy (die see) het sommer so opgetel toe staan die manne regop. Toe ons omtrent 'n myl van Hondeklipbaai kom - net regoor die poliesmanhelmet - toe vat die wind ons diepsee toe. Toe ek nou die haai mooi klêr uit die water het - dit was mos 'n grote dier - toe klap die lyn. Toe ons hier kom bly het - hier was net 'n paar dakkies - toe het die lewe maar swaar gegaan met ons."

Hierdie gebruik van toe het 'n besonder hoë gebruiksfrekwensie in die visserstaal. In baie gevalle skyn dit asof toe nie meer suiwer temporale waarde het nie. Vgl. "Toe ons nou daar op die skool lê / toe kook die trop vis vinniger as die water in daardie pot / toe kan ons nie voorbly met uittrek nie / toe sien jy net vis trek uit die water in die skuit / toe begin die

sports nou regtig / die skipper het toe nou
nie lus vir die manne se dinge nie / toe wil
hy nie hê ons moet toe mors met die vis saam
nie."

In die gewone verhaaltrant soos
hierbo, lyk dit asof toe sy funksie as tyds-
bywoord inboet en gewone bindwoord word.
Verder val op dat: toe en nou dikwels saam
gebruik word in dieselfde sin. Vgl. "Toe
ons nou daar.....; toe begin die sport
nou regtig; die skipper het toe nou nie
lus....." Afgesien van die feit dat
hierdie gebruik 'n vaagheid t.o.v. die se-
mantiese waarde van beide adverbiala openbaar,
blyk dit dat die temporale waarde daarvan nie
meer suiwer aangevoel word nie. Dit druk
veel eerder modaliteit uit. Die gebruik
van nou is dan om die modale waarde van toe
bykomend te versterk - 'n verskynsel waarop
ek ook in die geval van die verbale en voeg-
woordelike gebruik gewys het.

/ ...

(xvii) "DAN" IN SINNE WAT MET "AS"
BEGIN.

Die vissers handhaaf die gebruik van dan in sinne wat met as begin konsekwent, bv. "As die windjie effens trek dan hard-loop hulle huistoe." "As hy sy kop uitsteek dan moet jy klop." "As daardie wind waai dan lyk dit nie mooi nie." "As jy op die seewater is, dan lyk dit nie mooi nie." "As jy jou kry dan's die water binne in die skuit in." In hierdie gevalle het dan beslis nog temporale waarde. Die vissers realiseer skynbaar as ... dan as 'n eenheid en gebruik dit ook so.

In die volgende gevalle lyk dit of dan sy temporale waarde begin inboet en gewone bindwoord word, bv. "As die skuide so bymekaar is / dan maak hulle gelyk mas staan / dan maak hulle rejetta (regatta) / dan moet jy laweer om by die huis te kom." Dit gebeur wanneer daar op die inleidende bywoordelike bysin van tyd uitgebrei word. Vgl.

As die wind so bietjie meer opkom / dan moet jy maar huistoe / dan kan jy nie werk nie / dan moet jy versigtig wees vir die brekers.

/ ...

As die vis ver is / dan kan ons nie bykom
nie / dan moet ons maar met 'n bossie of
twee huis toe kom.

As jy hom sien dan moet jy die skuit stern
gee / dan moet jy haar reguit hou / dan
hardloop skuit dat die water bokant haar net
so staan.

(xviii) "DAAR" IN HOOFSIN GEVOLG DEUR
"DAAR WAAR" IN BYSIN.

In saamgestelde sinne met daar
in die hoofsin, kry ons ook nog daar waar
in die bysin. Hierdie verskynsel is alge-
meen. Vgl. "Daar is die kappeljou se
gronde daar waar hulle (die skuite) so dik
klomp lê." As die inleidende bysin van
plek met daar waar ingelei word, word die
hoofsin deur middel van daar met die bysin
verbind, bv. "Daar waar die wit sand-
heuwel is daar het ons omgeslaan."

Die konstruksie daar waar + daar
of daar + waar daar word blykbaar as 'n een-
heid opgevat, daarom dat die een nie sonder
die ander in die mededelende sin optree nie.
Soms skyn dit asof die visser die

daar-waar-bysin as te veel van die inleidende daar-hoofsin geïsoleer voel, sodat die hoofsin ná die daaropvolgende bysin hervat word met vooruitwysende daar + geïnverteerde woordorde, bv. „Ek het hom daar gevang / daar waar die bank uitsteek / daar het ek hom gevang.“ „Ons het 'n storm daar gekry / daar waar die pad by Rooi-els draai / daar het ons die storm gekry.“

Hierdie gebruik knoop ek aan die neiging om plek en rigting presies en on dubbelsinnig uit te druk.

(xix) DIE ONTKENNING.

Die dubbele nie word deurgaans korrek aangewend, bv. „Jy kan toe nou nie sê nie.“ „Hulle was nie daar gewees nie.“ „Vis was nie ver nie.“

Daar is (as hoë uitsondering) gevind dat die tweede nie soms afwesig is, bv. „Kla! kla ons nie oor ons swarigheid.“ „Hulle wil toe mos nie gaan.“ Die afwesigheid van die tweede nie lyk my hier blote toeval te wees.

/ ...

Die gebruik van negatiewe adverbia.

Die vissers werk veral met die volgende negatiewe adverbia: nie (as gewone ontkenning), nooit (tyd), nêrens (plek), bv. „Hier is nie een wat ons help nie"; „Hulle loop nou nooit in sleg weer seewater toe nie"; „Ons het ook nêrens nie plek vir ons skuide nie"; „Ek loop nooit so nie"; „Kry hom toe nêrens nie."

Uit hierdie voorbeelde blyk dat saam met die negatiewe adv. meesal 'n ander adverbium gebruik word, vgl. nou + nooit; ook + nêrens, ens. Dergelike „bykomende" adverbia dien in die eerste plek tot versterking van die nadruk van die ontkenning. In die tweede plek vind ons sekere modaliteitskakeringe (in die adv.-woordgroep belligaam), bv. „Vis het nog nooit so kwaai gebyt nie" (verrassing). „Kan die ding net nêrens kry nie" (ongeduld). „Hy wil net nooit nie pik nie" (beslissing). „Het nog nooit só een gevang nie" (verwondering). „Hy wil net nooit nie praat nie" (beslissing).

Die verbinding nooit + niks kom algemeen voor, bv. „Hy praat nooit niks

nie". „Ons kry nooit niks nie vir ons werk
 nie". „Het nooit niks nie van hom gesien
 nie."

Opm. Hierdie gebruik van nooit
 + niks i.p.v. nooit + iets lyk my na 'n
 soort kontaminasie wat reeds in die gedagte
 van die spreker ontstaan.

Stapelings van negatiewe adver-
 bia kom algemeen voor, bv. „Hy gee nooit
niks nie g'n stuk om nie." „Heeltyd gelê,
nooit, niks, sat g'n pik nie." „Vis byt
nooit glad nie niks nie in die weer nie."
 Die stapeling is hier, afgesien van die
 feit dat dit die taalvorm verswaar, duide-
 lik geleier van affek.

(xx) SINTAKTIESE ANTISIPASIE EN
PERSEVERASIE.

Sintaktiese antisipasie- en
 perseverasieverskynsels kom voor, hoewel
 nie algemeen nie. Daar moet bygevoeg
 word dat antisipasie- en perseverasiever-
 skynsels, proporsioneel gesproke, 'n
 lae gebruiksfrekwensie in die visserstaal
 het. Dit gebeur gewoonlik in omstandighede

wat gekenmerk word deur haas en spoed. Die verskillende gevalle word vervolgens onder aparte hoofde genoem en bespreek.

PERSEVERASIE:

(a) Perseverasie van 'n pronomens:

Nou voor drie jaar werk ek nie meer nie, die dokter het my gebelet my om te werk.

(b) Perseverasie van 'n substantief:

Ons had net 'n mooi klomp vis in die vis (skuit).

Kyk die mis dit wil gaan mis (oos) word.

Opm. Beide gevalle kan ook die uitvloeisel van verspreking wees.

(c) Perseverasie van 'n verbum:

As die dag breek / kan jy glo as vis rondom jou breek / hulle gaan byt.

Opm. Breek beteken nie hier "die oppervlakte breek" nie, maar is.

Vgl. As die dag breek, kan jy glo as vis
rondom jou „is“ hulle gaan byt.

(d) Perseverasie van 'n hulpwerkwoord:

Hier kom baie kaffers hier kom werk.

(e) Perseverasie van 'n Adverbium:

Toe vang daar 'n see vir ons / en hy maak
amper die skuit amper vol water.

Hier het al menige mense menige omgeslaan.

Ek was daar met my kinders daar nou voor 'n
week.

Hulle kom van doer agtertoe tot hier agter-
toe die brekers toe.

Dis pure die walle se skuld wat hulle pure
hier gebou het.

(f) Perseverasie van 'n preposisionele
infinities (gedeeltelik):

Om te nou te wag laat die brekers sy groot
breek wegbreek.

-370-

Om te die rooiaas vir master te sny.

(g) Perseverasie van 'n preposisie:

Sleg in die werk, goed in (by) die vrou-
mense.

Opm. Vgl. ook die volgende voorbeelde van
suffiksperseverasie:

Hoe hogerder hy vlieg / hoe beterder sien
hy die vis.

Die wind kom hoe langerder / hoe sterkerder.

Moet 'n mens die volgende geval: „Ons gaans
nou ankertrek" sien as perseverasie van 'n
slotkonsonant?

ANTISIPASIE:

(a) 'n Substantiefgroep:

Die kiel dryf hier met die skuit op (die
skuit dryf hier met die kiel op).

/ ...

-371-

Toe vra ek vir die skuit van die kaptein (toe vra ek vir die kaptein van die skuit).

Hulle het die skuit toe nie meer **met** die skuit gewerk nie (hulle het toe nie meer met die skuit gewerk nie).

Kook die vuur op die water? (kook die water op die vuur).

Die hele storm lê ons in die nag (die hele nag lê ons in die storm).

Opm. Lg. geval is duidelik 'n verspreeksin.

(b) 'n Adverbium:

Party slae bietjie waai die noordwes bietjie styf hier (party slae waai noordwes bietjie styf hier).

As dit nie amper vir hom was nie / het ons amper ondertoe gegaan (as dit nie vir hom was nie.....)

Hulle sê gou vir hom kom help bietjie gou hier (hulle sê vir hom kom help bietjie gou hier).

/ ...

(c) 'n Adjektief:

Al daardie geld van hierdie skuit gaan na daardie hotel toe (al die geld van hierdie skuit.....).

(d) Die Koppelww., Hulpww., Verbum:

As ek die dag nie meer kan sal see toe nie / sal my pot ook maar leeg staan (as ek die dag nie meer kan see toe nie.....).

Dan wil die vis loop as jy moet geld maak (dan moet die vis loop as jy wil geld maak).

Almal doodgeskrik - / die skipper **sit** skrik - / nie lag van lag nie / lag van skrik (die skipper lag, nie lag van lag nie.....).

(e) Die Ontkenningspartikel:

Hy't 'n politiek die geelbek / nie hy wil nie aan nie / speel net kop (hy't 'n politiek die geelbek, hy wil.....).

/ ...

Het nie van julle nie 'n koutjie nie (het een van julle nie 'n koutjie nie?).

Toe kon jy nie met 'n geroeste roeispaan seetoe / maar nie vandag nie (toe kon jy met 'n geroeste roeispaan seetoe.....).

Vis wat nie in die see in is / kan 'n mens nie uitroei nie (vis wat in die see in is, kan 'n mens nie uitroei nie).

(f) 'n Preposisionele infinitief (gedeelteelik):

Ek kan nie te gehelp het om dit te doen nie (ek kan nie gehelp het om dit te doen nie).

Ons het nie lus te gehad om dit te waag nie (ons het nie lus gehad om dit te waag nie).

Die antispasieverskynsels sluit, na my mening, nou aan by die neiging van die visser om wat vir hom psigologies belangrik is, die eerste òf so na moontlik aan die eerste te stel. Haastigheid, waaruit spanning, en uit die spanning ongeduld en angs gebore word, bring mee

/ ...

-374-

dat daar min aandag aan die taaluiting gegee word (die visser verlaat hom veel meer op die samehang en situasie as rigtinggewende faktore ten opsigte van begrip van sy taalgebruik. Die perseverasiererskynsels lyk my 'n uitvloeisel van die gewoonte om wat belangrik is, hetsy deur nadruk hetsy deur herhaling, êrens in die taaluiting te laat penetreer - sy dit dan onbewustelik. Wat die versamelde voorbeelde betref, moet daar liever van woord- en woordgroep-antisipasie en -perseverasie gepraat word. Gekompliseerde gevalle is nie aangetref nie.

(xxi) DIE met.....saam-KONSTRUKSIE.

Karakteristiek van die taal van sowel die Skiereilandse vissers as die weskusvissers is die gebruik van die met....saam-konstruksie, soos in die volgende voorbeelde:

Vat die ding met die hand saam.

Speel hom met die brander saam.

/ ...

Jy kan met hom saam grap maak.

Wat is jy weer so morstag met jou bek saam.

Slaat ek hom met die vuus saam.

Hou my nie met jou saam op nie.

Draai hom met die wind saam om.

Ons het hom met rukke en stukke saam betaal.

Daar moet op gewys word dat met nooit sonder saam in die gebiede waar dit 'n gebruiklike konstruksie is, voorkom nie.

Herkoms van die konstruksie:

Dr. D.C. Hesseling (Het Afrikaans p. 100) probeer om die konstruksie aan die hand van Maleis te verklaar. Volgens hom dui die Maleise sama in die gesproke taal op presies dieselfde wyse die instrumentalis (soms ook die direkte objek) aan. Dr. D.B. Bosman (Afrikaans en Maleis-Portugees p. 80) weerlê hierdie stelling. Hy toon aan dat die gewone

woord in Maleis vir met, met behulp van,
te same met, d e n g a n skyn te wees, en
 nie sama nie (lg. beteken - even, samen,
 en ook met). Hy kan nie sama aanvaar as
 verantwoordelik vir die ontstaan van die
 konstruksie in Afrikaans nie. Hy heg meer
 waarde aan die Duitse mitsamt ofskoon die
 gebruik daarvan nie ooreenstem met die ge-
 bruik in Afrikaans nie.

Dr. J.J. le Roux (Oor die
 Afrikaanse Sintaksis p. 130) dink hier aan
 Duitse invloed. Volgens hom kan die
 Duitse mitsamt wat in die 17^e eeu goed be-
 kend was as leenwoord in Nederlands ver-
 antwoordelik gehou word vir die ontstaan
 van die Afrikaanse met.....saam (waarskyn-
 lik onder die medewerkende invloed van die
 saamgestelde ww. met same-, soos saamgaan.
 Oor die moontlikheid van Maleise invloed
 wil hy hom nie uitlaat nie.

Waar bewyse vir die aanwesigheid
 van die konstruksie in ander tale ontbreek,
 moet die probleem in Afrikaans self opge-
 los word. Die aanwending van die Duitse
mitsamt en die Maleise sama geskied nie op
 'n identiese wyse in Afrikaans nie. As

daar aan moontlike invloed van die kant van hierdie tale gedink is, kon dit hoogstens geskied het op grond van 'n fonetiese ooreenkoms tussen die Duitse mitsamt, die Maleise sama en die Afrikaanse saam. Struktureel verskil die konstruksies te hemelsbreed van mekaar in die drie tale respektiewelik. Gestel die konstruksie is wel aan een van hierdie tale ontleen, moes dit 'n algemene verbreidheid in Afrikaans gekry het. As verder bedink word dat die omstandighede op Afrikaanse bodem gunstig was vir die uitbreiding van 'n bepaalde verskynsel (veral 'n konstruksie soos met.....saam met sy ietwat modale inslag) oor die hele taaloppervlakte, en daar is bewyse dat die gebruik van die konstruksie geografies begrens kan word (en verder dat dit nie 'n A.B.-konstruksie is nie), moet ander oorsake vir die ontstaan daarvan gesoek word. Dr. D.B. Bosman kom m.i. baie na aan die waarheid as hy aan die moontlikheid van Slawe-

/ ...

Afrikaans dink, veral as in gedagte gehou word dat dit by uitstek 'n konstruksie in kleurlingtaal is.⁶³⁾

/ ...

63) Gevalle soos - ek stap met jou saam, ek werk met jou saam, kon aanleiding gegee het dat die gewoonte (d.i. met gevolg deur saam) direk 'n assosiasie tussen met en saam teweeggebring het (m.a.w. die een tree nie in die bewussyn sonder die ander nie) in so 'n mate dat met en saam as 'n eenheid gerealiseer is. Presies dieselfde kon in die

gees van die „primitiewe" gebeur het t.o.v. met.....saam. Die inwendige taalvorm sou dan sorg dat met die uitspreek van met, saam onwillekeurig opgeduik het, sodat met noodwendig deur saam gevolg moes word. Op die manier kom die konstruksie dan tot stand en brei uit na gevalle waar met nie alleen begeleiding, maar saam met saam ook instrumentalis uitdruk. Vgl. Slaai ek hom met die vuis saam (d.i. hy is geslaan met behulp van die vuis wat terselfdertyd ook die middel was waarmee geslaan is

(Voetnoot vervolg(...

is). Gebrek aan remmende faktore sou die direkte aanleiding wees dat die konstruksie in die kleurlingtaal ingedring het. Waar dit tot die taal van die blanke deurgedring het, is dit in gevalle waar blanke en kleurling in noue kontak met mekaar lewe, en skouer aan skouer dieselfde bedryf beoefen. In sulke gevalle moet oornam van die konstruksie deur die blanke dan beskou word as 'n

(Voetnoot vervolg...)

direkte ontlening aan die taal van die kleurling. Bevestiging hiervoor is gevind aan die hand van die feit dat die konstruksie al hoe minder voorkom in die gebiede waar daar 'n minimale of geen kontak tussen blank en gekleurde bestaan. (Daar is gevind dat die konstruksie in die Skiereiland en langs die weskus die hoogste gebruiksfrekwensie het, maar al hoe minder voorkom in die gebied Stilbaai - Jeffreysbaai).

(Voetnoot vervolg....)

Globaal gesproke, skyn die oplossing vir die ontstaan van die konstruksie dus in analogiewerking (gesteun deur die inwendige taalvorm) te lê.

(xxii) DIE NIE-MEDEDELENDE SIN.

Die imperatiewe sin word deur sy besondere kragaksent gekenmerk. Gesien teen die agtergrond van die bedryfsbeoefening, is sulke sinne kort en pregnant, bv. „Bakkieman tóú!" (d.i. bakkieman gaan kyk of die tou (waarmee die bakkie aan die skuit vasgemaak is) nog hou). Gewoonlik gaan aktiwiteite veral by die treknetvangs gepaard met verhoogde spanning - in die eerste plek omdat die visser gevaar loop om 'n skool te verloor indien so 'n skool nie vinnig genoeg „ingekamp" word nie; ten tweede geskied die bedryfsbeoefening selde onder absoluut gunstige weersomstandighede, sodat daar gedurig gejaag moet word om met 'n minimum tyd 'n maksimum vangs te bekom; ten derde is daar sterk onderlinge mededinging tussen die bemannings van die verskillende skuite om eerste „vol" te vang en eerste af te laai en verder om te kyk wie die meeste in 'n nag kan „maak". Daar is dus nie tyd om 'n bevel tot handeling breedvoerig te gee nie. Twee- of drieledige opdragte word gesplits, bv. „Kok, anker" (d.i. sorg dat jy en jou helpers by die anker is).

'n Bevel aan die drywer om gou die haelgeweer in die enjinkamer te gaan haal ten einde plaende robbe af te skrik, word in vier dele gesplits, bv. „Drywer! gou! haelgeweer! enjinkamer!”

Dringende bevele geskied soms (i) met 'n gebaar, bv. as die kopman (skipper) skielik 'n skool gewaar, gee hy die teken aan die drywer (om die spoed te verminder) deur 'n vertikale op-en-afwaartse beweging van die regterhand - en hoe nader aan die skool, hoe vinniger volg die bewegings mekaar op. Geskied die spoedvermindering nie vinnig genoeg na sy sin nie, word die tempo van die bewegings met twee-derdes verminder (wat dan ook sy ergernis te kenne gee). Die bewegings is dan ook nie meer vertikaal nie, maar agtertoe. Blyk die skool nie groot te wees nie, word die drywer weer met die handbewegings (hierdie keer horisontaal) aangesê om die spoed te vermeerder.

Die gebruikmaking van handbewegings in sulke situasies spruit voort uit die ondervinding dat te veel lawaai 'n skool laat „afsak”; (ii) deur middel van geaksentueerde herhalings, bv.

/ ...

„Lós! lós! lós!" (d.i. gooi los die net). Loop die net gevaar om in die skroef te kom, lui die bevel: „Hou! hou! hou!" (d.i. hou die net vas dat dit nie verder afloop nie).

„Watermaak! Watermaak!" (d.i. slaan in die water) (om die vis in hulle vaart te stuit). „Beur kêrels! Beur! beur! beur!" is 'n kommando waarmee die bemanning aangevuur word om alles in hulle vermoë te doen om die net met die vis bo die oppervlakte te kry. Wanneer die vis „droeg lê", lui die kommando's: „Wiens!" (Eng. winch) (d.i. sit die windas aan die gang) „Ligte! (slaan aan die masligte) Hêthies! (Eng. hatches) (verwyder die luike van die ruim) Steek! (steek in die skepnet) Skep! skep! skep! (skep so vinnig moontlik) Bakkieman lig!" (die bakkieman moet altyd groter gedeeltes van die net op die bakkie lig ten einde die kuil kleiner te kry en sodoende die skep te vergemaklik). Nadat die skool „gebêre" is, lui die bevele chronologies: „Regpak! (kry die net weer in orde vir die volgende vangs) Ligte! (slaan af die ligte) Laat loop! (kom ons gaan verder) Sit by!" (vermeerder die speed).

-386-

Skielike spoedvermindering is 'n aanduiding dat 'n skool gewaar word. By sulke geleenthede vergader die bemanning op die dek, terwyl daar gewag word op die alarm van die skipper. So 'n bevel lui: „Op julle se plekke! Laat los!”

Na afloop van die vangs word die kok aangesê om koffie te maak met 'n enkele „kô - fié!” (met rekking van vo-kaal en ongelyke beklemtoning). Soms in herhaling: „Koffie! Koffie! koffie!”

Stapelings van bevels in oomblikke van dringende gevaar of dreigende nood is 'n aanduiding dat een woord alleen nie voldoende krag tot aansporing besit nie, en ook nie die affek van die moment doeltreffend beliggaam nie. Is die gevaar 'n aantal robbe wat dreig om in die net te kom, lui die bevel: „Skop! slaat! skree! lawaai!” Bestaan daar gevaar dat 'n skool die oorhand gaan kry: „Vasskop, beur, vashou, vashou, vashou!” Begin die skuit ten gevolge van kragtige branders gevaarlik kantel, sodat dit moeilik vir die bemanning is om hulle balans tydens die inhaal van die net te hou, beveel die

/ ...

skipper: „Vastrap, vasbyt, skop vas,
hou, hou, hou, nie oorval nie!”

'n Sinjaal wat die verrukking
by die aanskoue van 'n vol net te kenne
gee, volg altyd in die vorm van 'n
deelwoord met interjeksie-aksent,
bv. „Opgeblaas! (of) Gemas! (of)
Opgeskep!” Sulke gevalle is gewone
elliptiese vorme van die volsin, bv.
„Die seën is opgeblaas opgeblaas!”
Affek moet vir hierdie verskynsel ver-
antwoordelik gehou word.

Wanneer alles in gereedheid
gebring is vir die vertrek see toe, word
die bevel gegee: „Gooi los!” Ná die vangs
en nadat die vrag afgelaai is, word die
teenoorgestelde kommando gegee: „Maak
vas!” daarna, „Afsaal!” Lg. kommando
is dringender omdat daar haas is om by
die kroeg te kom. Daarna volg die kolle-
giale uitnodiging: „Uitspoel manne!”
(kom ons gaan drink).

By die tuis-koms is die vraag-
vorm van familie¹ede en belangstellendes
gewoonlik kort, en die antwoord is ewen-
eens kort - gewoonlik 'n enkele gelykmatig-

beklemtoonde deelwoord of 'n samestelling, bv. „Hoe lyk dit?" Antwoord: „Opgepak!" (of) dekvol! (of) pensvol!" Was hulle minder gelukkig, word die antwoord kortaf en ongeaksentueerd met 'n kort verklarende toevoeging gegee: „Skraal, broeityd!" „Minnetjies, sterk blinde stroom!" „Einatjies, moet eers kenterweer kry!" „Treurig, vis lê kop onder toe!" „Sleg, vis begrafnis toe!" Was die vangs 'n totale mislukking, word die ontevredenheid met 'n kragterm plus adjektief te kenne gegee: „Dôners treurig!" „Dôners sleg!" Anders lui die vraag: „Hoeveel gemaak!" (l.w. nie in vraagvorm gestel nie). Antwoord: „60 ton" (na gelang van die hoeveelheid ton aan boord).

By die lynvangs verskil die kommando's dikwels - skynbaar omdat omstandighede anders is. Enersyds word van 'n gewone platboom- of seilskuitjie (soms masjiënaangedrewe) gebruik gemaak. Andersyds word die aktiwiteite nie gekenmerk deur so 'n kroniese gespannenheid nie (behalwe natuurlik wanneer weersomstandighede of ander gevare 'n bedreiging

inhou). Gebruiklik is die hulpww. van duratiewe aspek plus infinitief as kommando tot volhou met 'n handeling, bv. „Bly roei! Bly vasskop! Bly uithaal!" (in teenstelling dus met die reeds besproke herhaling van 'n infinitief in imperatiewe vorm, vgl. „Hou! hou! hou!") Tóg is hierdie vorm ook gebruiklik, bv. „Pluk! pluk! pluk! roei! roei! roei!" Talryk is die bevel in die vorm van verbum plus sterk geaksenturerde adverbium, bv. „Klou vás! spring wég! gee pád! mas óp! mas áf! slaan óór!" Net soos by die treknetvangs geld substantiva (met ellips) as kommando's, bv. „Anker!" (d.i. trek op of laat sak die anker); „Seile!" (d.i. steek op of laat sak die seile); „Lyne!" (d.i. gooi af of rol op die lyne); „Rieme!" (d.i. steek in of trek die rieme uit).

As die bevel daarenteen betrekking het op 'n herhaling met 'n bepaalde objek, word die sin met so 'n objek uitgebrei. Die onmiddellike verbinding van die werkwoord met 'n skerp stotende bywoord word egter gehandhaaf,

/ ...

bv. „^Steek óp die seil!" „Maak ríf die seil!" „Sit áán julle aas!" „Gooi áf die sandsakke!" „Skep uít die water!"

Normaal is: „tjôwa! (soek nou) para! (laat dryf die skuit) laat loop! laat sak!" Hierdie konstruksie t.w. laat + infinitief is ook in „Katwijks" gebruiklik, vgl. „Lae chaen! Lae loope de staffok!"

Geluk dit die vissers om 'n groot skool raak te „ry", lui die sinjaal: „Op hul! (of) op 'n kol! Hulle's dik!" Die sinjaal word soms in die vorm van 'n vergelyking gegee wat die genoegdoening weerspieël, bv. „aanmekaar soos mieliepap! Hulle's vas soos dadels in 'n kas!"

Dikwels is die waterkleur en waterbeweging⁶⁴⁾ aanduiding van die vissoort. In so 'n geval dien die naam van die vissoort as sinjaal, bv. „Geelstert!"

/ ...

64) Die treknetvissers onderskei bv. die vissoorte op die volgende maniere: „Makriel spat uit mekaar; Marsbanker vlug in 'n groep; Sardyne lê op 'n klomp, skrik-skrik so; Harders maak sulke wit spoortjies, wit spoortjies". (Hierdie verduideliking is deur die vissers self gegee).

„Elbekor!“ „Perdetand!“ Talryk is die verbindings met wakker in imperatiewe vorm: „Wakkerstaan! wakkerloop! wakkerwees!“ So ook met raak: „Raakvat! raakkorrel! raakslaan!“ Daar is ook verbindings met gelyk: „gelykvat! gelyktrek! gelykroei! gelykgooi!“

As 'n visser moeilikheid ondervind om 'n vis aan skuit te bring, volg die opdrag in omskrywende sinsverband: „Trap hom laat sy vere waai!“ „Kraak hom laat sy ribbes kraak!“ „Klop hom laat sy harspan klap!“ „Klop hom kopaf!“ „Wurg hom laat sy tong uithang!“

In oomblikke van dreigende gevaar lui die opdragte: „Mas! seile! anker! Rieme uit! roei!“

Aansporing tot groter spoed geskied altyd in die vorm van herhaling, bv. „Vasskop! vasskop! vasskop!“ „Roei! roei! roei!“ „Uithaal manne! uithaal, uithaal, uithaal, uithaal!“

Die nie-mededelende sin het ook tot die familiale en ander omgangskringe

deurgedring. So, bv. lui die sinjaal vir 'n romanse wat vorder: „Galjoenvis byt!“ „Kers het vir blaker!“ „Die glas is op!“ In die geval van swangerskap: „Hoogwater!“ „Blaas op!“ „Dy uit!“ In die geval van dood: „Weg!“ „Ondertoe!“ „Grondkombers oorgehang!“

Die besondere plek wat die nie-mededelende sin in die visserstaal inneem en sowel die omstandighede waarin as die redes waarom, moes in die loop van hierdie bespreking duidelik geword het. Hier dan het 'n mens bewys dat die beroeps- en bedryfsomstandighede inderdaad die taalgebruik aantast. Die neiging om net te sê wat nodig is, moet gesoek word by die bedryfsbeoefening en die gepaardgaande omstandighede. Vir die feit dat dit gaandeweg 'n gewoonte geword het wat selfs na die huislike kring en gemeenskaplike bymekaarkomplekke uitgebrei het, kan en moet die homogeniteit en geslotenheid van die vissersgemeenskappe verantwoordelik gehou word.

Hierin, lyk my, lê die verklaring vir die konstruksie van sinne met

/ ...

afwesigheid van sekere sinselemente en die
aanwesigheid van alleen daardie elemente
wat die noodsaaklike verhouding tussen die
hoofsinsdele uitsê.⁶⁵⁾

65) Dit word onder die volgende hoof
bespreek.

(xxiii) DIE KORT TAALVORM.

Daar is voorheen (in hoofstuk I) genoem dat sosio-psigologiese en geografiese faktore 'n uitwerking op die visser se taalgebruik het. Die sintaksis veral word hierdeur aangetas. Dit het as uitvloeisel 'n verkorting van die taalvorm. Hierdie verkorting slaan op verskillende maniere deur. Dis nie altyd moontlik om presies aan te dui waaraan die verkorte taalvorm spesifiek te wyte is. Dit kom voor in oomblikke van hewige gemoedsbeweging, in oomblikke van haastigheid - kortom, in gespanne situasies. Daarenteë kom dit redelik algemeen onder neutrale omstandighede voor. Tydens die bedryfsbeoefening is dit die algemene, maar dit is nie beperk tot die bedryfstaal nie. Dit kom ook voor in die gewone, alledaagse geselstaal.

Die kort taalvorm openbaar die volgende kenmerke:

(a) Agteropstelling van 'n sinsdeel:

'n Sinsdeel wat, logies gesproke, normaalweg in die sin geïnkorporeer word, word uit die sin geïsoleer en

-395-

(in apposisie) in die vorm van 'n aanduidende variasie agterop geplaas, bv.

Ons gaan partymaal met mooiweer uit - vyf ses uur.

Ek het al manne gesien / nie kos in hulle huise nie - vir vier vyf dae.

Hier was baie vis - die hele see vol.

As die riem breek / dan Knysna toe / loop koop een - vier vyf pond.

Die skuit moet amelee goed wees - nie 'n foutjie aan hê nie.

'n Wilde vis hy - wild aan die lyn.

Hy lyk nes die geelstert - dieselfde geel stert / dieselfde fatsoen.

(b) Twee sinne met één gesegde:

Een gesegde geld waar dieselfde gesegde normaalweg herhaal word, bv.

/ ...

„Sedoossee is nog gevaarliker as noordwes-see / trek sulke holbakke / noordwes 'n kloof / Noordwes werk teen die see op / sedoos met die see saam.“ Die kort vorm is hier saamgetrokke.

(c) Afwesigheid van Sinselemente:

Deur alleen die onmisbare verhoudinge tussen sinsdele uit te druk, bly sekere sinselemente afwesig. Hierdie verskynsel het 'n betreklik hoë gebruiksfrekwensie. Die taalvorm is dan korter. Die sinselemente wat afwesig is, is:

(a) die subjek:

Steek vas / kan nie verder nie.

Het swaar gekry op hierdie plaas.

Het nie aas nie / sit ons.

Moet ook maar sluk om te betaal.

Is te koud / kreef sit aan die klippe vas / wil nie opkom nie.

/ ...

-397-

Loop sommer jou lyn af / spring heeltemal
uit die water.

(b) die vf.:

Die trop spat toe uitmekaar / party sommer
skoon weg.

Trek ons toe snóék uit / die heel trop vét.

(c) die lidwoord:

Visterman baklei vir sy brood.

Net daar loop gaan val hotnot in.

Perlemoen het sommer sulke bulte gelê.

Dan moet vis loop as jy wil geld maak.

Paar slag amper ondertoe.

Hierdie verskynsel, nl. af-
wesigheid van sinselemente kom ook in
„Katwijkse” voor. Vgl.

/ ...

- (i) Weglating van die Voegwoord: „Wij liepe maer veruit (en) maekte dattewe de táite hadde" (t.a.p. p. 213).
- (ii) die Lidwoord: „Wij drijve de vleet dwars met (het) zyye uit."
- (iii) die Pronomen:
- (ik) „kom bove en zeg tegen de man" (t.a.p. p. 26).
- (hij) „het gestere nog by ons elege" (t.a.p. p. 215).

Prof. Overdiep beweer: „De vele (korte) taalvormen (zinnen zonder verbum, ook zonder vf., subst. zonder lidwoord, geen voorzetsels en voegwoorden) zijn in ieder geval niet normaal in de Hollandse Volkstaalsyntaxis (Stilistische Grammatica p. 27).

Verdere voorbeelde van afwesigheid van die lidwoord in die visserstaal.

Vis wat die lyn geproe het / kry jy nie weer nie.

Toe ek daar kom / toe het ek nie hoek nie.

/ ...

-399-

Glas kom so bietjie op.

Kêrels / vis gee oor.

Visterman het die meeste kinders / eet al
wat goed is.

Staan muis ('n weerprofeet) so / kan skuit
nie in by die bar (breekwater).

Wat van oudag en dooddag?

Stokvis is 'n diepseevis / as hy hier voor
langs byt / dan moet jy weet daar's kraak
in die water.

Wind het hom slim geslaan.

(d) die voegwoord:

Opm. Die voegwoord word vervang deur 'n
ligte pouse. Vgl.

Toe kom hy / sê vir my.

Dit help nie / wind is te kwaai.

Ek gryp nog / niks gehelp nie.

/ ...

Ek kyk / ek sien toe niks.

(e) die preposisie:

Môre lê ons maar wal.

Omkyk boer nou bamboes.

Ons gaan so kleinson uit.

Kyk die kleur van die water.

Maande toe spoel hy uit.

Ons gaan mooiweer uit.

(f) die bywoord:

Gaan ons soentoe (dan) sluk ons skoenspykers (brandewyn).

Nie lank gelê nie (toe) is lepel vol (skuit vol gevang).

Elke vis kry kopseer as die weer draai (dan) lê hy stert bokant toe.

/ ...

(„dan" kan ook as voegwoord opgevat word).

Opm. Tot en met hier het ek hoofsaaklik gevalle aangegee waarvan net een sinselement afwesig is. Dit is nie so dat daar net altyd één element afwesig is nie. Daar is dikwels ook meer elemente in een en dieselfde sin afwesig, bv. „Is nie 'n nuwe skuit die nie / lankal op die seewater" i.p.v. „(Dit) is nie 'n nuwe skuit die nie / (hy) (is) al lankal op die seewater."

(a) Afwesigheid van subj. + vf.

Kom daar / in die water.

Die elbekor is 'n dikke vis / 'n ven onder / 'n ven bo / blou met 'n witpens.

'n Sleg dag / kêrel / 'n sleg dag.

'n Kwaai vrou / Sannie Goeters-en-dinge / dōner jou sommer op.

Slegte tyd / die tyd van die jaar / sat vis.

Mooi weer / maar ons kom leeg terug.

/ ...

-402-

(b) Subj. + hulpww.

Nooit vir 'n mens gewerk nie.

Witmossel uitgrawe / frikkadel maak.

As jy onder 'n klomp geelbek kom / 'n
bonte trap vir jou.

Die skuit het nie gesink nie / omgeslaan.

Hy't nie weer opgekom nie / ondertoe ge-
gaan.

Ek het hom nie weer gekry nie / weggeraak.

Ons het nie geslaap nie / op gebly heel-
nag.

(c) Besitsaanduidende pron. + vf.

Toe ons hom nou op die skuit het / kop
eenkant af / stert anderkant af.

Vier weke. Spoel hy uit / neus afge-
vreet / ore afgevreet.

Lê hy daar / broek uit.

/ ...

-403-

En hy val wragtig uit / arm af.

(d) Koppelww. + hulpww. +
onbepaalde lidwoord.

As een moeg by die wiel / ander een vat.

Toe hy siek / toe ander een seek (hier ook
afwesigheid van die subjek).

As hy kwaad / dan padgee mens.

(e) Subj. + hulpww. + direkte
voorwerp.

Vloek / Kokjan Tallie / sommer bo-in /
onder-uit.

Soontoe man / sommer nou ok neuk / as jy
nie oppas nie.

(f) Participium perfectum +
bepaling.

Met die worstel / het nog 'n man.

In dai tyd / het drie skuide.

/ ...

Swaar tyd / ons kinders / toe wil ek hulle
nie meer sien nie.

Die afwesigheid van sekere
sinselemente met as uitvloeisel verkorting
van die taalvorm, skyn my verantwoorde-
lik te wees vir die totstandkoming (in
samehang met situasie-omstandighede van
'n gewoonlik affektiewe aard) van 'n
komplekse woordformasie in die gedaante
van 'n kompositum, bv. „Ek het vir julle
gesê / kêrels vroeg-vroeg hier wees /
dis hoogstaansonmôre / julle kom nou eers
hier aan."

In hierdie geval (nl. hoog-
staansonmôre) is die verbandsaanduidende
sinselemente afwesig, bv. „Hoog staan
(die) son (in)(die) môre." 'n Mens
sou hoogstaansonmôre as 'n kompositum
kon opvat as daar 'n verbinding sou wees
soos: hoogstaanson + môre, of hoog-
staan + sonmôre, òf hoog + staansonmôre.
Soiets soos hoogstaanson of hoogstaan en
sonmôre, of staansonmôre, het ek egter
nie in die visserstaal aangetref nie.
Hoogstaansonmôre lyk my dus nie na 'n

/ ...

gewone kompositum nie. Miskien is hy 'n skynkompositum en in werklikheid 'n enig-sins verkorte taalvorm wat soos volg „gevorm” is. I.p.v. te sê hoog staan die son (in die) môre, word die lidwoord (die) (en die voorsetsel in + lidw. die) wegge-laat (vgl. ander voorbeelde van afwesig-heid van sinselemente (pp. 396 - 404)), sodat ons kry: hoog staan son môre. Hiervan maak die visser 'n saamgedronge eenheid, wat dan gelyk is aan 'n tydsbe-paling.

Die volgende groep voorbeelde lyk met die eerste oogopslag vreemd, maar in werklikheid is dit nie die geval nie:

Toe ek weer weet ek lewe toe's dit witligdag.

Ons kan so met kleinson uit.

Hy is duisterdag al hier op die strand rond.

Toe vang ons maar dagoprysviis.

Ons het liederlike landwind gekry / groot-see / dit was landwindgrootsee.

/ ...

Gevalle soos: ligdag, oprysvis, landwind, grootsee, kleinson kom algemeen in hulle daaglikse taalgebruik voor. Ek kan dus sien hoe die komponente van witligdag (bv. toe's dit wit ligdag), dagoprysvis (ons vang dag oprysvis), duisterdag (Hy is in die duister dag), kleinson (ons kan so met klein son uit) bymekaar uitgekom het. Daar moet onthou word dat in hulle taal is 'n geval soos oprysvis vir hulle so gewoon soos wat die woord „taak“ vir ons in ons taal is. En vir hulle is dit so gewoon om van „dag“ te praat soos wat dit vir ons is. Dus, net so gewoon soos wat dit vir ons is om van dagtaak te praat, net so gewoon is dit vir hulle om van dagoprysvis te praat.

Op dieselfde patroon kan ons nou die geval landwindgrootsee verklaar. Landwind en grootsee is gewone elemente van hulle aktiewe taalskat, m.a.w. dis vir hulle gewoon om van landwind en grootsee te praat, bv. „Ons het liederlike landwind gekry / grootsee.“ Albei hierdie komposita is waarskynlik gevorm na analogie van ander gevalle van subst. + subst. (bv. seewind, joppelwater) en, adj. + subst. (bv. geelwater, kwaaisee).

Net so val dit binne die struktuur van hulle taal om 'n kompositum soos landwindgrootsee te vorm. Al is hierdie tipe kompositum (nl. landwindgrootsee) vir ons taalgevoel nie heeltemal normaal nie, beteken dit nie dat hulle 'n kompositum anders as ons maak nie.

Daar is telkens gewys op die analitiese karakter van die sintaksis. Deur afwesigheid van sekere sinselemente, skep die visserstaal die indruk dat dit, ten spyte van sy analitiese karakter, tog ook sintetiese trekke toon. In werklikheid is hier nie sprake van sintese in die gewone sin van die woord nie. Daar sou gewees het indien bewyse gevind kon word dat die „sintetiese“ neigings saak van 'n vaste gewoonte geword het, m.a.w. dat sekere sinselemente nooit aangewend word nie. Dit lyk my veel meer asof die behoefte en die omstandighede van die oomblik die keuse van die taalpatroon bepaal. Dan is dit soos Vaucher dit stel: „Il (d.i. die taal) devient affectif et synthétique quand il traduit des émotions ou des sentiments“ (t.a.p. p. 15).

Die voorafgaande ontleding van besondere sintaktiese vorme kan moontlik die indruk wek dat die visserstaal sintakties groot verskeidenheid besit. Die teenoorgestelde is nogtans waar. Wat verskeidenheid van sintaksis betref, is die visserse taal soos sy woordeskat, nl. beperk. Ons sal dit nader aantoon met 'n kwantitatiewe ontleding van die sinsvorme van 'n tipiese stuk visserstaal. Die stuk is die volgende:

„Die winde wat ons hier kry, die swaarste wind is die suidwes en dit is die rofste see. Hy en sedoos. Hulle maak nie see nie, hulle waai hom weg. Suidwes maak nie wat ons noem 'n grondsee nie. 'n Grondsee is 'n see wat loop. 'n Grondsee is hoog en hy het 'n diepe kloof en hy is beesagtig sterk in sy kom. Hy breek partysmale in hom in, hy breek laat hy sommer so spierwit-spierwit. Die grondsee kom van die suidwes, 'n wilde see hy, hy raak hier so kwaad, as hy kwaad word, laat hy vir dae jou nie laat inkom nie. 'n Grondsee maak eers 'n soort berg, hoe sal ek nou sê, ja sê maar 'n berg en dan stamp hy onder op die grond op, ek meen nou die

/ ...

see se grond daar stamp hy. 'n Ligte sedoos, byna 'n bries, maak knoppies-knoppies sulke kartels-kartels aanmekaar. Nou as hy so kartels-kartels-kartels maak, jy weet so of die een die ander jaag, dan noem ons dit 'n skillersedoos. Partysmale maak hy 'n sweltetjie dan weer 'n gaatjie. As hy so maak, noem ons dit 'n jakkals. Die sedoos jaag sy see sommer reguit wal toe, reguit op die wal op. Dié plek is baie verlief om swartsedoos te kry. Dis so onwererig, koud, wind, en dan val dit sulke fynetjies-fynetjies. Kêrel, sjoe! hy maak 'n see liederlik, liederlik sê ek jou. Hy's tamaai baie gevaarlik. Dis baie waaglik om met hom in die see in te gaan. Die see breek sommer so 'n plaat. As hy so 'n stuk hiernatoe gebreek het, dan sak-sak hy weg, dan maak hy weer 'n ronde see. Hy trek gevaarlik diepe gate, diepe-diepe gate en dis wat jy op jou verhoedens moet wees. Hoekom? Sedoos het 'n dooie see, 'n dooie see of 'n blindesee wat ons noem. Hy staat sommer skielik hier by die skuit op en dan breek hy hy breek jou toe. Dan moet ons bakrug maak, vasskop, bly op die span houte, roei. Jy kan niks sien nie. Alles asvaal, spierwit net water."

Hier volg nou 'n kwantitatiewe
ontleding van die sinsvorme in die stuk:

Van 32 sinne is: 18 enkelvoudig.

9 veelvoudig.

5 samegesteld.

Verder is (a) 4 van die 18 enkelvoudige
sinne ellipties (d.w.s. sonder vf.)

3 van die 18 enkelvoudige
sinne parenteties waarvan 1 dubbel (paren-
teties).

(b) Van die 9 veelvoudige sinne het

5	<u>2</u> hoofsinne	} almal newe- geskik.
2	<u>3</u> hoofsinne	
2	<u>4</u> hoofsinne	

(c) By die veelvoudige sinne kom
3 bysinne voor.

(d) 4 van die 5 samegestelde sinne
het slegs 1 bysin. 1 van die samegestelde
sinne het 2 bysinne.

/ ...

(e) Daar kom dus ((c) + (d)) 9
bysinne voor. Hiervan is

7 bw. bysinne van tyd
1 'n bw. bysin van graad
1 'n byvoeglike bysin.

Die stuk beslaan 350 woorde dus 11 woorde per
sin.

Omdat ons hier nog minder as by
die woordeskat noukeurig weet wat beperk of
uitgebreid is, wil ons 'n paar stukke van
D.F. Malherbe (wat gesamentlik + dieselfde aan-
tal woorde beslaan) teenoor die bostaande
visserstaalstuk stel. Die stukke uit
D.F. Malherbe is die volgende:

(a) „Intussen het Johan met onverskillige
houding, hande in die broeksakke, pad-
langes gestap en 'n endjie van die vissery
af die ossewa ingewag, waarmee hy 'n
rukkie saamgery het. Of hy vir boer sou
deug as hy die kans kon kry, en liever
osse sou wil drywe as visvang..... dit
het in die verbygaan vir hom besig gehou.
Hy kyk na die rollende wiele en wonder
hoe hulle die staalbande so styfvas kry

om die vellings..... Waar die pad draai na die dorpie toe het hy afgeklim en somar veld-in geloop, op na die berg toe want die eensaamheid het hom gedrywe weg van die mense af. Al hoër stap hy teen die hang op oor sewejaartjie- en heide-bossies wat tussen die hoë suikerbosse inmekaarrank, en vang sy oog so onder die dink deur die towerskone rooi waarmee die wit protea- kelke geteken is en die winterwêreld inlag, soos die blos op die blank van Nelie haar gelaat." (t.a.p. p. 151/152).

(b) „Hans-die-skipper het ronduit erken dat hy in sy ganse seemansondervinding nog nooit so 'n toer deurgemaak het nie. Maar daar in die benoude worsteling met die gierige waters het sy groot geloof hom onderskraag, sy vertrou e dat hulle nie sou ondergaan nie, sy geloof in 'n voorkennis wat hom op geheimsinnige wyse meegedeel word. Hierdie onwrikbaarheid het hom in staat gestel om die manskap, half wanhopig en uitgeput, opnuut te besiel en om met 'n blywende lewendigheid van gees sy stuurmanstaak so dapper te vervul. Vas soos die berge was sy vertrou e in die see, sy maat by

/ ...

wie hy opgegroeï het, met wie hy praat en uit wie hy so onvernietbare lewensmoed put." (t.a.p. p. 165).

(c) „Op die eerste dag van sonskyn het Hans-die-skipper sy volk aangesê om vir hulle klaar te hou die anderdagmôre. Hoe het sy lyf gejeuk van lus om aan die arbeid te gaan, en met wat 'n liefde het hy tussen sy skuite gedwaal in die voormiddag en dik rookwolke uitgeblaas en met sy ryperde gesels uit volle vaart. En hy het skuld bely teen JOHAN dat hy bietjie onverskillig was en dat hy hom verniet soveel lyfseer besôre het, want hy moes geweet het dat die winterweer nog nie oor was nie en bedrieglik is hier agter die berge. Maar die skuit het hom darem manlik gedra, dink hy en liefkoos JOHAN se neus met sy see-verweerde hande." (t.a.p. p. 167).

'n Kwantitatiewe ontleding van die sinsvorme in die drie stukke toon die volgende:

Uit 13 sinne	<u>1</u> enkelvoudig.
	<u>8</u> veelvoudig.
	<u>4</u> samegestel.

Verder: (a) geen elliptiese of parentetiese sinne nie.

(b) van die 8 veelvoudige sinne het

5	<u>2</u>	hoofsinne	}	16 newegesik
1	<u>3</u>	hoofsinne		
1	<u>4</u>	hoofsinne		
				3 redegewend.

(c) by die 8 veelvuldige sinne kom 11 bysinne voor.

(d) van die 4 samegestelde sinne het

1	<u>1</u>	bysin	}	9 bysinne.
1	<u>2</u>	bysinne		
2	<u>3</u>	bysinne		

(e) Daar kom dus ((c) + (d)) 20 bysinne voor. Hiervan is:

1 bw. bysin van tyd; 1 bw. bysin van plek;
9 byvoeglike bysinne; 7 voorwerpsinne;
2 onderwerpsinne.

Daar is ± 388 woorde in stukke (a) + (b) +
 (c) = 19 woorde per sin.

/ ...

Uit hierdie kwantitatiewe analise van die sinsvorme van die paar stukke t.w.

(a) visserstaal, (b) taal van Malherbe blyk dat:

(i) Die vissers baie meer enkelvoudige sinne gebruik, nl. 18 uit 32 teenoor 1 uit 13 by Malherbe.

(ii) Dat Malherbe se sinne baie langer is as die van die vissers, nl. gemiddeld 19 woorde per sin teenoor 11 woorde per sin by die vissers. Hierby moet in gedagte gehou word dat die vissers dikwels nog parentetiese sinne invoeg, wat die sinslengte aanmerklik laat toeneem.

(iii) Indien die eenvoudiger sinstruktuur (elliptiese, enkelvoudige en veelvoudige sinne) teenoor die ingewikkelder sinstruktuur (bv. saamgestelde sin) gestel word, blyk dit dat die sinne van die vissers 84% uit die eenvoudiger struktuur bestaan. Malherbe daarenteë slegs 69%.

(iv) Die vissers se sinstipes is ongekompliceerd. Malherbe daarenteë, gebruik

nie alleen 'n ingewikkelder sinstipe nie, maar selfs binne daardie ingewikkelder sinstipe is sy konstruksie veel meer gekompliseerd as die van die vissers. In 31 sinne kom by die vissers slegs 9 bysinne voor, terwyl daar by Malherbe in 13 sinne 20 bysinne voorkom. Waar ons by die vissers slegs een sin gekry het met meer as een bysin, (bv. Hy raak hier so kwaad, as hy kwaad word, laat hy vir dae jou nie laat inkom nie) het ons by Malherbe bv. 'n veelvoudige sin met 4 voorwerpsinne, (bv. En hy het skuld bely teen JOHAN dat hy bietjie onverskillig was en dat hy hom verniet soveel lyfseer besôre het, want hy moes geweet het dat die winterweer nog nie oor was nie en bedrieglik is hier agter die berge) en samegestelde sinne met 3 bysinne gevind, (bv. OF hy vir boer sou deug, as hy die kans kon kry, en liewer osse sou wil drywe as visvang dit het in die verbygaan vir hom besiggehou).

(v) Die tipe bysinne in die twee stukke verskil ook. By die vissers is slegs bywoordelike bysinne van tyd en

/ ...

graad en 'n enkele byvoeglike bysin gevind, met die bysinne van tyd oorheersend (7 uit 9). By Malherbe daarenteë het ek 9 byvoeglike bysinne, 7 voorwerpsinne, 2 onderwerpsinne, 1 bywoordelike bysin van tyd en een bywoordelike bysin van plek gevind.

Samevattend toon die vissers se sinsbou 'n veel minder hegte konstruksie as dié van Malherbe, terwyl 'n sin met parentese soos die volgende, (Nou as hy so kartels-kartels-kartels maak, jy weet so of die een die ander jaag, dan noem ons dit 'n skillersedoos) by Malherbe hoegenaamd nie voorkom nie.

Vergeleke met Malherbe blyk dit weer dat die vissers se taal, soos dit in die sinsbou geopenbaar word, baie meer na die analitiese eerder as na die sintetiese oorhel. Die visser se sintaksis is eintlik net so eenvoudig opgebou as sy woordeskat - ook hier word met 'n minimum woorde 'n maksimum effek bereik.

BIBLIOGRAFIE.

Behaghel, O.	:	Deutsche Syntax.
Bloomfield, L.	:	Introduction to the
study of language.
Boshoff, S.P.E.	:	Volk en Taal van Suid-
Afrika.
Bosman, D.B.	:	Oor die Ontstaan van
Afrikaans.
Afrikaans en Maleis-
Portugees.
Bouman, A.C.	:	Onderzoekingen over
Afrikaanse Syntaxis.
Annale van die Univ.
van Stellenbosch.
Curme, G.O.	:	Syntax.
Delacroix, H.	:	L'Analyse Psychologique
de la Fonction Linguis-
tique.
Langage et la pensée.
de Saussure, F.	:	Cours de Linguistique
générale.
de Groot, A.W.	:	Structurele Syntaxis.
de Villiers, M.	:	Woordscoorte, Werk-
woorde en Tye.
Nederlands vir Suid-
Afrika.
de Vries, W.	:	Dysmelie.
Gardiner, A.H.	:	The theory of speech
and language.
Havers, W.	:	Handbuch der Syntax.
Hesseling, D.C.	:	Het Afrikaans.
Jespersen, O.	:	The philosophy of
grammar.
Kempen, W.	:	Die Verkleinwoord in
Afrikaans.
Kruisinga, E.	:	Het Nederlands van Nu.
Lecoutere-Grootaers:	:	Inleiding tot de Taal-
kunde.
Langeveld, M.J.	:	Taal en Denken.
Lagas, R.J.A.	:	Syntactische Perseve-
ratie- en Anticipatie-
verschijselen.
le Roux, J.J.	:	Oor die Afrikaanse
Sintaksis.
Marty, A.	:	Gesammelte Schriften.
Overdiep, G.S.	:	De Volkstaal van Katwijk
aan Zee.
Stilistiese Grammatica.
Volkstaal en Dialekt-
studie.
Pettman, C.	:	Africanderisms.
Reichling, A.	:	Het Woord.
Sapir	:	Wat is Taal.
Scholtz, J. du P.	:	Uit die Geskiedenis van
die Naamgewing aan plante
en diere in Afrikaans.
Schönfeld, M.	:	Historiese grammatica
van het Nederlands.
Smith, J.	:	The Sea Fishes of
Southern Africa.
Stoet, F.A.	:	Middelnerlandse Spraak-
kunst.

Vervolg

Thomson, W.W.	:	The Sea Fisheries of the Cape Colony.
Vaucher, G.	:	Langage Affectif.
Vendryes, J.	:	Le Langage.
v. Haeringen, C.B.	:	Tangconstructies en reacties daarop. N.Tg. 40, bls. 1-7.
Verdenius, A.A.	:	In de Nederlandse Taal-tuin.
Studies over Zeventiende Eeuws.
v.d. Merwe, Kempen,
en v.d. Merwe	:	Afrikaans as Eerste Taal.
Wackernagel, J.	:	Vorlesungen über Syntax.
Wundt, W.	:	Völkerpsychologie.
Bouman, A.C.	:	Middelnederlandse Liedere.
Coclen, A.	:	Kinderen van ons Volk.
Malherbe, D.F.	:	Hans-die-Skipper.

WOORDEBOEKE.

Magnussen, Madsen
& Vinterberg	:	Dänisches-English Dictionary.
Falken Torp	:	Norw-Dänisches Wörterbuch.
van Dale	:	Nieuw Groot Woordenboek der Nederlandse Taal.

Woordenboek der Nederlandse Taal.

Boshoff, S.P.E.	:	Etimologiese Woordenboek van Afrikaans.